

Isporučivo 1.1

Izveštaji osam država o pružaocima usluga obrazovanja odraslih na radu

Grant Agreement: 621524-EPP-1-2020-1-BE-EPPKA3-IPI-SOC-IN

Draft bi	Ateliere Fără Frontiere, Romania	datum	30.11.2021	Verzija n° 1
Revizija od strane	Martina Paterniti, ENSIE	datum	10.12.2021	Verzija n° 2
Revizija od strane	Ateliere Fără Frontiere, Romania	datum	23.12.2021	Verzija n° 3
Konačna verzija				
Odobren od strane	<i>Martina Paterniti, ENSIE</i>	datum	05.01.2022	

The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Agency and Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Pregled sadržaja

I.	Uvod	5
a.	Ciljevi.....	5
b.	Oblast istraživanja	5
c.	Definicija.....	6
II.	Kontekst, pregled i tipovi SPRI	7
a.	Mađarska.....	8
b.	Irska.....	9
c.	Severna Makedonija.....	10
d.	Portugal	11
e.	Rumunija	12
f.	Srbija	13
g.	Slovačka.....	14
h.	Dodatne zemlje	14
	Glavni nalazi	19
III.	Pravni okvir učenja odraslih.....	21
a.	Mađarska.....	22
b.	Irska.....	23
c.	Severna Makedonija.....	23
d.	Portugal	24
e.	Rumunija	25
f.	Srbija	26
g.	Slovačka.....	27
h.	Dodatne zemlje	28
	Glavni nalazi	34
IV.	Usklađenost sa EU i međunarodnom politikom	35

a.	Irska.....	39
b.	Rumunija	39
c.	Srbija	40
V.	Javno prepoznavanje SPRI sektora.....	41
a.	Mađarska.....	42
b.	Irska.....	42
c.	Severna Makedonija.....	43
d.	Portugal	43
e.	Rumunija	44
f.	Srbija	45
g.	Slovačka.....	45
h.	Druge zemlje	46
	Glavni nalazi	54
VI.	Mreže i međusobna podrška SPRI	55
a.	Mađarska.....	55
b.	Irska.....	55
c.	Severna Makedonija.....	57
d.	Portugal	57
e.	Rumunija	58
f.	Srbija	58
g.	Slovačka.....	59
h.	Evropa	60
VII.	Finansiranje.....	1
a.	Fokus na projektne zemlje.....	17
b.	Druge zemlje	20
VIII.	Izazovi i preporuke	22
a.	Mađarska.....	22
b.	Irska.....	23
c.	Severna Makedonija.....	24
d.	Portugal	25

Grant Agreement: 621524-EPP-1-2020-1-BE-EPPKA3-IPI-SOC-IN

e. Rumunija	26
f. Srbija	27
g. Slovačka	28
h. Druge zemlje	29
Zaključak	31
Bibliografija.....	33

I. Uvod

a. Ciljevi

Cilj ovog izveštaja jeste da odgovori na potrebe inicijatora mreža pružalaca usluga obrazovanja odraslih na radu, radi boljeg razumevanja konteksta njihovog delovanja i ključnih aktera kako bi omogućio njihovo širenje.

Zahvaljujući ovom izveštaju, partneri projekta Net-Works – kao i druge potencijalne organizacije zainteresovane za stvaranje ili jačanje mreža pružalaca usluga obrazovanja odraslih na radu – mogu identifikovati ključne aktere, potencijalne korisnike, relevantne zakone i finansijske instrumente koji su na snazi u analiziranim zemljama. Ukratko, ovaj izveštaj odgovara specifičnom cilju izgradnje kapaciteta mreža, projekta Net-Works, sufinansiranog iz programa Erasmus+. Ovaj cilj se posebno odnosi na nedovoljnu povezanost i umrežavanje između različitih subjekata uključenih u socijalnu inkluziju i obrazovanje odraslih na radnom mestu i nastoji da razvije sinergiju i uspostavi dijalog koji obezbeđuje razmenu veština i iskustava u okviru socijalne ekonomije i šire, saradnjom sa donosiocima odluka i sprovođenjem pozitivnih aktivnosti zagovaranja.

b. Oblast istraživanja

Ovaj izveštaj analizira podatke koje su prikupili svi partneri na projektu istražujući kontekst pružalaca usluga obrazovanja odraslih na radu iz sedam zemalja, koje su zemlje implementacije projekta – odnosno Mađarske, Irske, Severne Makedonije, Portugala, Rumunije, Srbije i Slovačke – povrh toga, konzorcijum je odlučio da doda i druge evropske zemlje za uporedne svrhe, zahvaljujući obimu geografskog opsega jednog od partnera. Dakle, izveštaj u celini pruža analizu 19 evropskih zemalja. Podaci su prikupljeni putem standardizovanog upitnika koji je svaki partner projekta popunio nakon detaljnog istraživanja i analize, i to za sledeće zemlje:

- GP – Galileo Progetti, **Mađarska**;
- ISEN – Irska mreža socijalnih preduzeća, **Irska**;
- CDI – Institut za razvoj zajednice, **Severna Makedonija**;
- A3S – **Portugal**;
- AFF – Ateliere Fara Frontiere, **Rumunija**;
- IDC – Inicijativa za razvoj i saradnju, **Srbija**;

- ASSE – Udruženje subjekata socijalne ekonomije, **Slovačka**;
- ENSIE – Austrija, Belgija, Bugarska, Hrvatska, Francuska, Grčka, Italija, Letonija, Holandija, Poljska, Slovenija, Španija.

Shodno tome, kroz sva poglavlja ovog izveštaja, istraživanje se prvo fokusira na zemlje implementacije Net-Works projekta, a zatim u izveštaju ukratko predstavlja situaciju i relevantne informacije o gore navedenim dodatnim evropskim zemljama, koje su analizirane u komparativne svrhe.

c. Definicija

U ovom izveštaju i Net-Works projektu, projektni partneri će posmatrati pružaoce obrazovanja odraslih na radu kao SPRI (Socijalna preduzeća za radnu integraciju), s obzirom da su partneri, u stvari, SPRI mreže.

SPRI su definisani sa tri principa identifikacije:

1. To su preduzeća čiji je glavni cilj socijalna i profesionalna integracija lica u nepovoljnom položaju;
2. To su preduzeća koja funkcionišu u srži ekonomskog sistema;
3. To su preduzeća koja karakteriše snažna pedagoška dimenzija.

U ovom izveštaju koristi se termin: *osobe u nepovoljnom položaju*, ovaj termin odnosi se na osobe koje pripadaju ranjivim društvenim grupama. **Međunarodna organizacija rada definiše ranjivu populaciju u odnosu na pristup i potrebu za socijalnom zaštitom i pružanjem socijalnih usluga, što uslovljava njihov razvoj i jednake šanse za blagostanje i sreću.**

Najustaljenije forme ranjivosti mogu se lako identifikovati u različitim tipovima društava širom sveta, generalno okarakterisane kroz fizičke ili mentalne nedostatke praćene društvenom stigmatizacijom. Ove karakteristike veoma često predstavljaju i uzroke i posledice nedostataka socio-ekonomskih mogućnosti, što ugrožene grupe smešta u začarani krug iz koga ne mogu izaći bez postojanja odgovarajuće podrške.

Neke od ovih ranjivih grupa uključuju:

dugotrajno nezaposlena lica, osobe koje su rano napustile školovanje, stari, ljudi u riziku od siromaštva, mladi koji napuštaju sistem socijalne zaštite, etničke i rasne manjine, odbegli i bivši osuđenici, žrtve porodičnog nasilja ili trgovine ljudima, beskućnici, samohrane majke, ljudi sa problemima zavisnosti.

SPRI biraju da rade sa ljudima iz ovih kategorija koji su uskraćeni ili suočeni s nedovoljnom podrškom u prevazilaženju društvenih uslova koji ih stavljaju u ranjivi položaj od samog početka.

SPRI predstavljaju različiti ekonomski akteri koji teže inkluzivnijim i integrisanijim oblicima zapošljavanja, poput zaštićenih radionica, socijalnih zadruga, organizacija koje nude savetovanje i obuku kako bi ovaj tip socijalnih preduzeća učinile vidljivijim. SPRI igraju osnovnu ulogu u promociji i korišćenju metodologije obrazovanja na radu, obraćajući se uglavnom ljudima u nepovoljnom položaju i koji se suočavaju sa socijalnom isključenošću, kako bi poboljšali njihovu zapošljivost obezbeđivanjem neophodnih veština. Zbog toga se termin „SPRI“ koristi kada se govori o pružaocima usluga obrazovanja odraslih na radu.

Tipovi SPRI

Ključni kriterijumi	Definicija	Primeri (Pravne forme)
Tipologija 1 Institucionalizovane SPRI	Definisane <i>ad hoc</i> pravnim formama, statusima i šemama akreditacije dizajniranim posebno za SPRI (sa posebnim fokusom na radnu integraciju).	Zaštićeno zapošljavanje, pružaoci stručne obuke, konvencionalna preduzeća, itd.
Tipologija 2 Organizacija sa statusom od javnog značaja	Status od javnog značaja omogućava organizacijama da imaju koristi od poreskih olakšica i drugih podsticaja.	Udruženja, fondacije i neprofitna preduzeća, javna preduzeća, nevladine organizacije itd.
Tipologija 3 <i>De facto</i> SPRI	Organizacije koje nisu formalno prepoznate, ali pružaju važne usluge od opšteg interesa.	Udruženja, zadruga, konvencionalna preduzeća, privatne institucije društvene solidarnosti itd.

II. Kontekst, pregled i tipovi SPRI

Neuspeh većine radnih politika – uključujući kombinovane mere politike zapošljavanja uz podršku – otvorio je put novim inicijativama, uključujući pojavu autonomnih organizacija namenski formiranih za obuku i direktno zapošljavanje radnika u nepovoljnom položaju, bilo na određeno ili neodređeno vreme: Socijalnih preduzeća za radnu integraciju (SPRI).

SPRI omogućavaju radnu i socijalnu integraciju radnika u nepovoljnom položaju kroz produktivnu aktivnost i plaćaju im platu koja je jednaka ili barem uporediva sa platom drugih radnika. SPRI su angažovani u mnoštvu aktivnosti koje generišu prihod.

Da bi osnažila i sagledala veštine radnika u nepovoljnom položaju, SPRI su razvila brojne alternativne strategije. Prvo, stvaraju **tranziciona zanimanja** koja pružaju radno iskustvo i obuku na radnom mestu u cilju podrške integraciji ciljne grupe u otvoreno tržište rada. U ovom slučaju su mogući periodi obuke pre zapošljavanja od strane istog SPRI ili drugih poslodavaca – samo delimično plaćenih od strane istog SPRI ili javnih subjekata. U tom smislu, SPRI se mogu smatrati pružaocima usluga obrazovanja odraslih na radu. Drugo, oni stvaraju **stalna radna mjesta** koja su održiva alternativa za radnike u nepovoljnom položaju u odnosu na otvoreno tržište rada.

U Evropi se u zavisnosti od nacionalnih regulacija može naći veliki broj SPRI sa različitim pravnim statusom. Sledeći odeljak će dati pregled glavnih pružalaca usluga obrazovanja odraslih na radu u informalnom i neformalnom učenju, njihove međusobne saradnje unutar analizirane zemlje, različite tipologije postojećih SPRI i njihove oblasti delovanja kada se govori o programima obrazovanja i radne integracije namenjenih ranjivim društvenim grupama.

a. Mađarska

Koncept SPRI je u Mađarskoj prilično nov i povezan sa uticajem internacionalnih i nevladinih organizacija. Ovde različiti akteri koji rade u ovoj oblasti nisu zaposleni u preduzećima koja jednoglasno možemo definisati kao “socijalna preduzeća”. Nedostaju zajednički opis i definicija, stoga se istraživači uglavnom baziraju na sopstvenim tumačenjima i na podacima mađarskog Centralnog zavoda za statistiku.

Međutim, u Mađarskoj postoje i dobri primeri uspešnih socijalnih preduzeća, tzv. Preduzeća za rehabilitaciju koja obezbeđuju kompleksnu obuku u okviru radnih aktivnosti za osobe sa invaliditetom.

Na nivou vlade, najvažnija institucija je Nacionalna kancelarija za stručno obrazovanje, obuku i učenje odraslih (NOVETAL). Ova institucija je pod kontrolom Ministarstva za inovacije i tehnologiju i odgovorna je za različite dužnosti vezane za stručno obrazovanje, obuku i učenje odraslih na nacionalnom nivou. NOVETAL upravlja sa 41 centrom za stručno obrazovanje i oko 370 škola u Mađarskoj. NOVETAL razvija i analizira sve aktivnosti vezane za obrazovanje odraslih u okviru sistema formalnog obrazovanja. Ova institucija takođe funkcioniše na evropskom nivou poštujući neke evropske inicijative: EQAVET, Euroguidance i EPALE.

NOVETAL upravlja uslugom karijernog vođenja, informisanja i savetovanja za odrasle građane Mađarske.

Međutim, pre nego što su se u Mađarskoj pojavile ove organizacije za razvoj i podršku „ugrožnim“ grupacijama, određene nacionalne tradicije su već postojale i dale su svoje korene društvenim preduzećima. To uključuje organizacije civilnog društva (OCD), neprofitne i filantropske, nacionalnu tradiciju udruživanja, zadruge, u sklopu čega posebno socijalne zadruge, ali i društveno odgovorna preduzeća, kao i verske inicijative.

- Fondacije rade uglavnom u oblasti obrazovanja, socijalne pomoći i kulture, dok su udruženja više angažovana u oblasti rekreacije, sporta i kulture.
- Neprofitne kompanije posluju u oblastima kulture, obrazovanja, socijalne zaštite i razvoja zajednice i privrede.
- Neprofitna socijalna preduzeća su uključena u oblasti socijalne pomoći, obrazovanja i zdravstvene zaštite.
- U slučaju socijalnih zadruga, najčešće oblasti delovanja su proizvodnja, poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo, trgovina, popravka vozila, administrativni sektor.

Javni sektor finansijski podržava razvoj inicijativa socijalne ekonomije i socijalnih preduzeća kroz programe, preko nacionalnog budžeta ili evropskih subvencija.

Odnedavno i same lokalne samouprave učestvuju u stvaranju socijalnih preduzeća.

b. Irska

Trenutno postoji malo informacija o ukupnom broju SPRI u Irskoj. SPRI isporučuju niz dobara i usluga i, u tom procesu, stvaraju prilike za obuku i zapošljavanje za dugoročno nezaposlene i druge marginalizovane grupe. SPRI ostvaruju prihod od trgovine dobrima i uslugama i kombinuju ovaj prihod sa značajnim zakonskim finansiranjem i u manjoj meri privatnim i javnim donacijama, kako bi održali svoje aktivnosti. Može se identifikovati tri glavna tipa irskih SPRI, koji dele niz zajedničkih karakteristika:

1. **Zaštićeno zapošljavanje ili „radionice“** – pružaju mogućnost obuke i zapošljavanja osobama sa fizičkim invaliditetom i/ili poteškoćama u učenju i vode ih dobrovoljne, neprofitne organizacije. Procenjuje se da je 1997. godine radilo oko 7.900 osoba sa invaliditetom u približno 215 zaštićenih radionica
Primer: Zaštićene radionice: [About Rehab Enterprises - Rehab Home - County Wexford Community Workshop \(cwcwe.ie\)](#)

2. **SPRI lokalnog razvoja** su organizacije zasnovane na zajednici koje su evoluirale kako bi se pozabavile lokalnim problemima socijalne isključenosti i u suštini uključuju dva skupa ciljeva: pružanje usluga u zajednici i stvaranje mogućnosti obuke i reintegracije na tržištu rada za dugotrajno nezaposlene i druge grupe u nepovoljnom položaju.

Primer: [Sunflower Recycling](#), [Bridge Project | City of Dublin Education & Training Board \(etb.ie\)](#) [Training \(paceorganisation.ie\)](#) [Churchfield Community Trust](#)

3. **SPRI socijalne ekonomije** - ima direktnu vezu sa nacionalnim programom socijalne ekonomije i slične ciljeve sa onim SPRI povezanim sa lokalnim razvojem, osim činjenice da se radi o učesnicima nacionalnog programa koji imaju posebne uslove podobnosti. Radnici predstavljaju prioritet u ovoj vrsti SPRI- oni se zapošljavaju na određeno vreme od jedne do tri godine i primaju platu, u skladu sa nacionalnim standardima minimalne zarade za puni radni program od 39 sati u nedelji.

Primer: CSP [WALK - The Green Kitchen 2019 and the Rediscovery Centre's expansion plans | Rediscovery Centre](#)

Neka SPRI saraduju jedna sa drugima, a ponekad i sa drugim javnim pružaocima obrazovanja odraslih, kako bi maksimizirala svoj društveni uticaj. Evo nekoliko primera:

- B2B - Otkup sejalice za reciklažu suncokreta za projekat Green Ribbon drugog društvenog preduzeća [PACE](#)
- Formalni odnosi između državnih agencija, ETB-a i SPRI, npr. Bridge Project | Odbor za obrazovanje i obuku grada Dablina (etb.ie) [Bridge Project | City of Dublin Education & Training Board \(etb.ie\)](#)
- Organizacija sponzora CE šeme može biti partner sa drugom manjom organizacijom za postavljanje učesnika [Churchfield Community Trust](#)

c. Severna Makedonija

U Severnoj Makedoniji postoji nedostatak sistematskog pregleda socijalnih preduzeća. Ovde su se tek tokom poslednjih nekoliko godina pojavili pojmovi socijalnog preduzetništva i socijalnog preduzeća. Socijalna preduzeća subvencionišu otvaranje neformalnih poslova (kao prelaznu fazu između obuke i zapošljavanja), povećavaju nivo produktivnosti radnika u nepovoljnom položaju i nude poslove visokog kvaliteta najugroženijim članovima društva. Ipak, shvatanje socijalnih preduzeća više vodi u smeru informalnog učenja, nego obrazovanja odraslih.

Umesto toga, institucije za obrazovanje odraslih imaju dugu tradiciju u Makedoniji, još od 1920-ih godina kada je osnovan prvi Narodni Univerzitet. Od 2011. godine, prema Zakonu o otvorenim građanskim univerzitetima za celoživotno učenje, definišu se kao „instituti koji pružaju javne usluge u oblasti formalnog obrazovanja mladih i odraslih“ (osnovno obrazovanje odraslih, srednje obrazovanje odraslih, stručno osposobljavanje, stručno obrazovanje za zanimanje, tehničko obrazovanje za više obrazovanje odraslih, prekvalifikacija i dalje usavršavanje, uključujući i neformalno obrazovanje mladih i odraslih) namenjeno osposobljavanju ljudi za rad, za različite društvene aktivnosti ili lični razvoj u skladu sa Zakonom o obrazovanju odraslih.

Iako imaju status javnih zavoda, 2001. godine izgubili su sredstva od države i prinuđeni da se samofinansiraju. Zakon o otvorenim građanskim univerzitetima za celoživotno učenje dao je modalitete za njihovu transformaciju, ali su samo neki od njih prošli kroz ovaj proces.

Pored Otvorenih građanskih univerziteta u Severnoj Makedoniji, u proteklih nekoliko godina, u skladu sa Zakonom o obrazovanju odraslih, nosioci neformalnog obrazovanja i obuke su škole, visokoškolske ustanove, kao i specijalizovane ustanove za obrazovanje odraslih, kompanije, sindikati, socijalna preduzeća, nevladine organizacije registrovane u oblasti obrazovanja odraslih

Na osnovu iskustva zemlje, ovi pružaoci usluga obrazovanja odraslih igraju važnu ulogu u lokalnoj zajednici i uživaju podršku države koja garantuje državno finansiranje njihovog rada i implementacije programa. Namera je otvaranje pristupa obrazovanju za sve, uz uključivanje marginalizovanih grupa, izgradnju kapaciteta odrasle populacije za povećanje njihove zapošljivosti u skladu sa potrebama tržišta rada itd.

Važno je naglasiti da ove institucije:

- pored stručnog obrazovanja odraslih, nude i razne programe obrazovanja odraslih, kao što su građansko obrazovanje, programi za lični razvoj, itd.;
- nude programe iz oblasti kulturnog obrazovanja, stranih jezika, građanskog vaspitanja, zdravstvenog vaspitanja i stručnog obrazovanja;
- su politički i ideološki nezavisne.

d. Portugal

SPRI su jedan od najvažnijih pružalaca usluga obrazovanja odraslih u Portugalu, gde su socijalne politike i politike zapošljavanja samo na nacionalnom nivou. Zbog nedostatka prepoznavanja SPRI, ne postoje zvanični podaci i stoga je trenutna analiza više

empirijska. Što se tiče prakse SPRI, uprkos nepostojanju zakonskog priznanja, organizacije socijalne ekonomije deluju u oblasti radne integracije svojih korisnika. Većina njih razvija delatnost u socijalnim službama, a jedna od njih je zapošljavanje. Dakle, de facto SPRI se mogu kategorisati u dve vrste:

1. **de facto SPRI – Usluge savetovanja.** Ova tipologija de facto SPRI integriše organizacije socijalne ekonomije koje podržavaju ljude na redovnom tržištu rada pružajući: a) usluge savetovanja za zapošljavanje i usklađivanje ponude i potražnje na tržištu rada; b) Stručne obuke sa komponentom obuke na radnom mestu i stažiranja na tržištu rada; c) radionice na poslu koje simuliraju stvarni radni kontekst.
Ova de facto SPRI rade na profesionalnoj orijentaciji, bilansu veština, upućivanju na povećanje veština i kvalifikacija i usklađivanju profila kandidata i ponuda poslodavaca. Intervencija ovih SPRI može kombinovati individualnu podršku, kao u procesu savetovanja ili koučinga, sa grupnim sesijama osposobljavanja. Što se tiče oblasti obuka koje su u fokusu i vrsta veština koje su razvijene za integraciju ugroženih grupa na tržištu rada, primenjuju se profesionalne prakse koje su posebno povoljne za razvoj pet kompetencija, od osam osnovnih koje je definisala Evropska unija, a to su: komunikacija na maternjem jeziku; matematika i naučne veštine; društvene i građanske veštine; digitalna kompetencija (informacione i komunikacione tehnologije); učenje učenja (sposobnost da se efikasno upravlja samoučenjem, kako individualno tako i u grupi). Takođe, sva de facto SPRI imaju za cilj da razviju neke socio-emocionalne veštine za koje profesionalci identifikuju da nedostaju kod korisnika, pribegavajući, u većini slučajeva, individualizovanom planu pogodnom za svaku osobu.
2. **de facto SPRI – Proizvodnja dobara i usluga.** Proizvodnja varira u zavisnosti od vrste veze između ljudi koji proizvode i organizacije socijalne ekonomije (OSE): a) robu i usluge proizvode pripravnici u komponenti obuke na poslu – roba se koristi za samu OSE, daje se polaznicima ili se prodaje na tržištu; b) robu i usluge proizvode radnici OSE, u društvenim preduzećima; c) OSE stvara redovno preduzeće, zapošljava ugrožene ljude i pripadaju mu sve beneficije.

e. Rumunija

Nova socijalno-ekonomska preduzeća pojavila su se u Rumuniji nakon 1989, uglavnom u obliku udruženja ili nevladinih organizacija koje su pokušavale da nadomeste nedostatak javnih usluga koje je novoformirana vlada tek pokušavala da uspostavi.

Mnoga SPRI nastavljaju svoj rad kao nevladine organizacije kako bi odgovorili na potražnju za javnim socijalnim uslugama koje još uvek nedostaju i da bi se zalagale za sveobuhvatniju nacionalnu politiku u vezi sa integracijom i prihvatanjem ranjivih grupa na tržištu rada.

Od kada su zvanično priznate kao samostalni ekonomski akter 2015. godine, 45 organizacija je sertifikovano kao preduzeća za radnu integraciju i mogu se proglasiti kao institucionalizovana SPRI (Tipologija 1).

Međutim, zbog opšteg restriktivnog zakonodavstva na snazi, mnogi de facto SPRI entiteti nisu aplicirali za dobijanje zvaničnog statusa, iako pružaju socijalne usluge kroz radnu integraciju.

Važeće rumunsko zakonodavstvo razume ranjivost i olakšava radnu integraciju kroz ekonomska izuzeća uglavnom za osobe sa invaliditetom. Zbog toga je ova kategorija ranjivih grupa najčešća grupa sa kojima i za koje rade SPRI. Većina njih su takođe ovlašćene zaštićene jedinice.

Zbog toga ova kategorija predstavlja najveće ranjive grupe sa kojima i za koje rade SPRI institucije. Većina njih su takođe ovlašćene zaštićene jedinice.

f. Srbija

Posle više od 10 godina zagovaranja, u Srbiji je u februaru 2022. godine usvojen moderan i podsticajan Zakon o socijalnom preduzetništvu. Čekajući na formulisanje pravnog okvira, prakse u oblasti socijalne ekonomije, značaj koncepta i njegovi pozitivni efekti formirali su se najpre u civilnom sektoru i među stručnom javnošću, posebno kada govorimo o SPRI. Postoje određene pravne forme koje pravni sistem u Srbiji tradicionalno prepoznaje i koji igraju važnu ulogu u razvoju inicijativa socijalnog preduzetništva. Reč je o preduzećima za profesionalnu rehabilitaciju i radnu integraciju osoba sa invaliditetom i zadrugama.

Pružaoци usluga obrazovanja odraslih u Srbiji u obliku socijalnih preduzeća u potpunosti ili približno odgovaraju SPRI konceptu, što znači da je njihov glavni cilj usmeren na radnu integraciju lica u nepovoljnom položaju, koja igraju važnu ulogu u ekonomskom sistemu i razvijaju snažnu pedagošku dimenziju zasnovanu na sticanju stručnih veština. To su udruženja građana, zadruge, preduzeća za radnu integraciju i profesionalnu rehabilitaciju osoba sa invaliditetom, spin-off preduzeća (najčešće u vidu preduzeća sa ograničenom odgovornošću i akcionarskog društva), fondacije, biznis inkubatori i razvojne agencije. Dakle, ovi organizacioni oblici, manje-više vođeni modelom zapošljavanja, otvaraju mogućnosti za zapošljavanje i stručno osposobljavanje za osobe sa poteškoćama u

zapošljavanju, kao što su osobe sa invaliditetom, žene, Romi, omladina, migranti, beskućnici, bivši prestupnici itd.

g. Slovačka

Trenutno, organizatori i pružaoci usluga celoživotnog obrazovanja zasnovanog na radu su uglavnom udruženja građana (organizacije sa statusom od javnog značaja), škole i neki drugi pružaoci usluga specijalizovani za temu ili se njom bave u okviru svojih projekata ili u saradnji sa drugim organizacijama (institucionalizovana SPRI), za šta samo mali deo ima potrebna sredstva i kapacitete, i nedostaje im dugoročna struktura koja se ne vezuje samo za period trajanja projekta. (npr.: VASCO – zadruga koja radi na EDU programima sa partnerima u okviru Centra mogućnosti Valaska). SPRI se obično fokusiraju na osnovna pravila rada vezana za određenu radnu praksu i razvoj veština neophodnih za dato radno mesto.

h. Dodatne zemlje

Austrija

U Austriji ne postoji pravni status specifičan za SPRI, a tipologija se može formulisati na osnovu pravnog okvira koji se odnosi na preduzeća prepoznata kao preduzeća od "javnog značaja". U tom slučaju SPRI su klasifikovana u udruženja, društva sa ograničenom odgovornošću i zadruge, pri čemu sva tri spadaju u kategoriju de facto SPRI. Tipologija se može formulisati i na osnovu finansijske podrške izdvojene za SPRI: u Austriji, SPRI se finansiraju uglavnom preko AMS/SMS-a na osnovu „projekata“ (slučajeva) koji se mogu obezbediti SOB-u (Sozialökonomische Betriebe), primenjuju na 5.752 preduzeća, GBP (Gemeinnützige Beschäftigungsprojekte) primenjuje na 1.542 preduzeća, ili BBE (Beratungs- und Betreuungseinrichtungen), primenjuje na 58.251 preduzeća. Ove strukture finansiranja imaju pravni status. Propisi SOB, GBP i BBE odnose se samo na uključivanje u posao, ali ne i na stručno osposobljavanje. Propisi SOB, GBP i BBE obezbeđuju SPRI de facto privilegovan pristup tržištu u pogledu potreba AMS-a za ovim uslugama.

Belgija

Od početka 1980-ih, regulisanje i podrška SPRI se postepeno prenosi sa saveznog nivoa (Belgija) na regionalni nivo (Flandrija, Valonija, Brisel). Od 2014. godine, svaki region usvaja politike o socijalnim preduzećima i socijalnoj ekonomiji.

Formalno prepoznate tipologije SPRI (Tipologija 1) u Belgiji su “kolektivno prilagođeni posao” (MW), koje se sastoje od „kompanije po meri” (MWB) i „kompanije za prilagođavanje” (MWA), koje obuhvataju ukupno 156 SPRI i “usluge u blizini” (LED) koje se odnose na 178 SPRI u Flandriji. U Valoniji postoji nekoliko formalno priznatih tipova SPRI: „kompanija za integraciju” (EI) primenjuje se na 98 SPRI, „kompanije koje organizuju rad prilagođen osobama sa invaliditetom” (ETA) uključuje 55 SPRI i „inicijative za razvoj zapošljavanja u sektoru socijalnih usluga u blizini” (IDESS) koje se odnose na 62 SPRI.

Bugarska

Proces pravnog prepoznavanja SPRI je opisan u nedavno usvojenom Zakonu o preduzećima socijalne i solidarne ekonomije (2019). Zakon određuje dva tipa socijalnih preduzeća (klasu A i klasu A+). 29 SPRI u Bugarskoj spada u kategoriju klase A, dok dva SPRI spadaju u kategoriju socijalnih preduzeća klase A+. U oba slučaja, SPRI su formalno prepoznata ukoliko su registrovana u Registru socijalnih preduzeća. Specijalizovana preduzeća i Zadruga osoba sa invaliditetom čine 217 bugarskih SPRI, koja da bi bila formalno prepoznata moraju biti registrovana u Registru specijalnih preduzeća i zadruga osoba sa invaliditetom, dok SPRI u kategoriji zaštićenih centara za zapošljavanje moraju biti registrovani u Agenciji za osobe sa invaliditetom.

Hrvatska

Socijalna preduzeća za radnu integraciju u Hrvatskoj nisu priznata kao pravni oblik i stoga spadaju u kategoriju de facto SPRI. Svrstavaju se u sledeće kategorije: SPRI udruženja (približno 10), SPRI (socijalne) zadruga (približno 25), veteranske zadruga socijalnog rada (približno 10 SPRI), društva sa ograničenom odgovornošću (približno 5) i zaštitne integrativne radionice (7 SPRI sa različitim pravnim formama). U Hrvatskoj ne postoji posebna pravna forma za socijalna preduzeća. Međutim, socijalna preduzeća se koriste drugim pravnim formama i najčešće registruju kao zadruga, odnosno društva sa ograničenom odgovornošću. Prihvatljivi oblici obuhvataju i fondacije i privatne ustanove socijalne zaštite, međutim one su ili retke (fondacije i zaštićene radionice) ili se ne doživljavaju kao socijalna preduzeća (institucije socijalne zaštite).

Francuska

U Francuskoj, među tipologijama koje prepoznaju SPRI kao takva jesu Preduzeća za integraciju (1082 SPRI), Preduzeće za privremenu radnu integraciju (322), Preduzeća za integraciju kroz samozapošljavanje (13) and Preduzeća za prilagođavanje (800). Grupi formalno nepriznatih de facto SPRI pripadaju „Susedska preduzeća“ (RQ), Organizacije poslodavaca za radnu integraciju i obuku (GEIQ) i “Centri adaptacije na aktivan život”.

Grčka

Svi tipovi grčkih SPRI formalno su prepoznati kao institucionalizovana SPRI što odgovara Topologiji 1. Naime, ova preduzeća su ili društva sa ograničenom odgovornošću (29 SPRI), socijalne zadruge za integraciju osetljivih grupa (33 SPRI), socijalne zadruge za inkluziju (0 SPRI), ženske poljoprivredne zadruge (141 SPRI). Nove tipologije socijalnih preduzeća za radnu integraciju vlada je zakonski priznala tek između 2011. i 2021. godine kako bi olakšala integraciju ostalih grupa u nepovoljnom položaju.

Italija

Italija ima približno oko 5.300 socijalnih zadruga za radnu integraciju, kao i drugih SPRI (nema informacija o tačnom broju) koja su zvanično priznata od strane vlade kao SPRI (Tipologija 1). Radnici u nepovoljnom položaju zaposleni u ovim socijalnim zadrugama su uglavnom osobe sa invaliditetom, ali takođe i zavisnici od supstanci, psihijatrijski bolesnici i zatvorenici. Najrasprostranjenija italijanska SPRI prepoznata su zakonom usvojenim 1991, ali posluju u Italiji od osamdesetih godina prošlog veka.

Letonija

Postoji samo jedan način poslovanja kao SPRI de-jure, a to je sticanje statusa socijalnog preduzeća kao društva sa ograničenom odgovornošću i registrovanje kao SPRI sa glavnim ciljem integracije određene grupe koja čini najmanje 50% zaposlenih (Tipologija 1). Što se tiče de facto SPRI (Tipologija 3), mogle bi se identifikovati organizacije koje odgovaraju glavnoj definiciji i postavljenim kriterijumima, ali se one uglavnom ne bi identifikovale sa pojmom SPRI, niti postoje pouzdani podaci o njihovoj statistici ili odgovarajućim istraživanjima koja se bave ovom tematikom. De facto SPRI najverovatnije rade u obliku uobičajenog društva sa ograničenom odgovornošću ili organizacije civilnog društva. Sve u svemu, SPRI u Letoniji pripadaju kategoriji društava sa ograničenom odgovornošću sa statusom socijalnog preduzeća, koja su formalno priznata kroz status

socijalnog preduzeća. Od svih preduzeća sa statusom socijalnog preduzeća, 33 su usmerena na radnu integraciju ugroženih grupa.

Holandija

Zbog nepostojanja posebnog pravnog statusa ili strukture za SPRI u Holandiji, ona posluju pod drugim postojećim pravnim oblicima: udruženja (Vereniging), fondacije (Stichting), zadruge (Cooperatie), privatna društva sa ograničenom odgovornošću (Besloten Vennootschap; BV) i javna društva/akcionarska društva (Naamloze Vennootschap; NV) (Evropska komisija, 2019: 24). SPRI su formalno priznata kao preduzeća pod pravnom formom kojom posluju. Dostupne publikacije ne pružaju jasne statistike o njihovom broju.

Poljska

U Poljskoj postoji tri različita tipa formalno prepoznatih SPRI (Tipologija 1). U obliku nevladinih organizacija postoji 1200 preduzeća, 1580 u obliku socijalnih zadruga i 136 javlja se u obliku radnih zadruga. Formalno nepruznata 1038, ali u svakom slučaju de facto SPRI javljaju se u formi Institucija za bezbednost na radu (Tipologija 3).

Slovenija

Slovenačka SPRI mogu imati pravni oblik preduzeća osoba sa invaliditetom, koja se odnose na 145 SPRI, centri za zapošljavanje, primenjeni na 66 SPRI ili u pravnom obliku socijalnih preduzeća koji se primenjuju na 275 SPRI.

Španija

U specifičnom slučaju Španije, tri glavna pravna i organizaciona oblika su izdvojena kao SPRI: preduzeća za integraciju kroz zapošljavanje, koja obuhvataju 185 preduzeća, specijalni centri za zapošljavanje (CEE), koji se sastoje od 2202 preduzeća, i zadruge socijalne inicijative, koje obuhvataju 850 preduzeća.

Utvrđene tipologije i oblici organizacija SPRI u svih 19 proučavanih zemalja su prikazane u tabeli ispod:

Država	Tipologija 1 Institucionalizovana SPRI	Tipologija 2 Organizacije sa statusom od javnog značaja	Tipologija 3 De facto SPRI	Form of organisations
Austrija	-	-	√	Udruženja, GmbHs, zadruge
Belgija	√	-	-	Kompanije za umetanje
Bugarska	√	-	-	Zaštićeni centri za zapošljavanje, specijalizovana oreduzeća i zadruge za osobe sa invaliditetom
Hrvatska	-	-	√	Udruženje, socijalne zadruge, društva sa ograničenom odgovornošću, zaštićene integrativne radionice
Francuska	√	-	√	Kompanije za umetanje
Grčka	√	-	-	Zadruge
Mađarska	-	-	√	Rehabilitacione kompanije za osobe sa invaliditetom
Irska	√	-	-	Zaštićeno zapošljavanje / radionice, SPRI lokalnog razvoja, SPRI socijalne ekonomije
Italija	√	-	-	Socijalne zadruge za radnu integraciju
Letonija	√	-	√	Društva sa ograničenom odgovornošću (T1), NGO (T3)
Holandija	-	-	√	Udruženja, fondacije, zadruge, privatna društva sa ograničenom odgovornošću, javna društva sa ograničenom odgovornošću
Severna Makedonija	-	√	√	Udruženja Zaštićene radionice zadruge
Poljska	√	-	√	NVO, socijalne zadruge, radne zadruge

Portugal	-	-	√	Organizacije ekonomije socijalne
Rumunija	√	-	√	Socijalna preduzeća, preduzeća za radnu integraciju (T1), NVO
Srbija	√	-	√	Udruženja, zadruge, preduzeća za profesionalnu rehabilitaciju osoba sa invaliditetom, spin-off preduzeća, fondacije, biznis inkubatori, razvojne agencije
Slovačka	√	√	-	Udruženja građana, NVO
Slovenija	√	-	-	Centri za zapošljavanje, kompanije za osobe sa invaliditetom
Španija	√	-	-	Preduzeća za integraciju kroz zapošljavanje, specijalni centri za zapošljavanje, zadruge društvene inicijative

Glavni nalazi

Ukratko, različiti pravni oblici SPRI na nacionalnom nivou i razlike između specifičnih propisa u različitim državama rezultiraju velikom heterogenošću statusa SPRI kada se posmatra Evropa u celini. Dok su neke nacionalne vlade stvorile i koriste pravne forme specifične za SPRI (npr. Belgija, Grčka, Irska, Italija, Rumunija, Srbija, Slovačka, Slovenija i Španija), druge ih formalno ne priznaju putem specifičnih pravnih oblika, već

na druge načine, na primer u Holandiji, gde socijalna preduzeća za radnu integraciju posluju i priznaju se na osnovu drugih pravnih formi, ali ne kao socijalna preduzeća ili SPRI ili u Mađarskoj gde ne postoji čak ni zajedničko razumevanje koncepta socijalnog preduzeća, kao ni formalno priznanje organizacija koje podržavaju ljude u riziku, osim osoba sa invaliditetom. Severna Makedonija, na primer, ne prepoznaje SPRI na formalan način, ali ipak postoje posebne pravne forme asocijacija, zaštićenih radionica i zadruga. Sledeći primer je Hrvatska gde su udruženja i (socijalne) zadruge prepoznate kao potencijana socijala preduzeća (Strategija za razvoj socijalnog preduzetništva). U državama poput Francuske, Letonije i Poljske, gde zvanične pravne forme SPRI generalno postoje, ne uključuju u ovu kategoriju sva preduzeća koja se bave integracijom osoba u nepovoljnom položaju.

Bugarska je, dodatno, uvela koncept formalno priznatih zaštićenih radionica za osobe sa invaliditetom, koje nisu socijalna preduzeća, već poslodavci koji zapošljavaju najmanje 30% zaposlenih sa invaliditetom. Zemlje poput Bugarske zahtevaju da SPRI budu upisane u određene registre kako bi bila formalno priznata. U drugim zemljama je opet razumno klasifikovati ih na osnovu različitih kriterijuma koji se bolje uklapaju u nacionalne posebnosti, a ne isključivo na osnovu pravnog oblika preduzeća. Na primer, u slučaju Austrije, klasifikacija se vrši prema pravnom statusu finansijske podrške zasnovane na projektima za SPRI.

Interesantan primer za socijalnu ekonomiju u Evropi je slučaj Portugala koji je u periodu od 1998. do 2015. godine primenio formalni zakon na SPRI namenjen ranjivim grupama u pogledu zapošljavanja, tako da je pravno priznao status SPRI. Uprkos tome, zakon je ukinut tokom poslednje ekonomske krize i trenutno ne postoji pravni okvir za priznavanje SPRI u Portugalu.

Pružaoци obrazovanja odraslih u formi SPRI u različitim zemljama u Evropi zapošljavaju i stoga obučavaju i obrazuju sve vrste radnika u nepovoljnom položaju ili ciljaju na rad sa određenim grupama poput osoba sa invaliditetom, (rehabilitovanim) (bivšim) zavisnicima od droga, psihijatrijskim bolesnicima, (bivšim) osuđenima, osobama sa psihičkim smetnjama, žrtvama nasilja u porodici, beskućnicima, migrantima, izbeglicama i tražiocima azila, ženama sa sela i dr.

Predlaže se uzimanje u obzir broj procenjenih socijalnih preduzeća, bez obzira da li su relevantna, koja postoje u zemljama EU (Tabela 14, str. 106-107 [*Social Enterprises and their ecosystems in Europe*](#)).

III. Pravni okvir učenja odraslih

U evropskim zemljama postoje brojne mogućnosti za obuku i obrazovanje odraslih osoba u nepovoljnom položaju koje su zasnovane na nacionalnim ili regionalnim politikama rada. Uopšteno govoreći, uloga radne politike je da osigura da svi radnici mogu pronaći odgovarajuće poslove koji im omogućavaju da na adekvatan način iskoriste svoje sposobnosti i steknu sposobnosti koje im nedostaju radi povećanja njihove konkurentnosti na tržištu rada. U tom cilju, postoji niz politika osmišljenih da doprinesu održivosti radnika u nepovoljnom položaju putem stvaranja, poboljšavanja i održavanja mogućnosti njihovog zapošljavanja. Propisi koji se primenjuju u ovoj oblasti u evropskim zemljama su usmereni na različite grupe ljudi u nepovoljnom položaju, omogućavajući im da koriste mere podrške prilagođene njihovoj specifičnoj situaciji. Nezaposlena lica su ovde posebno u

fokusu, a ona imaju pristup merama obrazovanja i obuke u cilju usavršavanja i prekvalifikacije.

Međutim, postoje razlike u državnim regulatornim politikama o stručnoj obuci u različitim kontekstima.

a. Mađarska

Uredba Vlade 1603/2014 (XI.4.) je uredba o usvajanju II Nacionalne strategije socijalnog uključivanja Mađarske, Okvirne strategije politike celoživotnog učenja, Strategije razvoja javnog obrazovanja i Srednjoročne strategije protiv napuštanja škole bez kvalifikacija. Strategija ima tri glavna cilja: 1) promovisanje celoživotnog učenja, poboljšanje dostupnosti obukama; 2) konsolidovanje celoživotnog učenja u sistemu obrazovanja i obuka odraslih; 3) vidljivost i prepoznavanje vrednosti i rezultata učenja.

Prema preambuli akta LXXVII iz 2013. o obrazovanju odraslih, ciljevi su „da se mađarsko stanovništvo učini sposobnim da se suoči sa izazovima ekonomskog, kulturnog i tehnološkog razvoja; uspešno uči u svet rada; uspeti u životu i imati bolji kvalitet života putem učenja odraslih, neophodno je bolje organizovati stručnu obuku, obuku stranih jezika, državnu podršku, poboljšati kvalitet sadržaja i pojačati nadzor nad njegovom implementacijom“.

Termin obuka odraslih odnosi se na organizovanje učenja odraslih van školskog sistema. Obuhvata stručnu obuku, kao i organizovanje obuka u cilju formiranja i razvoja kompetencija. Od septembra 2020. priprema za stručnu kvalifikaciju ili delimičnu stručnu kvalifikaciju je visoki prioritet u mađarskoj političkoj agendi. Najveća grupa obuka odnosi se na stručne kvalifikacije koje se mogu steći u okviru institucija za stručno osposobljavanje ili u institucijama za obuku odraslih.

Nakon završene stručne obuke polaznik dobija sertifikatu. Ovo je ujedno i preduslov za kvalifikacioni ispit koji se može polagati u ispitnom centru nezavisnom od trenera, akreditovanom od strane države. Nakon uspešno položenog kvalifikacionog ispita, ispitanik stiče državno priznato uverenje o stručnoj kvalifikaciji. Prema tome, institucije za obuku i ispitni centri se razdvajaju. Stručne ustanove su kvalifikovane kao akreditovani ispitni centri do 31. decembra 2025. godine, prema privremenim odredbama Zakona o stručnom obrazovanju i osposobljavanju.

b. Irska

U Irskoj, dalje obrazovanje i obuku (FET) uglavnom javno finansira Odeljenje za obrazovanje i veštine, preko SOLAS-a, Uprave za dalje obrazovanje i obuku, a sprovodi se lokalno preko odbora za obrazovanje i obuku. Fokus SOLAS-ove strategije bazira se na veštinama, na aktivnom uključivanju i poboljšanju kvaliteta pružanja daljeg obrazovanja i obuke kroz proširenje baze dokaza koji grade centralne stubove Strategije, kao i uključivanje povezanih međuzavisnih delova kvalitetnog FET okvira.

Ključni aspekt strategije FET-a je obezbeđivanje kvalitetnih rešenja za obrazovanje i obuku koja odgovaraju na postojeće i rastuće potrebe poslodavaca, dok istovremeno stvaraju visokokvalitetne prenosive veštine za učenike, koje I jedni I drugi cene kako na nacionalnom tako i na međunarodnom nivou. Stoga je rana identifikacija evoluirajućih potreba za veštinama ključna za uspeh Strategije.

FET programe administriraju Odbori za obrazovanje i obuku (ETB). Postoji 16 ETB-ova širom Irske, od kojih je najveći Gradski odbor za obrazovanje i obuku grada Dablina. Oni su odgovorni za realizaciju niza programa obrazovanja odraslih.

Obrazovanje zajednice je izvan sektora formalnog obrazovanja, sa ciljem unapređenja učenja, podsticanja osnaživanja i doprinosa građanskom društvu. Sprovodi se u zajednicama i sadržaj kurseva je zasnovan na potrebama pojedinaca i zajednica. Služba za obrazovanje u zajednici olakšava i podržava časove obrazovanja odraslih u zajednici za niz grupa kroz angažovanje edukatora. Obrazovne grupe u zajednici i dobrovoljne organizacije su pozvane da se prijave za ovu uslugu svakog novembra. Prioritet se daje kursivima obrazovanja zajednice koji uključuju pojedince i grupe koje imaju posebne prepreke za učešće u učenju odraslih i povećavanju participacije u aktivnostima zajednice.

Javni servis će često pružati eksternu podršku pružaocima obrazovanja odraslih u oblastima koje nedostaju organizaciji. To mogu biti usluge pisanja CV-a ili IT veštine koje mogu biti komplementarne njihovom radu.

c. Severna Makedonija

U Makedoniji ne postoji konkretan zakon o celoživotnom učenju, ali je celoživotno učenje deo drugih različitih zakona vezanih za obrazovanje. Kao dio sistema obrazovanja, celoživotno učenje je uključeno u zakon o obrazovanju odraslih, zakon o nacionalnom okviru kvalifikacija, zakon o stručnom obrazovanju i osposobljavanju, zakon o visokom

obrazovanju. Zakonodavstvo o osnovnom i srednjem obrazovanju omogućilo je samo „drugu šansu“ odraslima sa nezavršenim obaveznim obrazovanjem da završe osnovnu školu, bez čega su u ozbiljnom nepovoljnom položaju na tržištu rada.

Prvi strateški program za obrazovanje odraslih razvijen 2006. godine postavlja ciljeve za rešavanje problema nepismenosti i pružanje osnovnog obrazovanja, pružanje obrazovanja za povećanje životnih šansi i povećanje društvene kohezije, i osiguravanje da odrasli mogu da steknu veštine i znanja koja ih osposobljavaju da zadovolje potrebe tržišta rada i da se nose sa društvenim promenama.

Strategija celoživotnog učenja 2017–2020, inspirisana evropskim standardima i finansirana od strane EU instrumenta za pretpristupnu pomoć, ima za cilj da unapredi celoživotno učenje modernizacijom stručnog obrazovanja, obuke i sistema obrazovanja odraslih.

d. Portugal

U 2019. godini 47,8% stanovništva starosti od 25 do 64 godine imao je niži nivo kvalifikacija od srednjeg obrazovanja. U 2020. godini, među populacijom sa 15 ili više godina, oko 55% nije završilo srednje obrazovanje. Nacionalni sistem kvalifikacija ima za cilj da promoviše generalizaciju srednjeg obrazovanja kao minimuma obrazovanja stanovništva i instrumenata neophodnih za njegovo sprovođenje. Ovo bi za mlade školskog uzrasta učinilo obaveznim da završe 12. razred ili pohađaju školu do 18. godine, dok bi za odrasle bilo neophodno povećati osnovnu obuku kako bi generisali lične i profesionalne veštine potrebne za tržište rada.

Zbog toga je u poslednje vreme bilo više javnih programa koji imaju za cilj da se bave radnim veštinama odraslih: 2016. godine pokrenut je Qualifica program, koji svoju strategiju zasniva na integrisanoj kvalifikaciji obrazovnih i trening odgovora, uključujući široku mrežu operatera. Njegov opšti cilj je poboljšanje opšte kvalifikacije i zapošljivosti stanovništva.

Mreža Qualifica centara trenutno obuhvata 310 centara i sastoji se od tri instrumenta:

- „Kvalifikacioni centri“, specijalizovani za kvalifikacije odraslih, usmereni ka informisanju, savetovanju i upućivanju na obrazovanje i stručno osposobljavanje za odrasle starije od 18 godina koji traže kvalifikaciju.“
- „Kvalifikacioni pasoš“, (digitalni) instrument za vođenje i individualnu registraciju kvalifikacija i kompetencija

- „Kreditni sistem“ dozvoljava pripisivanje kreditnih bodova kvalifikacijama uključenim u Nacionalni katalog kvalifikacija, kao i drugim sertifikovanim obukama, sve dok su registrovane u Sistemu informacija i upravljanja ponudama za obrazovanje i obuku (SIGO) i u skladu sa kriterijumima obezbeđenja kvaliteta koji je na snazi. Ovaj sistem inkorporira principe Evropskog kreditnog sistema za stručno obrazovanje i obuku (ECVET), favorizujući mobilnost unutar evropskog prostora.

Sve regulatorne politike u Portugalu su dizajnirane i primenjene na nacionalnom nivou i povezane jedna sa drugom.

e. Rumunija

U 2007. godini, ulaskom u EU, Rumunija je počela da sprovodi politike i programe usmerene na proširenje mogućnosti učenja namenjenih odraslima.

Najveće nacionalne programe u ovom pogledu od 2021. godine finansira Evropski socijalni fond (ESF+). Prvi nacionalni program u skladu sa ovim okvirom bio je POC DRU (Programul Operational Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane) između 2007. i 2013. Godine, praćen POCU programom (Programul Operational Capital Uman) u vremenskom okviru 2014-2020 i konačno POEO (Programului Operational Educatie si Ocupare) koji je trenutno otvoren za javne debate. Oni predstavljaju nacionalne programe sa finansiranjem EU koji su otvoreni za javne institucije, privatna lica i nevladine organizacije spremne da realizuju projekte koji podržavaju razvoj radnih veština za 21. vek. Strategije takođe prate uključivanje marginalizovanih grupa na moderno tržište rada predviđajući napuštanje škole i potencijalne ranjivosti sa kojima bi se mogle suočiti .

Svi ovi programi prepoznali su novu realnost stalno promenljivog tržišta rada i potrebu za kvalifikovanim ljudskim kapitalom koji se može prilagoditi realnostima 21. veka, uglavnom zasnovanim na tranziciji ka zelenom i digitalnom društvu.

Pored ovih glavnih politika, javne vlasti se oslanjaju na još dve vrste aktivnosti koje imaju za cilj da uključe uglavnom ugrožene odrasle osobe u obrazovni proces: 1) obuku odraslih uglavnom u ručnim radovima i zanatima i 2) plan edukacije oporavka za one bez minimalnog nivoa obrazovanja

Aktuelni javni program za učenje odraslih „Druga šansa“ posvećen je razredima osnovnih i srednjih škola koje odrasli mogu pohađati krajem nedelje. Postoji i nekoliko srednjih škola koje organizuju noćnu nastavu za odrasle koji žele da unaprede svoje obrazovanje i steknu diplomu. Program „Druga šansa“ otvoren je za sve odrasle koji nisu uspeli da

završe osnovnu ili srednju školu kao i za tinejdžere koji su 4 godine stariji od prosečnog uzrasta učenika odeljenja u koje se upisuju.

Alternativa standardnom formalnom obrazovanju za ove ugrožene grupe su časovi stručnog usavršavanja koje nudi Nacionalna agencija za zapošljavanje (ANOFM) koja po završetku nudi sertifikate za različite profesije: vodoinstalateri, barmeni, konobari, električari, kuvare itd.

Gore pomenute politike potpadaju pod Zakon 76 iz 2002. godine i neuspešno se obraća radnicima u nepovoljnom položaju. Oni ne pružaju efikasan odgovor na potrebe ovog tržišta i nemaju prilagođen pristup sveobuhvatnim potrebama nezaposlenih, posebno u obnavljanju veština i pružanju integrativnih usluga. Sadašnje zakonodavstvo ne prepoznaje ulogu koju bi SPRI mogli da igraju na terenu. Mere za SPRI, kao što su subvencije za zapošljavanje i stručno savetovanje, koje će sufinansirati Evropski socijalni fond, implementirane su kasno i često ne uspevaju da prepoznaju većinu ciljane grupacije i imaju ograničene rezultate, kratkoročne i zasnovane na projektnim perspektivama. Pored privatnih inicijativa SPRI i biznisa, čak i mogućnosti javnog obrazovanja za odrasle predstavljaju samostalne akcije koje preduzimaju različita tela (kao što je Ministarstvo prosvete), a ne koordinišu se sa drugim institucijama.

U nedostatku veće podrške SPRI koju bi uslovalo podržavajuće zakonodavstvo, aktivne mere uvedene na tržištu rada kojima upravljaju okružne i lokalne agencije za zapošljavanje ne bave se u dovoljnoj mjeri poboljšanjem i pružanjem integrativnih usluga. Nacionalna politika koja bi vodila sve aktere uključene u sektor obrazovanja odraslih trenutno nije u raspravi na javnom nivou.

f. Srbija

Zakon o obrazovanju odraslih prepoznaje obrazovanje odraslih kao deo jedinstvenog obrazovnog sistema Republike Srbije, koji odraslima omogućava celoživotno sticanje kompetencija i kvalifikacija neophodnih za lični i profesionalni razvoj, rad i zapošljavanje, kao i društveno odgovorno ponašanje.

Obrazovanje odraslih se sprovodi kao formalno, neformalno obrazovanje i informalno učenje.

Neformalno obrazovanje odraslih, u smislu ovog zakona, čine organizovani procesi učenja odraslih zasnovani na posebnim programima, radi sticanja znanja, vrednosti, stavova, sposobnosti i veština u cilju ličnog razvoja odraslih, rada i zapošljavanja i društvenih aktivnosti. S druge strane, neformalno učenje odraslih, u smislu ovog zakona,

je proces samostalnog sticanja gore navedenih veština. Celoživotno učenje je prepoznato kao osnovni princip procesa učenja odraslih i odnosi se na uvažavanje potreba i mogućnosti odraslih za učenje i razvoj tokom života u svim njegovim oblastima.

Sledeći zakon koji prepoznaje celoživotno učenje kao važan princip je Zakon o nacionalnom okviru kvalifikacija, koji se zasniva na istim principima kao i Zakon o obrazovanju odraslih koji dodatno priznaje programe neformalnog obrazovanja kao što su:

- dostizanje standarda stručnih kompetencija, delimično ili u potpunosti, standardizovanim kvalifikacijama;
- unapređenje znanja, veština i sposobnosti, za lični i profesionalni razvoj i društveno odgovorno ponašanje, unapređenje kvaliteta života, opšteg obrazovanja i kulture (programi na stranim jezicima, kompjuterski programi, programi za unapređenje „mekih veština“, unapređenje medijske pismenosti, programi za razvoj preduzetničkih i liderskih veština, unapređenje i zaštitu životnih veština i dr.);
- pružanje usluga karijernog vođenja i savetovanja.

g. Slovačka

Ministarstvo prosvete Slovačke izradilo je Strategiju celoživotnog učenja i savetovanja (2021-2030) kao rešenje za potrebe sistematskog povezivanja postojećih obrazovnih pod sistema (formalno, neformalno obrazovanje i informalno učenje) u funkcionalni sistem, otvoriti ih i dopuniti uz celoživotno vođenje za zadovoljenje stvarnih potreba, građana, poslodavaca, javnih uprava i obrazovnih institucija.

Usluge karijernog vođenja koje se pružaju preko biroa za zapošljavanje (javne službe za zapošljavanje) fokusirane su na merljiv razvoj veština upravljanja karijerom, koristeći savremene multidisciplinarnе metode i informacije o lokalnom tržištu rada. Usluge su lako dostupne, posebno dugoročno nezaposlenima, i uglavnom vezane za tržište rada. Međutim, usluge koje pružaju biroi za zapošljavanje ostaju nedostupne najugroženijim grupama stanovništva (socijalno isključene grupe sa niskim obrazovanjem, često bez registracije u društvenom sistemu) i neprivaćne zaposlenim osobama koje bi bile zainteresovane za promenu karijere. Karijerno savetovanje za odrasle dostupno je u biroima za zapošljavanje, socijalna pitanja i porodicu (Zakon o službi za zapošljavanje dozvoljava pružanje savetodavnih usluga „tražiocima posla“, ali ga koristi samo nekoliko desetina građana godišnje). Iako je poslednjih godina broj privatnih pružalaca karijernog vođenja dinamićno rastao, takvo vođenje nije dostupno svima, posebno ugroženim grupama. Izuzetak su udruženja građana i određeni pružaoci koji svoje aktivnosti

fokusiraju upravo na marginalizovane grupe, ali to su izolovani slučajevi. Nijedna institucija ne pruža sistematski celoživotno vođenje za odrasle u celini. Značajan posao u ovom pravcu obavljaju strukovne organizacije koje okupljaju savetodavne subjekte i razvijaju stručne i promotivne aktivnosti u oblasti savetovanja.

Usluge karijernog vođenja se pružaju osobama sa invaliditetom sporadično u različitim sektorima i ne postoji specifičan sistem koji se odnosi na ovaj tip podrške.

h. Dodatne zemlje

Austrija

Generalno gledano, stručno osposobljavanje i putevi obrazovanja u Austriji su dostupni trenutno nezaposlenim ljudima. Između ostalog, vlada može pokriti troškove stručnog osposobljavanja ili mogu dobiti grant za obrazovanje za nisko i srednje kvalifikovane ljude. Stručno osposobljavanje se pruža i mladim osobama sa invaliditetom, socijalno isključenim osobama i osobama sa posebnim potrebama, ženama, i osobama sa zdravstvenim smetnjama. Osim finansijske pomoći za stručno osposobljavanje, podrška može biti i u vidu supervizije ili samog koučinga.

Belgija

Učenje odraslih, kao deo obazovnog sistema, u Belgiji je regionalna nadležnost, a zatim se sve mere različito preduzimaju i primenjuju u Flandriji i Valoniji.

U Flandriji, VDAB, flamanska služba za zapošljavanje i stručnu obuku, bavi se pitanjima zapošljavanja. Oni nude mogućnosti obuke od kojih su neke besplatne. Organizuju ovo za sve zainteresovane. VDAB radi zajedno sa GTB-om da ispuni svoju misiju (Gespecialiseerd Team Bemiddeling – Specijalizovano timsko posredovanje pri zapošljavanju). Za ljude koji imaju poteškoća da dobiju/zadrže posao postoje različite organizacije koje nude podršku/obuku pod okriljem "Verkplekarchitecten", arhitekta radnog mesta. Ove organizacije su GOB (Gespecialiseerde opleidings- begeleidings- en bemiddelingsdienst – Specijalizovane stručne službe, usluge podrške i posredovanja).

U Valoni postoji mnogo prilika za obuke osoba u nepovoljnom položaju koje nemaju diploma ili ne govore dobro francuski jezik. Postoji mreža organizacija Socio-profesionalne integracije, CISP (Centres d'Insertion Socio Professionnelle). Ove organizacije se fokusiraju se na pružanje prilika za obuku osobama koje imaju ozbiljnu distancu od tržišta rada, omogućavajući im da uđu na tržište rada ili da se uključe na neku

drugu obuku za tehničke veštine. Ovi kursevi su uglavnom dostupni za registrovane tražitelje posla koji nemaju diplomu. Neke CISP organizacije su takođe preduzeća za radnu obuku, nazvana EFT (Entreprise de Formation par le Travail). Ova preduzeća nude naizmeničnu šemu obuke za ljude bez diplome koji imaju poteškoća sa klasičnim metodama obuke. Koriste veoma praktične metode učenja, direktno na radnom mestu. Štaviše, Agencija za kvalitetan život AVIK (Agence pour une Vie de Qualite) odobrava i finansira prilagođene module obuke i centre za socio-profesionalnu integraciju. Na ovaj način centri mogu ponuditi i prilagođene stručne obuke.

Bugarska

U Bugarskoj, zakon reguliše obezbeđivanje, između ostalog, jednakog pristupa obrazovanju i stručnoj obuci, uključujući osobe u nepovoljnom položaju ili osobe sa invaliditetom. Zavod za zapošljavanje povećava zapošljivost nezaposlenih lica iz ugroženih grupa na tržištu rada kroz stručno osposobljavanje, obuku u ključnim kompetencijama i socijalnim veštinama za prevazilaženje nedoslednosti na tržištu rada. Usluga upisa je namenjena nezaposlenim licima (punoletnim licima) koja žele da steknu nove ključne kompetencije ili stručne kvalifikacije koje će garantovati kasniju uspešnu realizaciju na tržištu rada. Agencija takođe podržava integraciju na tržište rada strancima koji su u tekućoj ili prethodne dve kalendarske godine dobili izbeglički ili humanitarni status kroz obuku bugarskog jezika, stručno osposobljavanje i osiguranje subvencionisanog zapošljavanja. Sredstva za podsticanje zapošljavanja lica u nepovoljnom položaju, između ostalog, obezbeđuju se za stipendije, troškove prevoza i smeštaja nezaposlenih lica koja pohađaju obuku za opismenjavanje, sticanje stručnih kvalifikacija ili ključnih kompetencija.

Hrvatska

Prema Zakonu o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom, OSI imaju pravo na profesionalnu rehabilitaciju koja, između ostalog, obuhvata programe obuke, edukacije, kao i unapređenje radnih i socijalnih veština. Profesionalna rehabilitacija je organizovana od strane Centara za profesionalnu rehabilitaciju, kao javne organizacije, ili u saradnji Centra i obrazovnih ustanova. Hrvatska Vlada od 2007. godine sprovodi Program resocijalizacije osoba sa poremećajima zavisnosti od supstanci koje su prošle rehabilitaciju, s ciljem školovanja ili zapošljavanja, a time i njihove uspešne resocijalizacije. Program obuhvata sledeće mere: prekvalifikaciju i edukaciju za vreme ili nakon boravka u rehabilitacionoj zajednici ili kazneno-popravnoj ustanovi, mere u okviru ALPM programa ili druge aktivnosti za zapošljavanje i resocijalizaciju koje pružaju OCD

ili lokalna samouprava. Hrvatska Vlada je 2017. godine usvojila Smernice za provođenje aktivnih politika tržišta rada za period 2018-2020. U skladu s ovim Smernicama, Hrvatski zavod za zapošljavanje sprovodi mere koje se odnose na osposobljavanje i obrazovanje, na primer subvencije za zapošljavanje, obrazovanje nezaposlenih i ljudi koji aktivno traže posao, osposobljavanje na radnom mjestu, obrazovanje za osnovne stručne i socijalne veštine (za dugotrajno nezaposlene) i pripravnički staž / šegrtovanje.

Francuska

U Francuskoj su obrazovni putevi dostupni osobama u nepovoljnom položaju, kao na primer škole druge šanse za NEET kategoriju stanovništva. Škole druge šanse primaju mlade ljude mlađe od 26 godina koji su napustili školski sistem bez kvalifikacije ili diplome. Oni su uključeni u deo mera koje se sprovode kako bi im se pomoglo da steknu pristup kvalifikacionoj obuci i uđu na tržište rada. Škole druge šanse nude kurs iz tri dela: nadogradnja osnovnih znanja (francuski jezik, matematika, opšta kultura, automatizacija kancelarije, međuljudske veštine), radna praksa (skoro polovina kursa) i kulturne i sportske aktivnosti.

U zavisnosti od nivoa znanja mlade osobe po dolasku u Školu za drugu šansu i započetog projekta, školovanje može trajati od 4 meseca do 2 godine. Ali u proseku, obrazovanje traje 6 i po meseci. Po završetku kursa, pripravnik dobija sertifikat o stečenim veštinama.

Francuska je takođe jedina zemlja u svetu (zajedno sa Singapurom) koja obezbeđuje zakonodavni okvir u obliku računa za individualno učenje (ILA), na francuskom koji se zove Compte Professionel de Formation, CPF). ILA su virtuelni individualni nalozi u kojima se prava na obuku akumuliraju tokom vremena. Oni su individualni u smislu da se resursi mobilishu samo ako se obuka zaista sprovodi. Oni obezbeđuju individualno učenje prava na obuku.

Grčka

U Grčkoj se za učenje odraslih primenjuju četiri glavna okvira:

- Škole druge šanse, koje predstavljaju inovativne javne škole za obrazovanje odraslih u trajanju od dve akademske godine. Nakon uspešnog pohađanja dobija se sertifikat ekvivalentan diplomi srednje škole. Školski program se razlikuje od onog u redovnom obrazovanju, fleksibilniji je i prati prilagođenu metodologiju nastave i ocenjivanje polaznika. Škole druge šanse osnovane su u Grčkoj Zakonom 2525/97. Namenjene su osobama starijim od 18 godina koje nisu završile obavezno srednje obrazovanje, sa ciljem da im olakšaju pristup tržištu rada.

Grant Agreement: 621524-EPP-1-2020-1-BE-EPPKA3-IPI-SOC-IN

- Centri za ceeloživotno učenje (LLLC), gde se sprovode aktivnosti neformalnog obrazovanja, a posebno opšte akcije obrazovanja odraslih. LLLC su namenjene svim nezaposlenim i zaposlenim odraslim licima. Da bi se obezbedio jednak pristup aktivnostima opšteg obrazovanja odraslih, posebna pažnja će se voditi o pripadnicima socijalno ugroženih grupa, migrantima i stanovnicima udaljenih – nepristupačnih područja.
- Centri za stručno osposobljavanje nude usluge stručnog osposobljavanja i rehabilitacije osobama sa invaliditetom kroz zaštićene radionice.
- Stručna obuka za osobe sa invaliditetom od strane OAED, Organizacija za zapošljavanje Manpower je stvorena isključivo za odrasle osobe sa invaliditetom i pruža usluge u oblasti obrazovanja i obuke za ugrožene društvene grupe. Pravo učešća imaju osobe sa fizičkim invaliditetom, smetnjama u kretanju, organskim bolestima, gluvoćom i oštećenjem sluha, lakšim intelektualnim invaliditetom, oštećenjem vida uključujući slepilo, psihičkim oboljenjima.

Italija

Većina regiona pruža posebne kurseve obuke za osobe sa invaliditetom i često za nekoliko drugih kategorija u nepovoljnom položaju.

Letonija

Programe stručne obuke i neformalno učenje organizuje PES (Letonska javna služba za zapošljavanje) za registrovane nezaposlene i osobe koje traže posao. Dužina programa obuke može varirati. Učesnici dobijaju finansijsku podršku tokom obuke kao i za dodatne troškove, poput tumača za znakovni jezik. Od juna 2020. godine, radi poboljšanja stanja nezaposlenih pogođenih krizom COVID-19, mere stručnog osposobljavanja se dopunjuju studijskim modulima koje nude univerziteti.

Državna agencija za socijalnu integraciju (SIVA) nudi nekoliko obrazovnih programa za osobe sa invaliditetom u radnom uzrastu (15 do 62 godine). Profesionalna rehabilitacija obuhvata nekoliko programa stručnog osposobljavanja, psihosocijalnu podršku, medicinsku rehabilitaciju, smeštaj, ishranu i svrsishodno provođenje slobodnog vremena. U SIVA je moguće steći na primjer osnovno stručno obrazovanje – korištenje računara.

Mere za povećanje konkurentnosti (MIC) imaju za cilj da promovišu konkurentnost nezaposlenih lica koja traže posao i lica u riziku od nezaposlenosti na tržištu rada. MIC obuhvata kurseve od 5-56 akademskih časova, kurseve elektronskog učenja za

psihološku podršku, sticanje metoda traženja posla i neophodnih sposobnosti i veština koje se traže na tržištu rada, npr. pisanje CV-a.

Državna agencija za razvoj obrazovanja (SEDA) realizuje projekat „Implementacija programa stručnog obrazovanja mladih koji nisu u radnom odnosu i obučavanju” - mera ima za cilj da pruži podršku onim mladim ljudima koji su napustili školovanje ili obuku bez sticanja kvalifikacija i koji se nisu ostvarili na tržištu rada.

Poljska

Obuka se sastoji od vannastavnih aktivnosti koje imaju za cilj sticanje, dopunu ili unapređenje veština i stručnih ili opštih kvalifikacija neophodnih za obavljanje poslova, uključujući i sposobnost traženja posla. Obuku inicira i organizuje država, a finansira Fond rada. U toku obuke student ima pravo na stipendiju. Grupe koje imaju pravo na pristup mogućnostima obuke su nezaposlena lica, tražioci posla koji su u otkaznom ili službenom odnosu iz razloga koji se odnose na radno mesto, zaposleni su kod poslodavca koji je u procesu stečaja ili je u likvidaciji, isključujući likvidaciju u svrhu privatizacije, ili prima socijalnu pomoć zbog rudarskog odsustva ili rudarske socijalne naknade. Za određene učesnike može se obezbediti socijalna pomoć.

Slovenija

Član 56 slovenačkog Ustava kaže da se svim građanima moraju obezbediti jednaka prava i mogućnosti za obrazovanje i obuku. Stoga se osobama sa invaliditetom moraju dati jednake mogućnosti da učestvuju u obrazovnom sistemu u redovnim i posebnim programima na svim nivoima. Zakon o smeštaju dece sa posebnim potrebama navodi da obuhvata i „deca, maloletna lica i omladinu sa posebnim potrebama i, posebno, odrasla lica od 21 godine do 26 godina koja se kontinuirano obrazuju u prilagođenim stručnom i profesionalnom obukama sa ekvivalentnim obrazovnim standardom. Takođe obuhvata i poseban program rehabilitacije koji uključuje odrasle od 21 do 26 godina koji su uključeni u program obrazovanja i obuke u okviru posebnog programa za decu sa umerenim i teškim mentalnim poteškoćama.” Slovenija, stoga ne pruža inkluzivne obrazovne opcije za osobe sa umerenim i teškim invaliditetom, već alternativno obrazovanje kroz različite programe. U teoriji ovi programi treba da obezbede jednak obrazovni standard opštem obrazovnom sistemu gde je to moguće.

Španija

U Španiji postoje različite šeme stručnog osposobljavanja. Razvoj stručnog obrazovanja u Španiji nije toliko ozbiljan kao obavezno obrazovanje (do 16 godina) i univerzitet. Generalno, manje je razvijeno i konsolidovano u praksi, iako postoje regioni sa dužom putanjom, kao što je Baskija. Kako se ne radi o obaveznom obrazovanju, ne postoji zakonska obaveza, ili barem ne toliko intenzivno, da se primenjuju mere inkluzivnog učenja, kroz podršku koja je u većoj meri dostupna u obaveznom obrazovanju: podrška nastavnicima, prilagođavanje sadržaja i testovi ocenjivanja, znakovni jezik tumačenje (ILS) itd.

Što se tiče osoba sa invaliditetom, za profile kao što je oštećenje vida, saradnja organizacija kao što je Španska nacionalna organizacija za slepe (ONCE) doprinosi boljoj ponudi proizvoda podrške. Nasuprot tome, specijalizovano stručno obrazovanje (uključujući lokalne agencije za obuku i zapošljavanje) u odnosu na različite grupe u nepovoljnim situacijama imaju iskustvo u prilagođavanju njihovim potrebama i zahtevima, prema različitim profilima. U slučaju osoba sa invaliditetom, oni bolje poznaju svoje specifične potrebe i u većoj meri prilagođavaju nastavu svojim zahtevima, uz različite strategije inkluzije u obrazovanju: obuku nastavnika, proizvode podrške, ILS, ličnu asistenciju itd. U stvari, jedan deo ovih specijalizovanih VET kurseva održavaju udruženja za specifične profile invaliditeta. S druge strane, univerziteti su poslednjih godina napravili veoma značajan napredak u poboljšanju brige o studentima sa invaliditetom, kroz smernice i podršku u različitim aspektima: svest nastavnika, proizvodi podrške, ILS, razumna prilagođavanja u proceni, ponekad lična asistencija, itd.

Glavni nalazi

Sve u svemu, postoji veliki broj mera koje se bave obrazovanjem odraslih, obukom, kao i dokvalifikacijom i prekvalifikacijom u evropskim zemljama. One su uglavnom usmerene na nezaposlene i osobe sa invaliditetom, ali se, u zavisnosti od zemlje, odnose i na druge osetljive grupe, poput mladih, žena, zavisnika, itd. Mere podrške se uglavnom sastoje od obuke veština i kvalifikacionih kurseva, za koje vlade obezbeđuju finansijsko pokriće. U nekim zemljama (na primer, Rumunija, Severna Makedonija), postoje javne škole za odrasle koji su ranije napustili školu, tako da imaju drugu šansu za osnovno formalno obrazovanje u bilo kom uzrastu, a trajanje časova i nastavni planovi i programi prilagođeni su kako bi odrasli mogli da pohađaju školu i, istovremeno, imaju posao ili brinu o svojoj deci.

Pored toga, stručno osposobljavanje i karijerno vođenje se u većini evropskih zemalja pružaju u okviru posebnih oblika zapošljavanja, odnosno zaštićenog i podržanog zapošljavanja. Ove mere obuke omogućavaju zaposlenima u nepovoljnom položaju ili osobama sa invaliditetom da uđu na redovno tržište rada ili na alternativne oblike zapošljavanja, ili ih – u slučaju zapošljavanja uz podršku – promovišu na redovnom tržištu rada, uglavnom kroz stažiranje i obuku na radnom mestu. Sa tendencijom jačanja aktivnih politika tržišta rada u Evropi, povećavaju se mogućnosti obuke i obrazovanja za ugrožene osobe u kontekstu zapošljavanja.

IV. Usklađenost sa EU i međunarodnom politikom

SPRI i socijalna preduzeća predstavljaju sve važniji i komplementarnije aktere društvene i profesionalne inkluzije i inovacije. SPRI model nudi podršku ljudima koji su najviše pogođeni socijalnim nejednakostima, kroz mogućnosti zapošljavanja kako bi mogli da pristupe/reintegrišu pristojne uslove rada i socijalnu zaštitu kroz posao. Ove mogućnosti im pružaju pristojnu platu, neophodne kvalifikacije (koje idu ruku pod ruku sa digitalizacijom naših društava), mogućnosti za dokvalifikaciju i prekvalifikaciju i omogućavaju im da se bolje integrišu u tržište rada, posebno u trenutnom kontekstu zelenih i digitalnih tranzicija.

Prvo, kroz raznovrsne i inovativne aktivnosti, SPRI direktno i indirektno doprinose implementaciji nekoliko principa [Evropskog stuba socijalnih prava](#). U nastavku pronađite principe koji se odnose na SPRI i kratko objašnjenje podrške koju nude.

- **Obrazovanje, obuka i celoživotno učenje**

SPRI nude kvalifikacije i obuku na poslu osobama u nepovoljnom položaju i promovišu celoživotno učenje.

- **Rodna ravnopravnost**

Promovisanje rodne ravnopravnosti ostaje prioritet u sektoru socijalne ekonomije.

- **Jednake šanse**

Zapošljavajući i osnažujući ugrožene i isključene osobe, SPRI doprinose smanjenju nejednakosti. SPRI imaju za cilj da integrišu ljude koji pate od nekoliko društvenih i profesionalnih poteškoća, podržavajući one koji su u najnepovoljnijem položaju da uđu na tržište rada i da im se ponudi pristup uslugama i mogućnostima.

- **Aktivna podrška zapošljavanju**

SPRI nude mogućnosti zapošljavanja najugroženijim ljudima kroz snažnu ekonomsku aktivnost i obuku zasnovanu na radu i doprinose održivom ekonomskom i društvenom

razvoju teritorije na kojoj posluju. Ciljna grupa SPRI je prilično široka i uključuje dugotrajno nezaposlene osobe, NEET osobe, žene, osobe koje pate od zavisnosti ili bivše zatvorenike. Specifična pedagoška dimenzija SPRI omogućava da se osnaže radnici kada je u pitanju zapošljavanje, kao i druge profesionalne ili društvene poteškoće.

- **Sigurno i prilagodljivo zaposlenje**

SPRI nude pristojne poslove i plate najugroženijim grupama. Zaposlenje je obično osobama u nepovoljnom položaju prvi korak u ponovnom ulasku u društvo, tako što im se omogućava pristup osnovnim uslugama i socijalnoj zaštiti. SPRI pružaju prilagođena rešenja za radnike, radeći na veštinama i sposobnostima osobe u skladu sa ličnom situacijom. Tako se mogu naći različita rešenja za podršku osobi, kao što su kvalifikacije, učenje zasnovano na radu, prilagođeno radno vreme itd.

- **Plata**

SPRI se bore protiv siromaštva zaposlenih i nude pristojne plate ljudima u nepovoljnom položaju. Posao, a time i plata, obično je prilika za one najugroženije da se vrate u društvo kroz adekvatne uslove života.

- **Socijalni dijalog i uključivanje radnika**

Većina SPRI implementira participativno upravljanje koje podrazumeva snažno uključivanje radnika u procese donošenja odluka u preduzeću. Vodeći se principom socijalne ekonomije, jedna osoba jedan glas, SPRI pokupavaju da edukuju i uključe radnike u razvoj kompanije.

- **Balans života i posla**

SPRI stavljaju ljude u srž svog poslovanja i pokušavaju da prilagode svoje funkcionisanje u cilju dobrobiti radnika. Fleksibilne mogućnosti zapošljavanja ili specifične usluge razvijene u okviru preduzeća su primeri inovativnih rešenja koje su SPRI osmislila da bi podstakla ravnotežu između posla i privatnog života.

- **Zdravo, bezbedno i dobro prilagođeno radno okruženje i zaštita podataka**

SPRI implementiraju prilagođeno radno okruženje uzimajući u obzir potrebe ljudi u nepovoljnom položaju. U nekim slučajevima, SPRI zapošljavaju i osobe sa invaliditetom i tako prilagođavaju radni prostor. Kada je u pitanju zdravlje ili bezbednost na radu, ne samo da ispunjavaju standarde već i podstiču bezbednosno ponašanje i rešenja na radnom mestu kroz participativno upravljanje.

- **Socijalna zaštita**

Socijalna zaštita je snažno povezana sa ugovorima o radu. To je razlog zašto SPRI biraju da ponude mogućnosti zapošljavanja kroz ugovor o radu, omogućavajući ugroženim osobama da povrate svoja prava na socijalnu zaštitu.

- **Naknade za nezaposlene**

SPRI pokušavaju da integrišu nezaposlene osobe, uključujući dugoročno nezaposlene na tržište rada. ENSIE je uveren da se naknade za nezaposlene moraju dodeljivati tokom perioda aktivacije ljudi uz prilagođenu pratnju ka poslu na tržištu rada. Zaista, iskustvo radnika SPRI pokazuje da svako može naići na neke socijalne, zdravstvene ili profesionalne poteškoće u svom životu i imati problema da se ponovo integriše u društvo i na tržište rada.

- **Uključivanje osoba sa invaliditetom**

U nekim zemljama EU, ciljna grupa SPRI može uključivati osobe sa invaliditetom. Takođe se primenjuju različita partnerstva između preduzeća i zaštićenih radionica. Zaista, ključno je ponuditi mogućnosti zapošljavanja i društvenu pratnju svim građanima.

Što se tiče akcionog plana [EPSR](#), koji je objavila Evropska komisija 2021. godine, predlaže se da se pročita stav [ENSIE](#) o EPSR akcionom planu radi fokusiranja na delove koji su od posebnog interesa za SPRI.

Drugo, SPRI doprinose različitim ciljevima održivog razvoja, posebno:

- **Smanjenje siromaštva**

SPRI obezbeđuju ugroženim grupama mogućnosti za rad ili obuku tako što im omogućavaju ugovor o radu i, shodno tome, platu za sopstvene životne troškove, smanjujući stopu siromaštva.

- **Kvalitetno obrazovanje i promovisanje celoživotnog učenja**

Kroz mogućnosti zapošljavanja i obuke, SPRI nude tehničke i stručne veštine ugroženim osobama promovišući puteve celoživotnog učenja.

- **Rodna ravnopravnost**

Promovisanje jednakih mogućnosti i rodne ravnopravnosti jedan je od horizontalnih ciljeva SPRI. Normalizovanje rodnog pitanja i promovisanje politika različitosti je princip koji pripada većini socijalnih preduzeća.

- **Dostojanstven rad i inkluzivan i održiv ekonomski rast**

Mnoga SPRI predstavljaju dobre prakse radne integracije NEET-a, migranata, žena itd. u situaciji isključenosti. SPRI imaju snažnu lokalno usidrenu ekonomsku aktivnost i

doprinosu održivom ekonomskom i društvenom razvoju teritorije na kojoj posluju. Investicija u profit, princip socijalne ekonomije koji se primenjuje na SPRI, se zatim reinvestira unutar preduzeća, što obezbeđuje održivi rast.

- **Održiva industrijalizacija i podsticanje inovacija**

SPRI posluju u veoma različitim oblastima delatnosti: preko agroindustrije do tekstila i odeće uvek pokušavajući da stvore nove mogućnosti zapošljavanja. SPRI odgovaraju na lokalne potrebe na inovativan način, takođe uvek tražeći inovativne ekonomske niše za razvoj i održavanje potreba svojih teritorija.

- **Smanjene nejednakosti**

Zapošljavanjem i osnaživanjem ugroženih i isključenih ljudi, SPRI predstavljaju prave i prenosive primere da tri dimenzije održivog razvoja (ekonomska, društvena i ekološka) mogu postojati unutar kompanije.

- **Održivi gradovi i zajednice**

SPRI uvek pokušavaju da odgovore na lokalne potrebe zajednice. Mnogi primeri pozitivne saradnje između SPRI i lokalnih aktera omogućavaju izgradnju održivog okruženja, gde integracija ugroženih ljudi ne koristi samo pojedincu, već i zajednici u celini. Shodno tome, može se govoriti o radnoj i društvenoj integraciji sa pozitivnim ishodom prema čitavoj zajednici.

- **Odgovorna potrošnja i proizvodnja**

Većina usluga i dobara koje pružaju SPRI su povezane sa cirkularnom ekonomijom, promovišući recikliranje i održive inicijative.

- **Klimatska akcija**

Nekoliko SPRI je aktivno u oblasti životne sredine, pružajući nekoliko aktivnosti povezanih sa prikupljanjem, reciklažom, ponovnom upotrebom i tretmanom otpada, doprinoseći borbi protiv klimatskih promena.

Takođe, što se tiče inicijativa o veštinama koje su poslednje usvojene ili su trenutno u procesu usvajanja od strane Evropske komisije, kao što su Pakt za veštine, mikrokrediti i računi za individualno učenje (ILA), veoma su važne za razvoj doživotnog učenja i mogle bi delimično preoblikovati način na koji se prepoznaje rad SPRI.

Konkretno, u vezi sa inicijativom Evropske komisije za preporuku puteva unapređenja znanja, ENSIE je objavio povratne informacije ističući sledeće.

ENSIE pozdravlja inicijativu za promovisanje pristupa osnovnim veštinama za niskokvalifikovane odrasle i želi da istakne da bi SPRI takođe bila idealno okruženje za unapređenje kompetencija za odrasle koji pripadaju ugroženim grupama, takođe i za dugoročnu obuku zaposlenih. Dokvalifikacija treba da bude dostupna ljudima i u radnom okruženju i van radnog okruženja. Radno mesto, koje je mesto gde je prisutna društvena interakcija, je okruženje koje pogoduje razvoju potrebnog rada i ključnih profesionalnih i društvenih veština. Dakle, radno okruženje, s jedne strane, daje mogućnost za razvoj nekih ključnih veština, a sa druge strane, može se iskoristiti kao didaktičko okruženje za odgovor napedagoške ciljeve. SPRI, drugim rečima, mogu da pruže niz svakodnevnih situacija kroz koje se omogućava praksa stečenog znanja.

Kao primeri o tome kako su neke od zemalja analiziranih trenutnim istraživanjem generalno usklađene sa EU i međunarodnom politikom, istaknuti su sledeći slučajevi.

a. Irska

Nacionalna politika socijalnih preduzeća Irske (2019-2022) predstavlja jednu od inicijativa sa ciljem da podrži čitav niz organizacija koje pružaju usluge zajednicama ili se bave socijalnim pitanjima. Ostale političke inicijative će uključivati Strategiju podrške zajednici i volonterskom sektoru u Irskoj i novu Nacionalnu strategiju volontiranja. Socijalna preduzeća takođe doprinose postizanju ciljeva UN politike održivog razvoja. Ovi ciljevi imaju za cilj postizanje održivije, prosperitetnije i mirnije budućnosti do 2030. godine, okončanjem siromaštva, zaštitom prirodne sredine, rešavanjem nejednakosti i jačanjem ljudskih prava u Irskoj i širom sveta.

b. Rumunija

Organizacije SPRI Rumunija je predstavljala i nastavlja da predstavlja kao važne partnere za nacionalne programe koje finansiraju ESF i ESF+.

Preduzeća su bila stalni ekonomski akter u pristupu i korišćenju sredstava koja bi donela društvene promene na postojećem tržištu rada i/ili uticale na prevenciju od napuštanja škole budućih generacija. Kroz svoje programe radne integracije i ekonomske aktivnosti, SPRI u Rumuniji stalno podržavaju četiri od šest glavnih prioriternih oblasti definisanih ESF+ od:

Grant Agreement: 621524-EPP-1-2020-1-BE-EPPKA3-IPI-SOC-IN

- Podrška mladim ljudima koji su posebno pogođeni krizom COVID-19 – resursi ESF+ će im pomoći da pronađu kvalifikacije, kvalitetan posao i poboljšaju svoje obrazovanje i obuku;
- Pomaganje deci u nevolji dodeljivanjem sredstava ESF+ za ciljane akcije za borbu protiv siromaštva dece, i podrška najugroženijim grupam i osobama koji pate od gubitka posla i smanjenja prihoda, uključujući obezbeđivanje hrane i osnovnu materijalnu pomoć
- Prekvalifikacija i usavršavanje ljudi za prelazak na zelenu i digitalnu ekonomiju;
- Izgradnja kapaciteta za socijalne partnere i OCD.

Štaviše, SPRI vrlo često preuzimaju transnacionalne inicijative i politike, od kojih su najveći ciljevi održivog razvoja Ujedinjenih Nacija. Među ciljevima održivog razvoja, najzastupljeniji u akcijama SPRI su sledeći:

- Dostojanstven rad i ekonomski rast
- Smanjena nejednakost
- Borba protiv siromaštva
- Kvalitetno obrazovanje
- Rodna ravnopravnost
- Osigurati održive obrasce potrošnje i proizvodnje.

Akcije za podršku implementaciji prva tri cilja odozgo se odnose na SPRI širom sveta zbog njihove misije i vizije, pri čemu Rumunija nije izuzetak od tog pravila.

U Rumuniji, cilj „Kvalitetnog obrazovanja“ obuhvata veći broj aktivnosti privatnog i nevladinog sektora, uključujući mnoga SPRI, uglavnom u nerazvijenim ruralnim i marginalizovanim oblastima kojima nedostaje osnovna školska infrastruktura. Takođe, zbog veće ranjivosti sa kojima se suočavaju žene iz Rumunije, posebno za samohrane majke, cilj „Rodna ravnopravnost“ je onaj koji zaokuplja mnoga SPRI koja žele da obezbede bezbedno okruženje za žene kako bi razvile društvene i profesionalne veštine.

Iako po nižoj stopi od drugih zemalja EU, SPRI u Rumuniji pomažu u ostvarivanju globalnog cilja da „osiguraju održive obrasce potrošnje i proizvodnje“, većina njih pružanjem usluga prikupljanja različitih vrsta otpadnih materijala kao što su IT oprema, plastika itd.

c. Srbija

Socijalno preduzetništvo je važan element procesa evropskih integracija Srbije u EU, jer je jedno od ključnih sredstava za razvoj ljudskog kapitala i transformaciju socijalne politike

u Srbiji. U kontekstu evropskih integracija, kao dva glavna strateška dokumenta pojavljuju se Program reforme politike zapošljavanja i socijalne politike (ESPRP) i Program ekonomskih reformi (ERP). Ovi dokumenti prepoznaju važnost SPRI kao jednog od potencijalnih rešenja za društvenu nejednakost – glavnog izazova inkluzivnom ekonomskom rastu i ukupnom društvenom napretku. ERP posebno definiše strukturne reforme koje se odnose na tržište rada, zapošljavanje, politiku socijalne zaštite i socijalnog uključivanja, kao i cirkularnu ekonomiju.

Brojni izazovi sa kojima se suočava politika zapošljavanja u Srbiji odnose se na visoku opštu stopu neaktivnosti i nisku stopu zaposlenosti, isključenost ranjivih grupa sa formalnog tržišta rada, potrebu jačanja uloge politike zapošljavanja, segmentirano tržište rada, strukturnu nezaposlenost, visoku neaktivnost i nezaposlenost mladih.

Preporuke Saveta za ekonomska i finansijska pitanja EU u okviru ERP-a posebno su usmerene na problem visokog udela neformalne nezaposlenosti u različitim sektorima, posebno u poljoprivredi. Pokazalo se da je ESPRP u procesu EU integracija neadekvatno implementiran, pa bi obezbeđivanje adekvatnih finansijskih i institucionalnih resursa za zapošljavanje i razvoj socijalne politike trebalo da bude prioritet.

Pored SPRI, važno je i to da je EU pozicionirala obrazovanje kao primarni instrument u ostvarivanju razvojnih i strateških ciljeva. Stoga se sistemi obrazovanja odraslih moraju prilagoditi zahtevima socio-ekonomskog razvoja i ponuditi obrazovanje i učenje prilagođeno različitim grupama odraslih i njihovim specifičnim potrebama za znanjima i veštinama. Ovo naglašavaju organizacije za obrazovanje i učenje odraslih koje postaju osnova za celoživotno učenje i napore da se implementiraju različite društveno-ekonomske i obrazovne politike.

V. Javno prepoznavanje SPRI sektora

Kao što je naznačeno u prvom poglavlju, SPRI širom Evrope su formalno priznata u različitim oblicima i različitom obimu, u rasponu od nepriznavanja do pravnog priznavanja

specifičnog za SPRI. Shodno tome, i postupci pravnog/političkog priznavanja variraju u zavisnosti od zemlje. Mnoge vlade formulišu uslove koji moraju biti ispunjeni da bi bila zvanično priznata. To najčešće uključuje dominaciju ličnosti/društvenog uticaja nad kapitalom, raspodelu profita koja nije u skladu sa obezbeđenjem kapitala i posvećenosti društvenom sektoru i nezavisnosti od javne moći.

a. Mađarska

Socijalna preduzeća u Mađarskoj su uhvaćena u disparitetu pravnih oblika, izvora prihoda, oblasti delatnosti, karakteristika rada, modela upravljanja i regionalne distribucije. Ne postoji zajednička definicija ili pravni oblik za sva socijalna preduzeća. Zbog toga postoji nedostatak podataka za procenu broja i vrste socijalnih preduzeća koja postoje na teritoriji, uprkos postojanju mađarskog centralnog zavoda za statistiku (HCSO) uključenog u sektor socijalnog preduzetništva. Takozvana socijalna preduzeća takođe pribegavaju raznovrsnim izvorima finansiranja koji se oslanjaju na podršku centralne ili opštinske države (uključujući zakonsko finansiranje ili finansiranje zasnovano na subvencijama), prihode od privatnih aktivnosti podrške ili javnih komunalnih usluga (uključujući ugovore za snabdevanje određenim državnim dobrima i/ili uslugama) ili njihovom komercijalnom delatnošću. Deluju najčešće u centralnoj Mađarskoj i u glavnom gradu (osim socijalnih zadruga). Učešće ovih organizacija u nacionalnom BDP-u, ne računajući socijalne zadruge iznosi oko 2,1%.

Trenutno ne postoji konsenzus o definiciji socijalnog preduzeća u mađarskom ekosistemu, i osim preduzeća za rehabilitaciju, koja uključuju osobe sa invaliditetom – priznata su kao pružaoci obrazovanja odraslih.

Ne postoje posebni zakoni koji regulišu socijalna preduzeća, te mogu biti različitih pravnih oblika.

Zakonodavstvo predviđa različite pravne oblike koji su gore pomenuti kao javni komunalni status, koji im može dati pravo na razne poreske olakšice.

b. Irska

Irska je uvela Nacionalnu politiku socijalnih preduzeća 2019-2022 u julu 2019. Cilj politike je da podrži rast obima uticaja socijalnih preduzeća. Politika utvrđuje niz od 26 obaveza Vlade u okviru sledeća tri cilja za razvoj socijalnog preduzeća u periodu 2019-2022:

- Izgradnja svesti o socijalnom preduzeću
- Rast i jačanje socijalnih preduzeća
- Postizanje boljeg usklađivanja politika.

Uloga socijalnih preduzeća u Irskoj počinje da ulazi u druge delove vladinih politika, uključujući „Akcioni plan otpada za cirkularnu ekonomiju“ i strategiju „Budući poslovi“ od kojih obe naglašavaju ulogu socijalnog preduzeća u uspešnim ekonomijama.

Ne postoji poseban zakon socijalnog preduzetništva u Irskoj. Socijalna preduzeća dolaze u mnogo različitih pravnih oblika. Najčešća bi bila „kompanija ograničena garancijom“, često sa statusom dobrotvorne organizacije.

c. Severna Makedonija

Postojeći pravni sistem u Severnoj Makedoniji ne priznaje niti reguliše socijalna preduzeća, a još uvek ne postoji jednoobrazno razumevanje ovog koncepta. Trenutno, entiteti koji čine spektar socijalnih preduzeća u Severnoj Makedoniji su različiti. Ne postoje posebni institucionalni oblici dizajnirani za socijalna preduzeća. Ipak, nepostojanje regulatornog okvira nema negativan uticaj niti sprečava razvoj prakse socijalnih preduzeća u zemlji. Ona koriste različite pravne forme, koje su regulisane posebnim pravnim aktima u okviru makedonskog regulatornog okvira, kao što su:

- Udruženja
- Zaštićene radionice
- Zadruge.

Ipak, preovlađujući pravni oblik socijalnog preduzeća je udruživanje. Neki od pravnih oblika imaju potencijal da se razviju kao socijalna preduzeća, dok bi drugi mogli lako da odstupe od prakse socijalnih preduzeća u drugom pravnom okruženju

d. Portugal

Socijalne politike i politike zapošljavanja u Portugalu su na nacionalnom nivou. Uprkos nedostatku zakonskog priznavanja SPRI, organizacije socijalne ekonomije deluju u oblasti radne integracije svojih korisnika.

Od 1998. do 2015. postojao je formalni SPRI zakon namenjen ranjivim grupama u pogledu zapošljavanja: osobama sa niskim kvalifikacijama, sa nedostatkom samopoštovanja, nedostatkom sistema podrške i specifičnim zdravstvenim problemima i/ili problemima

zavisnosti, koji su istovremeno, dugotrajno nezaposlena lica (Uredba br. 348-A/98, 18. jun). Ova mera pretpostavljena je kao aktivna politika zapošljavanja iako je bila model tranzicije, sa periodom do 6 meseci obuke i do 2 godine rada u preduzeću.

Tokom poslednje ekonomske krize, uz politiku štednje, ovaj zakon je ukinut. Čak i ako ne postoji pravni okvir za SPRI, socijalna ekonomija Portugala danas uključuje de facto SPRI koja imaju najmanje jedan od dva posebna statuta – IPSS statut (privatne institucije socijalne solidarnosti) i statut ONGPD (nevladine organizacije za osobe sa invaliditetom) koji je dodatak pravnoj formi socijalne ekonomije. Ovaj statut je priznat od strane države, koja obezbeđuje subvencije kako bi osigurala svoju odgovornost kao država blagostanja. Portugal takođe ima poseban pravni oblik – Zadruga socijalne solidarnosti – koje imaju status ekvivalentan IPSS-u; ove vrste zadruga su se pojavile sa ciljem fokusiranim pretežno ili isključivo na ostvarivanje ciljeva od opšteg interesa, uključujući inkluziju kroz rad ranjivih grupa.

e. Rumunija

Rumunija je 2015. godine usvojila Zakon o socijalnoj ekonomiji (Zakon 219/2015). Na osnovu ovog zakona, organizacije socijalne ekonomije su zasnovane na privatnim dobrovoljnim i solidarnim inicijativama, sa visokim stepenom autonomije, odgovornosti i ograničene raspodele dobiti. Socijalna preduzeća i socijalna preduzeća za radnu integraciju (SPRI) su jedine vrste organizacija koje su zakonom iz 2015. formalno priznate sa javnim obavezama i beneficijama. Za svaku od njih, organizacije treba da ispune set unapred definisanih kriterijuma kako bi od javnih organa dobile sertifikat koji navodi vrstu preduzeća koje predstavljaju. Rumunski zakon o socijalnoj ekonomiji više se fokusira na novi tip organizacija, socijalna preduzeća i SPRI, ignorišući zadruga i druge oblike privatne inicijative koji imaju za cilj društvenu promenu. Uprkos tome, mnoge organizacije koje rade i identifikuju se kao socijalna preduzeća ili SPRI ne podnose zahtev za sertifikaciju priznanja. Zakon iz 2015. godine i njegov okvir iz HG 585/2016 predviđaju više obaveza nego beneficija. Ekonomske potrebe i unapred definisani broj ugroženih zaposlenih za SPRI je vrlo često teško kontrolisati pošto većina socijalnih preduzeća iz Rumunije nema održive izvore prihoda, već iz godine u godinu zavisi od privatnih finansija.

Državni planovi za obrazovanje odraslih izrađuju se bez učešća ciljanih i nevladinih organizacija aktivnih u radu sa ugroženim grupama, pružalaca socijalnih usluga i socijalnih preduzeća. Usluge socijalno-profesionalne integracije nisu prepoznate kao socijalne usluge ili službe za zapošljavanje – tako da nemaju koristi od podrške javnih politika zapošljavanja usmerenih na radnike u nepovoljnom položaju.

Mnoge javne ustanove socijalne zaštite oslanjaju se na socijalna preduzeća za radnu integraciju, obrazovanje i profesionalizaciju ugroženih grupa koje se teško integrišu na otvoreno tržište rada. Čak i ako su jedini stalni javni partner SPRI u programima radnog obrazovanja, ove lokalne socijalne službe često potpuno nestaju u zajednicama. U takvim slučajevima, lokalni partner SPRI za identifikaciju potencijalnih odraslih učenika su nevladine organizacije koje podržavaju lokalne zajednice i bolje razumeju njihove potrebe tako što svakodnevno blisko saraduju sa njima. Još jedan važan partner za većinu SPRI u Rumuniji je privatni sektor. Privatne kompanije obično podržavaju programe radne integracije kupujući robu i usluge od SPRI koje su sertifikovane kao ovlašćene zaštićene jedinice, a vrlo često nude finansijsku podršku i sponzorstva za ona preduzeća koja ne mogu imati finansijsku stabilnost i istovremeno pružati programe integracije u obrazovanju bez zakonske regulative.

f. Srbija

Kada je u pitanju institucionalni okvir i javne politike celoživotnog učenja, jedino javno telo na centralnom nivou koje se direktno bavi socijalnim preduzećima je radna grupa Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja. Ministarstvo je radilo na Nacrtu zakona o socijalnom preduzetništvu, ali još uvek nisu kreirani mehanizmi kojima bi direktno doprinelo razvoju socijalnog preduzetništva kroz sistem podrške. Kako do sada nije postojao adekvatan pravni status za socijalna preduzeća, većina njih je osnovana u formi udruženja. Drugi razlog je što većina inicijativa dolazi iz neprofitnog sektora. Stoga se usvajanje posebnog zakonodavstva koje se direktno odnosi na priznavanje SPRI smatra korisnim u svakom smislu. Ovaj proces bi trebalo da bude širi od donošenja Zakona o socijalnom preduzetništvu i da obuhvati takođe izmenu postojećih zakona kako bi se proširio prostor za razvoj socijalnog preduzetništva uopšte i omogućila njegova održivost (Zakon o javnim nabavkama i drugi). Kada se na tome temeljno poradi, SPRI će imati jaku osnovu da pozitivno rade na jačanju ekonomije i politike zapošljavanja. Pošto u pojedinim zakonima već postoje naznake koje se odnose na razvoj sektora, ove zakone treba dopuniti kako bi se ovi već definisani oblici dalje razvijali.

g. Slovačka

Cilj Zakona br. 112/2018 Coll. o socijalnoj ekonomiji i socijalnim preduzećima je stvaranje pogodnih uslova za razvoj socijalne ekonomije i socijalnog preduzetništva u Slovačkoj. U tom cilju, zakon u svojim delovima uspostavlja subjekte socijalne ekonomije, preduzeća u široj socijalnoj ekonomiji (socijalno preduzeće i preduzeća sa društvenim uticajem),

organizacije sektora socijalne ekonomije, pružanje podrške preduzećima u široj socijalnoj ekonomiji i definiše sektor socijalne ekonomije i državnu upravu u ovoj oblasti. SPRI subjekti saraduju sa NVO sektorom na ad-hoc osnovi, kada su u prilici da budu partneri u projektu. U kontekstu razvoja socijalnih preduzeća, Nacionalni projekat Instituta za socijalnu ekonomiju implementirala je Agencija za implementaciju Ministarstva za rad, socijalna pitanja i porodicu Slovačke Republike u okviru Operativnog programa Ljudski resursi, u programskom periodu 2014-2020. Cilj projekta je kreiranje i verifikacija prilagođavanja podrške razvoju socijalne ekonomije u Republici Slovačkoj na osnovu Zakona br. 112/2018 Coll. o socijalnoj ekonomiji i socijalnim preduzećima i o izmenama i dopunama pojedinih akata.

Kao deo aktivnosti projekta, uspostavlja se mreža regionalnih centara podrške socijalne ekonomije. Deo ovog projekta pomogao je izgradnju infrastrukture za podršku razvoju socijalne ekonomije u Slovačkoj. Podrazumeva edukaciju i obuku zaposlenih u institucijama javnih službi za zapošljavanje koji učestvuju u razvoju regionalnog zapošljavanja. Regionalni centri su stvoreni da pruže podršku potrebnu za osnivanje i razvoj socijalnih preduzeća/SPRI.

h. Druge zemlje

Austrija

U Austriji ne postoji pravni status specifičan za SPRI, tipologija se zasniva ili na pravnom statusu preduzeća koja su priznata kao preduzeća od „javne koristi“, praveći razliku između udruženja, društava sa ograničenom odgovornošću i zadruga, ili na finansijskoj podršci SPRI. U Austriji, SPRI se finansiraju uglavnom preko AMS/SMS-a na osnovu „projekata“ koji se mogu obezbediti SOB, GBP ili BEE. Pored toga, preduzećima koja ispunjavaju određene kriterijume o socijalnoj inkluziji, AMS fondovi i Arbeitplus (P3) mogu dodeliti sertifikate koji su u programu upravljanja kvalitetom EU (EFKM) prepoznati kao potvrda kvaliteta. Posebna pravna definicija ima posebne benefite za formalno priznavanje SPRI i može postati sve relevantnija u budućnosti, posebno u pogledu finansiranja iz EU. SPRI bi verovatno imale koristi od takve zakonske definicije, kada su u pitanju metode obuke, zastupljenost u mreži društvene inkluzije, kao i obuka i obrazovanje za socijalno uključivanje (učenje za rad u/za SPRI) i stručne obuke (koje SPRI obezbeđuju ljudima u nepovoljnom položaju). Sa manje definisanim statusom SPRI, pojednostavljuje se saradnja sa AMS-om, SMS-om i drugim (vladinim) akterima, jer se finansiranje može razraditi više vezano za projekte

Belgija

Od 2014. godine, sve politike u vezi sa socijalnim preduzećima i socijalnom ekonomijom preuzimaju autonomno svaki region (Flandrija, Valonija i Brisel). U Flandriji, različite uredbe regulišu podršku vlade socijalnim preduzećima i SPRI. Jedna od njih podržava socijalna preduzeća u svim vrstama i oblastima. Ostale su ograničene na oblast lokalnih usluga (od 1. januara 2015.) i, konačno, od januara 2019. CM (kolektivno prilagođavanje zamenilo je propise za socijalne i zaštićene radionice.

U Valoniji, da bi bila prepoznata kao EI za radnike u nepovoljnom položaju (kompanije za integraciju, tipičan model SPRI), IDESS (inicijativa za razvoj zapošljavanja u sektoru socijalnih usluga u blizini) ili ETA (kompanije koje organizuju rad prilagođen osobama sa invaliditetom), moraju ispunjavaju određene kriterijume koji su propisani različitim vladinim uredbama. Ovi uslovi se tiču, na primer, društvenog cilja i ekonomske aktivnosti kompanije, broja zaposlenih osoba sa invaliditetom ili invalida i mera koje treba preduzeti da im pruži podrška.

Bugarska

Proces pravnog priznavanja SPRI definisan je u nedavno usvojenom Zakonu o preduzećima socijalne i solidarne ekonomije (2019), koji utvrđuje dva tipa socijalnih preduzeća: klasa A i klasa A+. Socijalna preduzeća klase A obavljaju društvenu delatnost koja proizvodi dodatnu društvenu vrednost, da uključe zaposlene u donošenje odluka, da troše više od 50% a ne manje od 3.834,69 evra za obavljanje društvene delatnosti ili namene i zapošljavaju najmanje 30% i najmanje tri lica invalida rada. Socijalna preduzeća klase A+ (ispunjavaju sve zahteve definicije EU u pogledu ekonomske, socijalne i inkluzivne dimenzije upravljanja) moraju dodatno da posluju u opštinama sa prosečnom stopom nezaposlenosti, da troše više od 50% i ne manje od 38.346,90 evra za društveno korisne aktivnosti ili imaju najmanje 30 zaposlenih osoba u nepovoljnom položaju bez prekida u poslednjih šest meseci. Drugi pravni oblici su specijalizovana preduzeća i zadruge osoba sa invaliditetom. Zakon o osobama sa invaliditetom (2019) daje im pravno priznanje ako su navedeni u određenim zakonima i registrima, proizvode dobra ili usluge i imaju relativan udeo osoba sa trajnim invaliditetom u zavisnosti od vrste invaliditeta. Centre za zaštićeno zapošljavanje na osnovu projekta mogu osnovati specijalizovana preduzeća, zadruge osoba sa invaliditetom ili bilo koje drugo pravno lice.

Hrvatska

U Hrvatskoj postoji nedostatak zvanične definicije i statusa, kao i nizak nivo prepoznavanja ovih subjekata u smislu da li su socijalna preduzeća ili preduzeća za radnu integraciju. Iako ne postoji posebna pravna forma za socijalna preduzeća, ona mogu koristiti određeni broj različitih pravnih oblika, uglavnom su to zadruge (uključujući boračke socijalno radne zadruge) ili društva sa ograničenom odgovornošću (preduzeća ćerke udruženja). Prihvatljivi oblici takođe uključuju fondacije i privatne ustanove socijalne zaštite, ali one su ili retke (fondacije i zaštićene radionice) ili se ne doživljavaju kao socijalna preduzeća (institucije socijalne zaštite). Socijalna preduzeća se regulišu kroz nekoliko akata, u zavisnosti od pravnih oblika u kojima posluju. Važeće zakonodavstvo koje može biti relevantno za socijalna preduzeća obuhvataju Zakon o udruženjima, Zakon o zadrugama, Zakon o privrednim društvima, Zakon o fondacijama i Zakon o organizacijama za javno dobro. Drugi zakoni takođe mogu biti relevantni, kao što su Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju invalida i Zakon o javnim nabavkama. Konkretno zakonodavstvo osmišljeno da priznaje SPRI na nacionalnom i/ili regionalnom nivou bilo bi korisno, jer bi im dalo jasniji status, omogućilo priznavanje unutar socijalne države (što bi podstaklo uključivanje u relevantne strategije i akcione planove) i što je najvažnije omogućilo im za korišćenje evropskih fondova. S druge strane, važnije bi bilo šire pznavanje u okviru širih razvojnih politika.

Francuska

Francuska je bila pionir u razvoju koncepta "socijalne ekonomije", izdavši prvi cirkular koji je priznao SPRI 1979. godine. Prvi javni program koji podržava socijalna preduzeća usvojen je 1985. godine iako formalizacija statuta SPRI zvanično datira od septembra 1991. godine, dok od 1998. nova fiskalna direktiva štiti SPRI, koji razlikuju različite vrste oporezivanja (uglavnom za udruženja), u zavisnosti od njihovog "unosnog" karaktera. Od 2005. godine vlada prepoznaje SPRI kao zainteresovane strane u borbi protiv nezaposlenosti. Usvajanjem okvirnog zakona posvećenog socijalnoj ekonomiji 2014. Francuska kreira finansijsku reformu za SPRI (uz povećanje javne pomoći). Pored udruženja, zadruga, zajedničkih društava i fondacija, koji se tradicionalno smatraju osnovom socijalne ekonomije, zakon otvara polje socijalne ekonomije privatnim kompanijama čija privredna delatnost ima za cilj društvenu korist sve dok je njihovo upravljanje i organizacija u skladu sa određenim skupom uslova, na primer u vezi sa ograničenom preraspodelom profita.

Grčka

Prva tipologija SPRI u Grčkoj je formalno priznata članom 12. Zakona 2716/1999 za 'Razvoj i modernizaciju usluga mentalnog zdravlja' u obliku SCLL (KoiSPE). SCLL imaju za cilj socio-ekonomsku integraciju i radnu inkluziju pojedinaca sa problemima mentalnog zdravlja i definisani su po svom karakteru kao preduzeća sa komercijalnim statusom, ali i kao ustanove za zaštitu mentalnog zdravlja. Mnogo godina kasnije, Zakon 4019/2011 je institucionalizovao socijalnu i solidarnu ekonomiju u Grčkoj, uvodeći, između ostalih oblika socijalnih preduzeća, SCE integracije (KoinSEpEntakis), SPRI tipologiju koja se bavi isključivo radnom integracijom ljudi u nepovoljnom položaju. Postoje dva oblika SCE za integraciju, odnosno SCE za integraciju ranjivih grupa i SCE za integraciju specifičnih grupa. Zakon je 2016. godine zamenjen Zakonom 4430/2016 koji je na snazi do danas. SCLL se automatski smatraju SCE-ovima integracije. Najnoviji SPRI obrazac uveden je članom 143. Zakona 4600/2019 pod pravnim oblikom SCI (KoiSEn), slično obliku SCLL-a. SCI imaju za cilj socio-ekonomsku integraciju i radnu inkluziju osoba sa problemima zloupotrebe supstanci koje pohađaju ili su završile programe socijalne reinkluzije prema listi organizacija. Oni posluju kao preduzeće, uključeno u komercijalne aktivnosti, ali i kao jedinica socijalne inkluzije. Ženske poljoprivredne zadruge su prvi put uvedene u skladu sa Zakonom 921/1979 i njihov pravni status se menjao nekoliko puta, poslednji put članom 2 Zakona 4384/2016, kojim su uvedene posebne odredbe za Ženske poljoprivredne zadruge. Njihovo članstvo čine isključivo žene.

Italija

U Italiji, Zakon 381/1991, koji je regulisao socijalne zadruge - daleko najveći oblik socijalnog preduzeća u Italiji - na nacionalnom nivou, pod uslovom da ne mogu samo da nude usluge lične nege (tzv. „socijalne zadruge tipa A“), ali i zapošljavaju radnike u nepovoljnom položaju u poslovnim aktivnostima (tzv. „socijalne zadruge tipa B“). Zaposleni u nepovoljnom položaju moraju da čine 30% radne snage. Socijalne zadruge za radnu integraciju uživaju neke specifične i dodatne podsticajne mere u odnosu na one predviđene za zadruge generalno. Za radnike u nepovoljnom položaju postoji i smanjenje doprinosa za socijalno osiguranje. Druga važna odredba Zakona 381/1991 tiče se mogućnosti javnih organa da utvrde konvencije sa zadrugama za radnu integraciju sa ciljem zapošljavanja lica u nepovoljnom položaju. U skladu sa Zakonom 381/1991, usvojene su norme za primenu u svim regionima koje 1) definišu pravila za stvaranje regionalnih registara socijalnih zadruga i 2) predviđaju dalje podsticajne mere. Počevši od 2005. godine (Zakon 118/2005) i 2006. godine (Zakonodavna uredba 155/2006, primena zakonodavstva iz 2005. godine), figura socijalnog preduzeća uvođenja radne snage je takođe uvedena i kasnije revidirana Zakonom 106/2016, a zatim i Zakonskom uredbom.

112/2016. Ova uredba je omogućila socijalnim zadrugama koje se bave socijalnim uslugama (a samim tim ne i socijalnim zadrugama za radnu integraciju) da sprovede aktivnosti službi za zapošljavanje (u suštini „zapošljavanje uz podršku“) i uvela je širu definiciju nepovoljnog položaja za nekooperativna preduzeća za socijalno uključivanje, zasnovanu na definicije EU. U stvari, slučajevi socijalnih preduzeća za integraciju u rad, osim socijalnih zadruga, veoma su ograničeni u Italiji.

Letonija

Od 2014. godine značajne promene u zakonskom okviru odredile su rad i razvoj socijalnih preduzeća. U Letoniji je koncept socijalnog preduzeća integrisan u dokumente strateške politike — u Strategiji održivog razvoja Letonije do 2030. i u Nacionalnom planu razvoja Letonije 2014–2020., u kojima je definisan kao jedna od 98 opcija za sprovođenje aktivnosti. „pristojnog rada“. Kabinet ministara je, 30. oktobra god. 2014. godine, podržao nacrt koncepta „O mogućnostima implementacije socijalnog preduzetništva u Letoniji“, kojim je predviđeno pokretanje pilot projekta u okviru projekta fondova Evropske unije za testiranje i utvrđivanje najboljih rešenja za socijalno preduzetništvo i razvoj preduzeća. Da bi se socijalna preduzeća formirala u Letoniji, njihovo poslovanje bilo uspešno i proširilo, potreban je zakonski okvir koji će obezbediti kako kriterijume za dobijanje statusa socijalnog preduzeća i procedure, tako i propise o tome kako će država podržati ovu vrstu preduzetništva. Mere podrške za SPRI su razvijene u skladu sa projektom ESF Mera 9.1.1.3 “Podrška socijalnom preduzetništvu” Operativnog programa “Rast i zapošljavanje” Specifični cilj podrške 9.1.1. „Povećati uključivanje nezaposlenih u nepovoljnom položaju na tržištu rada“.

Holandija

Ne postoji poseban pravni okvir za SPRI u Holandiji, ali su različite zainteresovane strane naglasile potrebu za namenskom pravnom formom za optimalno postizanje svojih ciljeva. Važan korak ka zakonskom predlogu bila je najava konsultacija od strane Ministarstva za ekonomska pitanja i klimu u martu 2021. Posebna pravna forma za socijalna preduzeća bi ojačala priznanje i prepoznavanje, profit bi se zadržao za budući razvoj i širenje sektora socijalnih preduzeća. Takođe bi garantovao raspodelu profita i izveštavanje o društvenom uticaju, potencijalno privukao investitore ili poslovne prilike i pružio kvantitativne informacije o mestu i obimu socijalnih preduzeća. Argument za održavanje statusa kvo je da socijalna preduzeća dobro posluju tokom godina i da postoji porast socijalnih preduzeća, što bi moglo sugerisati da je namenski pravni oblik nepotreban. Štaviše, izražena je zabrinutost zbog „socijalnog pranja“. Da bi se suprotstavilo socijalnom pranju,

trebalo bi izmeriti društvenu isplativost i društveni uticaj kako bi se utvrdila „socijalnost“ preduzeća i mogli bi se uvesti strogi zahtevi za izveštavanje. Prednosti pravnog okvir bi takođe važio za SPRI. Biti prepoznatljiv u poslovnim odnosima mogao bi privući nove ugovore ili investicije, omogućavajući SPRI da rastu i ojačaju svoj udeo na tržištu. Ovo bi takođe potencijalno moglo da ojača odnos između SPRI, opština i UVV-a, na primer u pogledu javnih nabavki i partnerstava.

Poljska

U smislu definicije, novi Nacionalni program razvoja socijalne ekonomije (KPRES), koji je usvojen 2019. godine, menja između ostalog i obim koncepta subjekata socijalne ekonomije. Zauzvrat, on ograničava subjekte socijalne ekonomije u oblasti zadruga samo na zadruge zaposlenih i uključuje zaštićene ustanove za zapošljavanje među subjektima socijalne ekonomije. Neformalne inicijative su tretirane kao okruženje socijalne ekonomije. Vlada radi i na nacrtu Zakona o socijalnoj i solidarnoj ekonomiji, koji će između ostalog definisati socijalna preduzeća i regulisati status socijalnog preduzeća, njegove delatnosti i srodna prava. Značajan događaj u 2017. godini bila je izmena Zakona o socijalnim zadrugama, kojom su, između ostalog, uvedene mnoge olakšice u stvaranju i radu socijalnih zadruga, kao i korišćenje različitih ovlašćenja i podrške države od strane socijalnih zadruga. Uvođenje obaveznih oblika konsultacija sa zaposlenima, kao i obaveza da se obezbedi da se neophodno učešće ljudi iz grupa u riziku od socijalne isključenosti među članovima zadruga održava ne samo tokom njenog osnivanja već i tokom njenog delovanja, rezultiralo je činjenicom da je socijalna zadruga postala jedini pravni oblik koji statutom ispunjava kriterijume socijalnog preduzeća koji joj daje pravo da dobije podršku iz Evropskog socijalnog fonda. Zahvaljujući tome, socijalna zadruga je ujedno i jedini pravni oblik koji po zakonu ispunjava kriterijume subjekata na koje se učešće u postupku javne nabavke može ograničiti članom 138p Zakona o javnim nabavkama. Ipak, čini se da je u pravnoj sferi i dalje više izazova nego postignutih rezultata. U narednom periodu najvažniji izazov biće donošenje zakona koji ima za cilj definisanje sfere socijalne ekonomije. Drugi izazov je regulisanje pitanja poput poreza, posebno PDV-a, državne pomoći ili ujednačavanja prava za sva socijalna preduzeća, bez obzira na pravnu formu.

Slovenija

Među rešenjima složenog stanja zaposlenosti, u prošlosti su uspostavljeni različiti oblici socijalnih preduzeća, među njima i slovenački ekvivalent SPRI. SPRI, međutim, nisu formalno priznata kao kategorija već se nazivaju centrima za zapošljavanje, kompanijama

za osobe sa invaliditetom i socijalnim preduzećima, koja se dalje dele na fondacije, institucije, zadruge ili druge forme. Postoji veliki broj socijalnih preduzeća i drugih oblika zapošljavanja koji ispunjavaju sve kriterijume SPRI, ali ih je teško razaznati zbog složenosti situacije. Svako SPRI ili socijalno preduzeće u Sloveniji je neprofitno pravno lice. Svako takvo lice može steći status socijalnog preduzeća pod uslovom da ispunjava određene kriterijume, kao privredne i vanprivredne aktivnosti, ograničena raspodela dobiti članovima ili zainteresovanim stranama, nezavisnost od profitnih preduzeća, javnih preduzeća ili lokalnih samouprava i učešće u odlučivanju i demokratsko donošenje odluka. Štaviše, metod upravljanja socijalnim preduzećem mora biti zasnovan na jednakosti; mora biti definisano da li socijalno preduzeće uključuje i volontere u rad kao i način učešća stejkholdera u upravljanju (konsultacije, obavezno mišljenje i sl.) itd.

Španija

U Španiji se razlikuju tri glavna pravna i organizaciona oblika kao SPRI: preduzeća za radnu integraciju, specijalni centri za zapošljavanje (CEE) i zadruge socijalne inicijative. Ova vrsta preduzeća je pravno osnovana u skladu sa odredbama Zakona 44/2007 i LISMI zakona (Zakon o socijalnoj integraciji osoba sa invaliditetom iz 1982. godine). Postoje 4 zakonska teksta koja su relevantna u oblasti socijalne ekonomije i u skladu sa njima različite vrste SPRI u Španiji. Zakon 5/2011 o socijalnoj ekonomiji (2011) nije stvorio (ili regulisao) novu vrstu pravnog lica, već jednostavno grupiše subjekte sa specifičnim pravnim oblicima i stavlja ih pod univerzalne vrednosti, kao što je na primer to da je cilj zapošljavanje ljudi, a ne kapital, raspodela dobiti koja nema za cilj uvećanje kapitala, posvećenost društvenim ciljevima i nezavisnost od javne vlasti. Zakon 44/2007 o preduzećima za radnu integraciju reguliše da SPRI obezbeđuju zapošljavanje, orijentaciju i obrazovanje uglavnom osobama koje su u riziku od socijalne isključenosti. Ostali kriterijumi kao što su minimalni periodi i stope zapošljavanja, ciljne grupe i ulaganje viškova moraju biti ispunjeni. Specijalni centri za zapošljavanje (CEE) definisani Kraljevskim dekretom 2273/1985 i Kraljevskim dekretom 469/2006 prvenstveno se moraju fokusirati na to da radnicima sa invaliditetom obezbede plaćeno zaposlenje i da im olakšaju pristup tržištu rada. Mogu ih kreirati organi javne uprave (direktno/u saradnji), subjekti ili pojedinci, pravna lica ili pravno povezana partnerstva sa pravnim kapacitetom za poslovanje. U zavisnosti od pravnog statusa osnivača, CEE mogu biti javni ili privatni profitni ili neprofitni centri. Konačno, Zakon 27/1999 od 16. jula o zadrugama priznaje 12 vrsta zadruga koje mogu dobiti kvalifikaciju „Zadruga socijalne inicijative“. Praktično, svi regioni osim Kanarskih ostrva razvili su svoje propise o zadrugama.

Tabela u nastavku predstavlja sintezu postojećih zakonskih okvira za priznavanje SPRI u 19 istraživanih evropskih zemalja:

Država	Postojeći pravni okvir za SPRI od	Ne postoji pravni okvir za SPRI ili je neadekvatan	Komentar
Austrija	-	Ne	
Belgija	2014	-	Postoji regionalni pravni okvir
Bugarska	2019	-	-
Hrvatska	-	Ne	-
Francuska	1979	-	-
Grčka	1999	-	-
Mađarska	-	-	Izuzetak: Preduzeća za radnu rehabilitaciona osobe sa invaliditetom
Irska	2019	-	Postoji strategija, ne i zakon
Italija	1991	-	-
Letonija	2014	-	-
Holandija	-	-	-
Severna Makedonija	-	-	Zakonski su priznata: udruženja, zaštićeni radni prostori zadruge.
Poljska	2019	-	-
Portugal	-	-	Postojao je poseban zakon za SPRI od 1998 do 2015. Zakon je trenutno ukinut
Rumunija	2015	-	-
Srbija	2022	-	-
Slovačka	2018	-	-
Slovenija	-	-	-
Španija	2007	-	-

Glavni nalazi

Od 19 evropskih zemalja koje su projektni partneri dokumentovali u ovom izveštaju, njih 11 (57,89%) ima pravni okvir za priznavanje SPRI na nacionalnom ili regionalnom nivou, ostatak od 42,11% proučavanih zemalja nema adekvatno nacionalno zakonodavstvo/politiku za definisanje pravnog statusa SPRI ili, u nekoliko slučajeva, čak ni konsenzus u vezi sa konceptom socijalnih preduzeća.

Grafik ispod pokazuje ove podatke:

VI. Mreže i međusobna podrška SPRI

U skladu sa svrhom Net-Works projekta da pomogne partnerima u uspostavljanju novih nacionalnih i/ili regionalnih mreža pružalaca usluga obrazovanja odraslih na radu, pružajući im ključna znanja i alate za upravljanje mrežom, u nastavku možete pronaći, najpre, postojeće mreže na nacionalnim i evropskom nivou iz zemalja partnera na projektu, kao polaznu tačku za modeliranje nove mreže.

a. Mađarska

Sledeće organizacije pokušavaju da neguju međusobnu saradnju i osnovale su određene federacije koje se zalažu za pravne forme i sarađuju u zajedničkim oblastima delovanja, čak i ako nisu SPRI.

- **Nacionalna federacija socijalnih preduzeća (SzoSzov)** sadrži 44 organizacije članice u Mađarskoj i osnovana je sa ciljem da obezbedi umrežavanje i promoviše model za socijalna preduzeća širom zemlje.
- **Cehalozat** je nevladina organizacija sa nacionalnom pokrivenošću koja od 2006. godine pruža socijalne usluge posebno za osobe sa invaliditetom. Mreža obuhvata 66 organizacija istog profila i interesovanja, koje lobiraju za prava osoba sa invaliditetom posebno za jednaka prava, mogućnosti zapošljavanja itd.
- **IFUA neprofitni partner** ima za cilj razvoj neprofitnih organizacija i socijalnih preduzeća, povećanjem njihove efektivnosti, efikasnosti i društvenog uticaja, kao i jačanjem održivosti njihovog poslovanja. IFUA olakšava saradnju između neprofitnih organizacija, volontera i korporativnih partnera.
- **TAVOSZ** je nacionalna mreža socijalnih preduzeća u Mađarskoj, zvanično priznata kao zastupnik interesa. Članovi udruženja su socijalna preduzeća koja se, pored svoje društvene misije, bave i poslovima stvaranja vrednosti zapošljavanjem socijalno ugroženih građana. Udruženje pomaže svojim članovima da ostvare uslove konkurentnosti upravljanja zajedničkim sprovođenjem/zastupanjem zajedničkih profesionalnih interesa, razvojem zajedničke strategije i lobiranjem.

b. Irska

- **Irish Social Enterprise Network (ISEN)** - nacionalna mreža za socijalna preduzeća u Irskoj. Ključni stubovi: „umrežavanje zastupanje i obrazovanje“.

Najveća otvorena i inkluzivna mreža za socijalna preduzeća, ISEN je irski predstavnik u mreži ENSIE. ISEN je takođe član DIESIS, Euclid mreže i Social Value international. ISEN radi sa socijalnim preduzećima na artikulisanju dijaloga između sektora, uključujući i svoju BuiSocial.ie kampanju. Rad na javnim nabavkama je od sve veće važnosti za ovaj sektor poslednjih godina. Irska mreža socijalnih preduzeća se uglavnom bavi umrežavanjem i okupljanjem socijalnih preduzeća i zainteresovanih strana kako bi se podstakli razgovori i izgradilo poverenje u sektor.

- **The Vheel** – nacionalno udruženje za društvena i dobrovoljna, dobrotvorna i socijalna preduzeća u Irskoj. „Mi smo Irsko nacionalno udruženje društvenih i dobrovoljnih organizacija, dobrotvornih i socijalnih preduzeća. Mi smo registrovana dobrotvorna organizacija u Irskoj i jedinstveni smo po svojoj ulozi „sve na jednom mestu“ za sve što je u vezi sa dobrotvornim i neprofitnim sektorom. Naša vizija: Želimo da vidimo naprednu zajednicu i volonterski sektor u srcu fer i pravedne Irske. Naši članovi: Inspirisani i osnaženi našim članovima, mi predstavljamo, podržavamo i povezujemo neprofitne organizacije, od najmanjih zajednica i volonterskih grupa do najvećih dobrotvornih organizacija i socijalnih preduzeća.”
- **Mreža resursa zajednice Irska (CRNI)** – „Irska mreža organizacija za popravku, ponovnu upotrebu i reciklažu u zajednici“. „Naša vizija je Irska u kojoj reč 'otpad' ne postoji i gde cela naša zajednica ima koristi od društvene, ekološke i ekonomske vrednosti svih resursa za višekratnu upotrebu. Naš cilj je da promovišemo održivo upravljanje otpadom u zajednici kao praktičan i efikasan način suočavanja sa rastućim problemom otpada u Irskoj.”
- **Socijalno preduzeće Republike Irske (SERI)** – osnovano 2020. godine. Organizacija ima četiri stuba aktivnosti koji uključuju: zastupanje, svest, podršku i odnose. „Naša vizija je da Irska ima okruženje svetske klase za napredovanje socijalnih preduzeća. „Naša misija je da se borimo za sektor i naše članove, predstavljajući i promovišući naš kolektivni glas na nacionalnom i međunarodnom nivou.
- **Irska mreža za lokalni razvoj CLG (ILDN)** je predstavničko telo irskih kompanija za lokalni razvoj (LDC). Ovih 49 neprofitnih grupa grade inkluzivne, živahne zajednice i bolje životne šanse za ljude u svakom delu Irske. Oni pomažu zajednicama i osobama/grupama u nepovoljnom položaju po pitanju ličnog razvoja i blagostanja, socijalne inkluzije, obuke za zapošljavanje i zapošljavanjem, preduzećima i socijalnim preduzećima, razvojem zajednice, životne sredine i klimatske akcije.
- **Irish Rural Link: (IRL)** – formiran 1991. godine, je nacionalna mreža organizacija i pojedinaca koji vode kampanju za održivi ruralni razvoj u Irskoj i Evropi. IRL, neprofitna organizacija sada direktno predstavlja preko 600 društvenih grupa sa zajedničkim članstvom od 25.000.

- **Comuniti Creating Jobs (CCJ)** je nacionalni kolektiv istomišljenika koji su se okupili da odgovore na izazove koji proizlaze iz društvenog stagniranja njihovih zajednica. To je pokret na nacionalnom nivou koji želi da učini nešto pozitivno i inovativno u rešavanju pitanja nezaposlenosti i nedobrovoljne emigracije. Misija: Saradnja sa zajednicama, državnim agencijama, privatnim sektorom i sektorom dijaspore kako bi se otvorilo 10 radnih mesta u svakoj zajednici i 20.000 širom zemlje. Vizija: Postati vodeća nacionalna/međunarodna organizacija socijalnih preduzeća u saradnji, koordinaciji i pokretanju otvaranju radnih mesta u lokalnim zajednicama u Irskoj.

c. Severna Makedonija

Trenutno ne postoje de facto mreže SPRI koje deluju na nacionalnom ili regionalnom nivou u Severnoj Makedoniji. Međutim, iz perspektive šire socijalne ekonomije, akteri sa potencijalom da prerastu u SPRI i preuzmu vođstvo u ovoj inicijativi su prilično različiti:

- OCD – uglavnom pravni oblici udruženja i fondacija;
- Zadruga uključujući poljoprivredne zadruge;
- Zaštićena preduzeća;
- Samostalni preduzetnici i drugi oblici trgovinskih društava;
- Neformalne inicijative solidarnosti i mladi preduzetnici.

d. Portugal

Jedan zanimljiv primer u vezi sa mrežama SPRI u Evropi je istorija RESIT mreže iz Portugala. Trenutno ne postoji formalna mreža SPRI u kontinentalnom Portugalu, čak i da je postojala to je bilo do 2020. godine. RESIT mreža je nastala 2011. godine, kao rezultat potrebe za konsolidovanom mrežom SPRI u Portugalu i konstituisana je kao neformalna samoorganizovana mreža. Njenja svrha je bila da promoviše umrežavanje sa ciljem da se poboljša sinergija akcija za radnu integraciju za ugrožene osobe. U 2017. godini RESIT je imao deset nacionalnih organizacija kao članove (Kvintao, Martinjo e Gomes, 2017.) i pridružio se evropskoj mreži, postajući član ENSIE. Ova evropska dimenzija pomogla je da mreža ostane aktivna, a evropski projekti su pružili trenutke javne vidljivosti koji su doprineli lobiranju i zastupanju. RESIT je ugašen posle 9 godina, kada više nije bilo nade za priznanje u nacionalnom planu. Međutim, to je imalo dosta pozitivnog uticaja, naime povećanje poverenja između partnera i održavanje neformalne saradnje i, pre svega, osnaživanje najmanje dva partnera u integraciji aplikacija i odgovarajućih evropskih projekata pored A3S-a.

e. Rumunija

RISE Romania (Rumunska mreža socijalnih preduzeća) je glavna mreža koja okuplja preduzeća za radnu integraciju u Rumuniji. Osnovana je 2012. godine i trenutno okuplja 12 članica koje rade u oblasti integracije ugroženih lica na tržište rada. Mreža je formirana sa ciljem razvoja održivog okruženja za osnivanje i rast SPRI u Rumuniji. Prvobitno je zamišljena da utiče na nedostatak zakona koji se odnose na SPRI i socijalnu ekonomiju uopšte, mreža sada radi na tome da pomogne socijalnim preduzećima da se lakše snalaze i pristupe zakonskim beneficijama koje imaju od 2015. godine. RISE obezbeđuje okruženje koje pomaže SPRI da unapredi svoje aktivnosti okupljanjem različitih tipova socijalnih preduzeća u zajednicu u kojoj mogu da dele iskustvo, znanje i resurse za dobrobit ljudi i zajednica u celini. Biti deo veće mreže omogućava njenim članovima da imaju jači glas kod privatnih i javnih partnera i koherentniju poruku za širu javnost u vezi sa aktivnostima i koristima SPRI.

Trenutno, RISE teži da postane funkcionalniji i nezavisniji akter u ekonomiji trećeg sektora i njen glavni cilj u kratkoročnom i srednjem roku je saradnja sa javnošću i vlasti za bolji zakonodavni okvir rada koji bi podstakao socijalna preduzeća da razviju više aktivnosti za dobrobit ljudi.

f. Srbija

- **Koalicija za razvoj solidarne ekonomije formirana** je 2010. godine kao neformalna mreža organizacija civilnog društva koje se bave razvojem solidarne ekonomije i koje su odlučile da kombinuju svoje metode rada i znanja kako bi doprinele razvoju sektora. Danas je registrovana kao Koalicija za razvoj solidarne ekonomije koju su osnovali Evropski pokret u Srbiji (EPuS), Inicijativa za razvoj i saradnju (IDC) i Smart kolektiv, Trag fondacija. KoRSE takođe ima svoju bazu podataka socijalnih preduzeća koja okuplja više od 50 socijalnih preduzeća. Koalicija se zalaže za održivo društvo zasnovano na solidarnoj ekonomiji koja omogućava i podstiče ekonomsko, socijalno i političko učešće građana. Zalaže se za stvaranje podsticajnog okvira za razvoj solidarne ekonomije i socijalnog preduzetništva u Srbiji kroz informisanje, zastupanje i izgradnju kapaciteta. KoRSE se od samog početka fokusirao na pružanje podrške i unapređenje poslovanja mnogih socijalnih preduzeća, kao i na promovisanju primera dobre prakse koji bi podstakli druge da pokrenu slične inicijative. Koalicija je aktivno uključena u raspravu o javnim politikama, pa je učestvovala kao deo radne grupe za izradu

Zakona o socijalnom preduzetništvu i zalaže se za donošenje sveobuhvatne politike koja bi holistički odgovorila na potrebe sektora.

- **Mreža socijalne ekonomije Srbije (SENS)** osnovana je 2011. godine i jedina je nacionalna mreža koja okuplja socijalna preduzeća. SENS okuplja 30 članova, među kojima su udruženja građana, preduzeća za profesionalnu rehabilitaciju osoba sa invaliditetom, društva sa ograničenom odgovornošću, zadruga. Mreža SENS se fokusira na edukaciju, konsalting i promociju u svim fazama pokretanja i vođenja poslovne aktivnosti člana. Dakle, pruža članovima potrebne informacije o sektoru i nudi edukativne materijale i edukaciju iz oblasti poslovanja. SENS takođe igra značajnu ulogu u saradnji SPRI sa drugim sektorima, kroz lobiranje aktera javnog i privatnog sektora, pružajući savete i pomoć u obezbeđivanju novih izvora finansiranja. Takođe, njihova prepoznata je kao suštinska uloga u podizanju svesti javnosti o pitanju socijalne i radne izolacije.
- **Udruženje preduzeća za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom (UIPS)** je dobrovoljno, samostalno, poslovno, stručno, nevladino i neprofitno udruženje preduzeća za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom. Postoji snažna inicijativa da se ovo udruženje pridruži mreži SENS i tako doprinese zajedničkoj misiji. UIPS zastupa interese preduzeća za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom sa ciljem podsticanja, podrške i olakšavanja njihovog razvoja. Njegova vizija je da se bori protiv diskriminacije na tržištu rada i da teži da pruži jednake mogućnosti osobama sa invaliditetom da dobiju stručno osposobljavanje i zapošljavanje.
- **IRIS mreža**, osnovana 2012. godine, jedina je regionalna mreža koja okuplja OCD pružaoce socijalnih usluga u jugoistočnoj Evropi. Povezuje trenutno 200 organizacija članica koje pružaju različite vrste socijalnih usluga različitim ugroženim grupama: osobama sa invaliditetom, deci i mladima u riziku, ženama žrtvama porodičnog nasilja, izbeglicama, tražiocima azila, itd. Mreža IRIS se fokusira na promociju uloge neprofitnih pružaoce socijalnih usluga i pružajući svojim članovima najrelevantnije informacije iz oblasti socijalne inkluzije, pružanja socijalnih usluga itd. IRIS svojim članovima nudi edukativne materijale, specijalizovane obuke, studentska putovanja, pristup grantovima, razmenu znanja.

g. Slovačka

ASSE Slovakia je udruženje koje okuplja i promovise interese socijalnih preduzeća na lokalnom, regionalnom, regionalnom i nacionalnom nivou. Udruženje subjekata socijalne privrede – ASSE kao krovna organizacija sektora socijalne ekonomije (u skladu sa Zakonom br. 112/2018), prirodno je osnovano potrebom predstavnika pojedinih

organizacija u cilju zastupanja i zagovaranja interesa socijalnih preduzeća u Slovačkoj. Pruža konsultacije i obuku za 60+ organizacija članica, povezuje ih sa potencijalnim klijentima i predstavlja ih na sastancima sa predstavnicima ministarstava.

ASES SK ima za cilj da bude platforma za saradnju svih onih kojima aktivnosti doprinose razvoju socijalne ekonomije u Slovačkoj, kao i za zajedničko delovanje u svim važnim oblastima koje nas ujedinjuju. Socijalna ekonomija, a posebno socijalno preduzetništvo je u povoju, i iako dobra zakonska regulativa već postoji danas, ona neće moći da se u potpunosti primeni ako nema podršku državnog sektora.

h. Evropa

ENSIE je Evropska mreža preduzeća za društvenu integraciju, čija je misija predstavljanje, održavanje i razvoj mreža i federacija za SPRI unutar Evrope. Ciljevi ENSIE su:

- Jačanje moći aktera u preduzećima ekonomske socijalne integracije kroz razmenu između organizacija članica;
- Stimulisati saradnju i partnerstvo promovisanjem odgovarajućih praksi, rezultata istraživanja, novih projekata;
- Organizovati razmenu informacija o zakonodavnom nacionalnom i lokalnom nivou politike između organizacija članica;
- Da predstavlja mrežu i promoviše sve njene aktivnosti na svim relevantnim evropskim nivoima;
- Razraditi doprinose i predloge za učešće u definisanju evropske politike protiv socijalne isključenosti;
- Razvijati blisku i čvrstu saradnju sa drugim evropskim mrežama aktivnim u socijalnoj ekonomiji u cilju postizanja sinergijskih rezultata.

Ustav ENSIE je komplementarni kamen temeljac čija je svrha promocija dobre prakse, proširenje doprinosa i razvoj predloga kako bi se pripremio put za svoje učešće u definisanju evropske politike u njenoj borbi protiv socijalne isključenosti. ENSIE okuplja 29 nacionalnih, regionalnih i lokalnih mreža u 21 zemlji širom EU (+ Srbija i Moldavija), za ukupno 3.000 SPRI koji predstavljaju 187.000 radnika u nepovoljnom položaju.

VII. Finansiranje

Priznanje kapaciteta SPRI da se pozabave ozbiljnim pitanjima nezaposlenosti dovelo je do osmišljavanja specifičnih mera politike na nivou EU, nacionalnom i lokalnom nivou sa ciljem favorizovanja pokretanja i konsolidacije SPRI. Jedna od kategorija politika rada za povećanje mogućnosti zapošljavanja je politika kompenzacije, koja je osmišljena da podstakne preduzeća da zapošljavaju radnike u nepovoljnom položaju tako što će im nadoknaditi nižu produktivnost radnika u nepovoljnom položaju ili troškove zapošljavanja i obuke. Javni grantovi i subvencije su najčešći načini podrške SPRI. Međutim, primećuju se značajne razlike među državama članicama EU, u zavisnosti od specifičnog cilja postojećih mera politike. Podrška SPRI se takođe pruža kroz smanjenje poreza i doprinosa za socijalno osiguranje u cilju smanjenja troškova rada bilo kog radnika u nepovoljnom položaju.

Tipologija fiskalnih olakšica	Nacionalni nivo	Regionalni nivo	Komentari (informacije o primenjenim pravilima, uključujući procenat primenjene fiskalne olakšice)
Oslobođenje poreza na dobit od	Da za sve vrste SPRI u Austriji, Belgiji i Litvaniji	-	-
	Da za određene vrste preduzeća u Bugarskoj, Hrvatskoj, Grčkoj, Italiji i Španiji	Ne za sve vrste SPRI u svim evropskim zemljama osim u nekim slučajevima u Italiji, kao i za zadruge socijalne inicijative i specijalne	Zadruge socijalne inicijative obično spadaju u kategoriju "zaštićenih zadruga" za potrebe Zakona 20/1990 o fiskalnom režimu zadruga: Oslobođenje kod zaštićenih zadruga je 20% zadržnog rezultata. Može dostići 50% kvote među posebno zaštićenima. Sloboda amortizacije novih osnovnih sredstava koja se

	centre za zapošljavanje (CEE) u Španiji	amortizuju, stečenih u periodu od tri godine od dana njihovog upisa u Registar zadruga. Na regionalnom nivou, regionalna vlada Navare i Baskije imaju svoj poreski režim i nadležnost nad ovim porezom. Druge regionalne vlade nemaju regulatorna ovlašćenja u pitanjima poreza na korporacije ili poreza na dodatu vrednost, ali imaju nad delom poreza na dohodak građana i drugih poreza.
Da za Tipologiju 1 u Mađarskoj. Da za neke vrste de facto SPRI	-	Da, udruženja i fondacije, Neprofitna preduzeća ako su organizacije od javnog značaja. Ne odnosi se na društvene zadruge.
Da za tipologiju 2 i 3 u Severnoj Makedoniji	-	Neprofitne organizacije (uključujući nevladine organizacije, verske i humanitarne organizacije, sindikate, političke partije i dr.) oporezuju se na prihode od svojih poslovnih aktivnosti (ako ih ima) ako su njihovi ukupni godišnji prihodi veći od 1 milion denara. CIT bi se obračunavao kao 1% ukupnih godišnjih prihoda od poslovnih aktivnosti, umanjenih za propisano oslobađanje od poreza od 1 milion denara.
Da za SPRI tipologije 2 u Rumuniji	-	Ovlašćene zaštićene jedinice (UAT) ne plaćaju porez na dobit, ali moraju da reinvestiraju 75% potencijalnog poreza u preduzeće i njegove zaposlene.

	<p>Da za SPRI i udruženja građana u Srbiji</p>	-	<p>Stopa poreza na dobit preduzeća je proporcionalna i iznosi 10% za sve.</p> <p>Poslodavac koji zaposli lice sa invaliditetom na neodređeno vreme u skladu sa zakonom kojim se uređuje sprečavanje diskriminacije lica sa invaliditetom, oslobađa se obaveze plaćanja obračunatog i suspendovanog poreza na dohodak na određeno vreme od tri godine od dana zasnivanja radnog odnosa.</p> <p>Ukoliko privrednu delatnost obavlja neposredno, pod određenim uslovima definisanim Zakonom o porezu na dobit pravnih lica, postoji pravo na poresko oslobođenje. Ukoliko ne ispunjavaju propisane uslove, podležu obavezi plaćanja opšta stopa poreza na dobit preduzeća od 10%.</p>
<p>Oslobođenje od PDV-a po sniženoj stopi</p>	<p>Da za sva SPRI u Austriji i Sloveniji</p>	-	-
	<p>Da za određene tipove SPRI u Belgiji i Hrvatskoj</p>	-	<p>Primer: Belgija</p> <p>SPRI mogu imati koristi od snižene stope PDV-a (6% umesto 21%) kada prodaju recikliranu ili ponovo upotreblijenu robu koja je slobodno prikupljena (na primer odeću ili elektronske uređaje). Ova fiskalna prednost nije primenljiva na sve SPRI. Primenljivo je samo na ograničene MVB (maatverkbetrijven) i LDE (lokale diensteneconomiebetrijven) u Flandriji i Els (entreprises d'insertion) i EFT (entreprises de formation par le travail) u Valoniji, jer nisu svi</p>

			SPRI prodavali recikliranu ili ponovo recikliranu slobodno prikupljenu robu.
	-	Slovenački SPRI (Preduzeća za osobe sa invaliditetom, centri za zapošljavanje i socijalna preduzeća)	-
	U određenim slučajevima SPRI tipologije 2 u Irskoj	-	Dobrotvorne organizacije koje se bave isključivo takvim aktivnostima nemaju ni obavezu ni pravo da se registruju i obračunavaju PDV na svoj prihod. U određenim okolnostima može se smatrati da su aktivnosti dobrotvorne organizacije u konkurenciji sa komercijalnim trgovcima i od dobrotvorne organizacije se tada može tražiti da se registruje i obračunava PDV na ove aktivnosti.

	Da za SPRI tipologije 2 i 3 u Severnoj Makedoniji	-	<p>Poreskim obveznicima u inostranstvu, a koji ne obavljaju promet ili ne plaćaju porez na promet, na zahtev i u posebnom postupku, isplatiće se ulazni PDV koji je plaćen po fakturi za poslove koje obavljaju domaći poreski obveznici, ako su zakonski uslovi za vraćanje poreza zadovoljeni. Ovo oslobođenje se primenjuje pod uslovom da je poreski obveznik registrovan kao obveznik PDV-a u svojoj zemlji i da postoji reciprocitet između Republike Severne Makedonije i zemlje u kojoj je poreski obveznik rezident.</p> <p>NVO imaju pravo da zahtevaju vraćanje obračunatog PDV-a na pošiljke prema njima od poreskih obveznika u zemlji i za uvoz koji se prema njima vrši ako:</p> <p>Promet robe prema njima ili uvoz nisu bili oslobođeni oporezivanja;</p> <p>PDV za obavljeni promet dobara se posebno iskazuje na računu i plaća uz plaćanje kupoprodajne cene;</p> <p>Plaća se porez na uvoz;</p> <p>Roba se prenosi u inostranstvo i koristi u humanitarne, dobrotvorne ili obrazovne svrhe</p>
	Da za OCD u Srbiji	-	<p>OCD: oslobođeni plaćanja poreza na dodatu vrednost za prihode do definisanog iznosa od 500.000 rsd</p>

	<p>Da za tipologiju 1 i 2 u Slovačkoj</p>	<p>-</p>	<p>Oslobađanje od PDV-a ili smanjena stopa za preduzeća Tipologije 1: smanjenje PDV-a na 10% za ugovore za robu i usluge koje isporučuje socijalno preduzeć koje koristi 100% svog profita nakon oporezivanja za postizanje svog glavnog cilja, snabdevanje kvalifikovanog potrošača, pod uslovom da to ne narušava konkurenciju nespojivo sa unutrašnjim tržištem, gde je kvalifikovani kupac drugo lice kao oporeziv lice ako se radi o fizičkom licu, subjektu socijalne ekonomije ili subjektu javne uprave.</p> <p>„Tipologija 2: U skladu sa članom 50. i 51. Zakona o PDV-u, neprofitna organizacija – obveznik PDV-a može odbiti porez u celosti ili u srazmernom iznosu od ukupnog poreza koji je poreski obveznik dužan da plati za relevantni poreski period. Pri odbitku poreza u skladu sa odredbama člana 49. Zakona o PDV-u potrebno je proceniti da li su dobra ili usluge primljene isključivo za oporezive transakcije u kojima porez postaje obračunati, da li su dobra ili usluge primljene isključivo za oporezive transakcije koje su oslobođene poreza u skladu sa odredbama čl. 28. do 42. Zakona o PDV-u, da li su dobra ili usluge prihvaćene za oporezive transakcije u kojima nastaje poreska obaveza i istovremeno za oporezive transakcije koje su izuzete od poreza u skladu sa članovima 28 do 42 Zakona o PDV-u.</p>
--	---	----------	---

<p>Subvencija za zapošljavanje radnika nepovoljnog položaju</p>	<p>Da za sve vrste SPRI u Austriji (u vezi sa projektima), Belgiji, Hrvatskoj, Francuskoj, Letoniji, Sloveniji i Španiji</p>	<p>Da za sve vrste SPRI u Austriji, Belgiji, Sloveniji i Španiji</p>	<p>Primer: Francuska</p> <p>SPRI ima beneficije za zapošljavanje svakog krhkog radnika sa punim radnim vremenom od pomoći u pošti (čiji iznos svake godine utvrđuje Etta). U zavisnosti od modela SPRI, ovaj iznos varira. Dakle, preduzeća za integraciju (IP) dobijaju pomoć pri zapošljavanju za svaki ekvivalent punog radnog vremena 10.751 €; preduzeća za privremeni rad (ETTi): 4.341 €; preduzeća za integraciju kroz samozapošljavanje (EiTi): 5.670 €</p> <p>Za prilagođena preduzeća (EA), ovaj iznos varira u zavisnosti od starosti invalidnog radnika koji podržava:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 15.585 evra za radnike do 50 godina; - 15.787 evra za radnike od 50 do 55 godina; - 16.192 evra za radnike od 56 i više godina.
	<p>Da, za sve vrste SPRI u Mađarsko</p>	-	<p>Samo za osobe sa invaliditetom!</p> <p>To nije prava subvencija za zapošljavanje, ali subvencija koju dobija invalid se koristi kao plata.</p>
	<p>Da, za sve vrste SPRI u Irskoj</p>	-	-
	<p>Da, za sve vrste SPRI u Severnoj Makedoniji</p>	-	<p>Zakonom o zapošljavanju invalida predviđene su mere za poboljšanje uslova za zapošljavanje i rad lica sa invaliditetom:</p>

			<ul style="list-style-type: none"> -dodeljivanje bespovratnih sredstava za stalno zaposlenje nezaposlenom invalidu, adaptacija radnog mesta na kome će invalid raditi po potrebi i nabavka opreme po kriterijumima i na način utvrđen aktom ministra rada i socijalne politike; - poresko oslobođenje i obezbjeđivanje sredstava za doprinose i finansijsku podršku u poslovanju.
	<p>Da, za sve vrste SPRI Tipologije 3 u Portugalu</p>	<p>-</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Finansijska podrška poslodavcima koji potpišu ugovore o radu na neodređeno ili određeno vreme na period jednak ili duži od 12 meseci. Doprinos može biti veći ako je osoba radnik u nepovoljnom položaju ili ako se radi o poslu koji se nalazi na teritoriji unutrašnjosti. - Pripravnički staž: Podsticaj namenjen privatnim licima, to je pripravnički staž od 9 do 12 meseci bez produženja, u cilju promovisanja uključivanja mladih na tržište rada ili profesionalne konverzije nezaposlenih. Postoji participacija između 65% i 95% plus dodatak za hranu, troškovi prevoza i osiguranje od nezgoda na radu. Doprinos može biti 15% veći u određenim slučajevima kao što je podsticanje razvoja unutrašnjih teritorija. - Ugovor o zapošljavanju i integraciji: subjekti za unapređenje su neprofitni kolektivni, javni ili privatni subjekti. Nezaposleni obavljaju

			<p>društveno neophodne poslove (nisu radnici, ne primaju platu već mesečnu stipendiju) koji zadovoljavaju privremene socijalne ili kolektivne potrebe, u okviru projekata koje promovišu javni ili privatni neprofitni kolektivni subjekti, najviše period od 12 meseci. Ukoliko se radi o korisnicima sa invaliditetom i invaliditetu, 549,16€ za subjekte lokalnog poslovnog sektora i 593,04€ za privatne neprofitne subjekte. U ostalim slučajevima 351,05€ za subjekte lokalnog poslovnog sektora i 394,93€ za privatne neprofitne subjekte.</p> <p>- Integracione prakse: ciljane osobe sa invaliditetom i invalidi rada - to je pripravnički staž od 12 meseci, ne može se produžiti i ima za cilj razvoj aktivnosti u kontekstu rada. Upućeno privatnicima, sa ili bez dobiti, uključuje participaciju između 80% i 95% stipendije plus dodatak za hranu, troškove prevoza, osiguranje od nesreća na radu i tehnička podrška u praćenju nakon zapošljavanja. Takođe ako je pripravnik angažovan i ugovor ima minimalno početno trajanje od godinu dana; entitet može primiti do ukupan iznos od 16 k MRS (7.020,96 €)</p>
	<p>Da, za sve vrste SPRI Tipologije 1 u Rumuniji</p>	<p>-</p>	<p>Privredni subjekti koji angažuju osobe sa invaliditetom pošteđeni su određenih poreza i zauzvrat dobijaju mesečno određenu sumu novca, obično u protivvrednosti minimalne</p>

			zarade za svako ugroženo lice zaposleno na neodređeno vreme.
	Da, za sve vrste SPRI u Srbiji	-	<p>- Poslodavac koji angažuje lice sa invaliditetom može ostvariti pravo na naknadu troškova zarade za lice koje se bavi pružanjem stručne podrške novozaposlenom licu sa invaliditetom, samo za vreme pružanja stručne pomoći, a za najviše 12 meseci, odnosno najviše 1.200 časova.</p> <p>- Naknada odgovarajućih troškova prilagođavanja na radnom mestu može se odobriti poslodavcu, u jednokratnom iznosu, do 400.000,00 dinara po osobi sa invaliditetom.</p> <p>- Poslodavac koji zaposli lice sa invaliditetom bez radnog iskustva, za to lice ima pravo na subvenciju zarade, u trajanju od 12 meseci od dana zasnivanja radnog odnosa.</p>
Troškovi socijalnog osiguranja za zaposlene nepovoljnog položaju smanjeni ili pokriveni subvencijama	Da, za sve vrste SPRI u Austiji, Belgiji, Hrvatskoj, Sloveniji i Španiji	Da, za sve vrste SPRI u Belgiji i Slovačkoj	<p>Primer: Bugarska</p> <p>Specijalizovanim preduzećima i zadrugama osoba sa invaliditetom nadoknađuje se 50% doprinosa za osiguranje za državno socijalno osiguranje, obavezno zdravstveno osiguranje i dodatno obavezno penzijsko osiguranje zaposlenih. Refundirana sredstva će se koristiti za investicije, rehabilitaciju i socijalnu integraciju osoba sa trajnim invaliditetom i pomoćnog osoblja.</p>

Da, za sve vrste SPRI u Mađarskoj	-	Samo za osobe sa invaliditetom ako postoje organizacije od javnog značaja
Da, za sve vrste SPRI u Irskoj	-	-
Da, za sve vrste SPRI u Severnoj Makedoniji	-	Sredstva za doprinose za socijalno osiguranje za osobe sa invaliditetom obezbeđuju se iz budžeta Republike Severne Makedonije.
Da, za sve de facto SPRI u Portugalu	-	Zapošljavanje uz podršku na otvorenom tržištu osobe sa invaliditetom, registrovane u službama za zapošljavanje. Postoji participacija u naknadama i doprinosima za socijalno osiguranje u nadležnosti entiteta; od 10% do 170% IAS** (prema radnom kapacitetu – minimalno 30%, a maksimalno 90%)
Da, za sve vrste SPRI u Srbiji	-	<p>Poslodavac koji zaposli lice sa invaliditetom na neodređeno vreme u skladu sa zakonom kojim se uređuje sprečavanje diskriminacije osoba sa invaliditetom oslobađa se obaveze plaćanja doprinosa za obavezno socijalno osiguranje uplaćenih po osnovu sredstava poslodavca za period od tri godine.</p> <p>Poslodavac koji zapošljava lice koje je na dan zaključenja ugovora o radu navršilo 50 godina života i koje ima status korisnika novčane naknade za nezaposlene kod Nacionalne službe za zapošljavanje ili je kod te službe na evidenciji nezaposlenih od najmanje šest meseci</p>

			neprekidno, oslobođen je plaćanja doprinosa za obavezno socijalno osiguranje koje se uplaćuje po osnovu, odnosno na teret poslodavca.
	Probna verzija za subvenciju doprinosa za državno socijalno osiguranje (deo poslodavca) implementiran 2021. godine u Letoniji	-	-
Javni doprinosi koji imaju za cilj smanjenje cene rada radnika koji nisu u nepovoljnom položaju	Da, za sve vrste SPRI u Austiji (prvenstveno), Belgiji, Hrvatskoj, Sloveniji i Španiji.	Da, za sve vrste SPRI u Sloveniji i Španiji, kao i za neke vrste SPRI u Belgiji.	Primer: Slovenija Članom 37. Zakona o socijalnom preduzetništvu je navedeno da: Socijalno preduzeće koje zapošljava lica iz tačke 4. člana 2. ovog zakona koja nisu invalidna imaće, u skladu sa programom mera, pravo na subvenciju zarade za ove radnike i na druge beneficije definisane Uredbom Komisije 651/2014 / EU kao pomoć radnicima u nepovoljnom položaju, radnicima u ozbiljnom nepovoljnom položaju i osobama sa priznatim ograničenjima koja proizilaze iz fizičkog, mentalnog ili psihičkog oštećenja.
	Da, za sve vrste SPRI u Severnoj Makedoniji	-	Finansijska podrška u operaciji obuhvata beneficije koje prima invalidno lice koje samostalno nastupa kao samozaposleno, odnosno zaštitno društvo pri korišćenju sredstava posebnog fonda.

	<p>Da, za sve vrste SPRI Tipologije 1 u Slovačkoj</p>	<p>-</p>	<p>- Dugotrajno nezaposlen 24. mesec 50% plate 50% stvarno nastalih opravdanih troškova po zaposlenom koji je lice u nepovoljnom položaju zbog dugotrajne nezaposlenosti ili stečenog nižeg obrazovanja, do najviše 50% ukupne cene rada obračunat od prosečne zarade zaposlenog.</p> <p>- Kompenzacioni dodatak od 40% opravdanih troškova koje stvarno ima član osoblja koji je lice u nepovoljnom položaju - 75% prihvatljivih troškova za vreme zaposlenja člana osoblja koji je lice u nepovoljnom položaju zbog svog zdravstvenog stanja.</p>
<p>Poreska smanjenja odobrena privatnim i/ili institucionalnim donatorima</p>	<p>Da, za sve vrste SPRI u Austriji, Francuskoj, Belgiji, Bugarskoj i Sloveniji.</p>	<p>Da, za sve vrste SPRI u Sloveniji</p>	<p>Primer Austrija: Ako su SPRI prepoznata kao preduzeća od javnog značaja i navedena na „Listi donatorskih institucija-korisnica” (BMF, 2021), onda donatori (institucije / privatni) imaju pravo da „odbiju od donacije do 10% svog profita od poreza na dohodak“, ali je to ograničeno na 500.000 evra - u roku od 5 godina.</p>
	<p>Da za određene vrste SPRI u Hrvatskoj i Italiji (do određene granice kao i za druge neprofitne aktere)</p>	<p>-</p>	<p>-</p>

	Da, za sve vrste SPRI u Severnoj Makedoniji	-	Zaposleni sa invaliditetom kome je utvrđena invalidnost oslobođen je plaćanja poreza na dohodak građana. Sredstva za doprinos za penzijsko i invalidsko osiguranje, doprinos za zdravstveno osiguranje i doprinos za zapošljavanje osoba sa invaliditetom obezbeđuju se iz budžeta Republike Makedonije.
	Da, za sve vrste SPRI Tipologije 2 u Rumuniji	-	Privatne kompanije koje kupuju robu i usluge od SPRI koja su sertifikovana kao ovlašćene zaštićene jedinice (one rade sa zaposlenima sa invaliditetom koji čine najmanje 30% njihove ukupne radne snage) imaju pravo na određena smanjenja poreza i/ili izuzetke.
	Da, za sve vrste SPRI u Srbiji	-	Rashodi u ukupnom iznosu do 5% ukupnog prihoda za: 1) zdravstvene, obrazovne, naučne, humanitarne, verske i sportske svrhe, zaštitu životne sredine, kao i donacije ustanovama, odnosno pružaocima usluga socijalne zaštite osnovanim u skladu sa zakonom kojim se uređuje socijalna zaštita; 2) humanitarna pomoć
Druge fiskalne olakšice	Da, za sve vrste SPRI u Grčkoj i Sloveniji, kao i za socijalne kooperative u Španiji	Da, za sve vrste SPRI u Grčkoj, kao i za socijalne kooperative u Španiji	Primer Grčke: Oslobođanje od godišnjeg poreza na poslovanje, koje se nameće fizičkim i pravnim licima sa komercijalnim statusom i obično počinje od 600 do 1000 evra godišnje.

			<p>Oslobođen oporezivanja dobiti koja se raspoređuje zaposlenima (do 35%)</p> <p>Primer Slovenije: Smanjenje poreza za poslodavca u iznosu od 50% plate zaposlenih (osoba sa invaliditetom), odnosno 70% ako je preduzeće prekoračilo kvotu, kako je navedeno u članu 62 Zakona o porezu na dohodak građana.</p> <p>Primer Španije: Španske zadruge socijalne inicijative: Oslobođenje od poreza na prenos nasljedstva i dokumentovani pravni akti. Porez na privredne aktivnosti i porez na imovinu (95%)</p>
	Da, za skoro sve vrste SPRI u Mađarskoj	-	<ul style="list-style-type: none"> - Oslobođanje od poreza na vozila i oslobođanje od poreza na zgrade i zemljište za udruženja i fondacije - Oslobođanje od doprinosa za stručno osposobljavanje i oslobođanja od obaveza za organizacije od javnog značaja
	Da, za sve vrste SPRI Tipologije 2 u Irskoj	-	Oslobođenja za dobrotvorne organizacije od taksi nekih lokalnih vlasti
	Da, za sve vrste SPRI Tipologije 1 u Severnoj Makedoniji	-	Oslobođanje od poreza i obezbeđenje sredstava za doprinose. Zaposleni u zaštićenim preduzećima koji nisu invalidi oslobođeni su plaćanja poreza na dohodak građana i obezbeđuju im se sredstva za doprinos za penzijsko i invalidsko osiguranje iz budžeta Republike Makedonije. Zaštitna preduzeća su

			oslobođena plaćanja poreza na dobit i svih poreza na dobit.
	Da za de facto SPRI u Portugalu	-	Program "Investe Jovem": Program otvaranja biznisa nezaposlenih mladih uz finansijsku podršku za investicije, finansijsku podršku za otvaranje sopstvenog zaposlenja i tehničku podršku u oblasti preduzetništva. Može uključivati bespovratnu subvenciju za otvaranje radnih mesta sa punim radnim vremenom, beskatmatne zajmove ili finansijsku podršku do 75% ukupne prihvatljive investicije.

a. Fokus na projektne zemlje

Mađarska

Socijalna preduzeća u Mađarskoj retko postižu finansijsku održivost. Svoju strukturu prihoda zasnivaju na višestrukim resursima kao što su prihodi od prodaje, državna podrška i privatna podrška.

Irska

SPRI u Irskoj koriste privatno sponzorstvo, opšte prikupljanje sredstava, mikrofinansiranje, zajmove za socijalno finansiranje i grupno finansiranje kao alternativne mehanizme vladinoj podršci za finansiranje pružalaca usluga obrazovanja odraslih zasnovanih na radu.

Severna Makedonija

Državni operativni programi za aktivne mere zapošljavanja nude niz subvencija i drugih vrsta podrške pružiocima obrazovanja odraslih na radnom mjestu, pojedincima i drugim poslodavcima za podršku zapošljavanju ljudi koji se suočavaju sa preprekama za ulazak na tržište rada. Sprovode se preko državnog Zavoda za zapošljavanje, a ove mere obuhvataju:

- programi samozapošljavanja,
- podrška start-up omladinskim preduzećima,
- subvencionisana radna mesta za zapošljavanje mladih, lica u socijalnom riziku, lica sa invaliditetom itd.,
- programe obuke i stažiranja,
- javni radovi,
- nekoliko pilot programa.

Mere za samozapošljavanje i pokretanje omladinskog biznisa mogu da iskoriste novi ambiciozni socijalni preduzetnici, dok mere za subvencionisano zapošljavanje mogu biti od značaja za socijalna preduzeća koja zapošljavaju ljude iz osetljivih grupa. Od 2008. godine obuka za neformalno obrazovanje je uključena u Operativni plan za aktivne mere i programe tržišta rada. Finansiranje ovih obuka obezbeđuje država. Procedura za sprovođenje programa, mera i usluga za zapošljavanje definisana je Operativnim

smernicama, koje donosi Zavod za zapošljavanje u saradnji sa ostalim implementacionim partnerima.

Uključivanje nezaposlenih lica u programe ili mere zapošljavanja vrši se na osnovu transparentnih procesa prijavljivanja. Usluge koje pruža Zavod za zapošljavanje traju tokom cele godine. Nezaposlena lica u toku učešća u aktivnim programima, merama i službama za zapošljavanje nastavljaju da koriste stečeno pravo na socijalnu pomoć i novčanu naknadu za nezaposlene. Nezaposlena lica i poslodavci se informišu o mogućnostima učešća u programima, merama i uslugama na više načina (telefon, SMS, e-mail). Sa polaznicima se zaključuje odgovarajući ugovor kojim se detaljno regulišu njihova prava i obaveze, kao i sa nosiocima obrazovanja odraslih. Finansiranje nosilaca obrazovanja odraslih takođe obezbeđuje država, jedini uslov je da imaju verifikovan program u Centru za obrazovanje odraslih i verifikovanu instituciju za taj program u Ministarstvu prosvete i nauke. Drugi načini ili finansiranje su samofinansiranje učesnika, IPA projekti ili drugi projekti.

Portugal

U Portugalu postoji privatno finansiranje, uglavnom iz bankarskog sektora, kao što je program Incorpora ili nagrada FACES. Program Incorpora pojavio se u Španiji 2006. godine i implementiran je u Portugalu 2017. godine, a zatim ga je finansirao Fundacao La Caixa, sa Banco BPI i CaixaBank. To je mehanizam koji je posebno usmeren na socijalno i radno uključivanje ljudi u ugroženim situacijama, bilo kroz zapošljavanje ili samozapošljavanjem. Međutim, to je u suštini posrednički program između poslovnog tkiva i korisnika koji su u opasnosti od ranjivosti. Model intervencije, sistematizovan u referencama dostupnim na veb stranici programa, „Vodič za metodologiju Incorpora“ i u „Incorporate modelu“, zasnovan je na umrežavanju i poznavanju potreba tržišta rada. Što se tiče nagrade Finansiranje i podrška borbi protiv socijalne isključenosti (FACES), ona je nastala 2007. godine i svake godine podržava projekte koje predstavljaju organizacije socijalne ekonomije. Podrška je u obliku donacije (član 4. Uredbe) pod odgovornošću Montepio fondacije. Ovo je finansiranje projekata socijalne intervencije koji promovišu tri oblasti: i) zapošljivost osoba sa invaliditetom; ii) uključivanje dece i mladih u rizičnim situacijama; iii) inkluzivni odgovori za ugrožene porodice i beskućnike. Ove tri oblasti su transverzalne u odnosu na naš predmet proučavanja, međutim prva predstavlja direktniji doprinos. Zaista, zapošljivost osoba sa invaliditetom je dizajnirana da podrži inicijative koje olakšavaju pristup tržištu rada, promovišu efektivno uključivanje u organizacije ili jačaju razvoj tehničkih i/ili ličnih veština.

Rumunija

Samo oko 5% od ukupno 1641 socijalnih preduzeća je dobilo vid pomoći od javnih vlasti do 2020. Većina SPRI organizacija oslanja se na sopstvenu ekonomsku aktivnost za finansiranje programa radne integracije. Rezultat ovog konteksta je da se većina SPRI oslanja na privatna sponzorstva da bi održala svoju aktivnost. Ova sponzorstva obično iznose više od 50% ukupnog prihoda SPRI.

Srbija

Grantovi, kao najtradicionalniji način finansiranja organizacija sa socijalnom misijom, jedan su od ključnih izvora finansiranja i za SPRI, uprkos brojnim ograničenjima. Grantovi su oblik finansiranja koji se uspostavlja na osnovu donacija. Ova vrsta finansiranja nosi određeni rizik, jer javni izvori i donatori u situacijama socijalne krize i teškim vremenima mogu odlučiti da obustave davanje. Udruženja koja se finansiraju isključivo iz grantova su stavljena u poziciju zavisnosti i suočavaju se sa izazovom prilagođavanja zahtevima svakog pojedinačnog donatora, što ih vrlo često udaljava od sopstvene misije.

Sledeći mehanizam finansiranja je mikrofinansiranje, što podrazumeva mogućnost pristupa malim finansijskim instrumentima ljudima koji su isključeni iz formalnih finansijskih resursa i bankarstva. Investitori sarađuju sa mikrofinansijskim institucijama, neprofitnim grupama, bankama itd. Erste banka je pionir mikrofinansiranja i socijalnog bankarstva u Srbiji i Centralnoj i Istočnoj Evropi. Socijalna preduzeća se suočavaju sa dodatnim preprekama zbog nedovoljne informisanosti banaka o pravnim formama koje primenjuju socijalna preduzeća (uglavnom OCD). Mikrofinansiranje u Srbiji je delimično ograničeno i previše regulisano zbog zavisnosti od komercijalnih banaka.

Postoji i budžetski fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom. Prema pravilniku o načinu praćenja sprovođenja obaveze zapošljavanja osoba sa invaliditetom, obaveza se odnosi na svako domaće ili strano pravno ili fizičko lice koje ima najmanje 20 zaposlenih i ne smatra se novoosnovanim poslodavcem. Poslodavac koji ne izvrši obavezu zapošljavanja osoba sa invaliditetom dužan je da uplati penale na uplatni račun Budžetskog fonda.

Slovačka

U Slovačkoj su jedan od najrelevantnijih mehanizama finansiranja javne nabavke u smislu rezervisanih ugovora. Zakonom br. 10, članovi 7. i 8. Zakona o javnim nabavkama, koji je na snazi od 1. januara 2020. godine, reguliše se obaveza korišćenja socijalnog aspekta u

najmanje 6% javnih nabavki. Ova regulativa predstavlja indirektan oblik podrške ostvarivanju pozitivnog društvenog uticaja i održavanju konkurentnosti socijalnih preduzeća kroz uvođenje obaveze za naručioce koji su realizovali ili počeli da realizuju najmanje deset javnih ugovora u kalendarskoj godini, osim za ugovore male vrednosti. Zakon predviđa korišćenje najmanje 6% ovih društvenih aspekata u opisu predmeta ugovora kao posebnog uslova za izvršenje ugovora ili kao kriterijuma za ocenjivanje ponuda. Ovih 6% uključuje i javne nabavke koje se sprovode u vidu rezervisanog ugovora. Štaviše, drugi zakon disciplinuje dodelu rezervisanih ugovora u javnim nabavkama radi ispunjavanja obaveznog dela zapošljavanja građana sa invaliditetom. Posebno, s jedne strane, predviđa obavezu zapošljavanja građana sa invaliditetom u visini obaveznog dela prema zakonu 63 član 1. slovo g) Poslodavac koji je naručilac može izvršiti sprovođenjem rezervisanih ugovora u javnim nabavkama prema posebnom propisu 61aaa. S druge strane, zakonom je utvrđen iznos od 2.000€ kao iznos konkurentne cene u javnim nabavkama za uključivanje jednog građanina sa invaliditetom. „Sprovođenje rezervisanog ugovora u javnoj nabavci dokazuje se kopijom konkursne dokumentacije javne nabavke i kopijom ugovora o sprovođenju rezervisanog ugovora u javnoj nabavci.

b. Druge zemlje

Bugarska

Što se tiče institucionalne podrške u Bugarskoj, lokalni organi razvijaju mehanizme i programe podrške socijalnom preduzetništvu, sa ciljem razvoja regionalnih aspekata socijalne i solidarne ekonomije uključivanjem mera u normativne akte koji se odnose na razvoj opštine. Učestvuju i u aktivnostima socijalne i solidarne ekonomije kroz različite oblike saradnje odlukom opštinskog veća. Pored toga, ministar rada i socijalne politike promoviše i podržava socijalna preduzeća pružanjem metodološke pomoći u traženju specijalizovanog finansiranja za njihovu delatnost. Socijalna preduzeća klase A+ mogu dobiti dalju podršku, kako finansijsku, tako i u pogledu prava na gradnju na privatnom, opštinskom zemljištu, dok zaštićeni centri za zapošljavanje dobijaju javna sredstva za njihovo osnivanje. Državna i lokalna javna tela podržavaju specijalizovana preduzeća i zadruge osoba sa invaliditetom kroz prilagođene ekonomske podsticaje i druge mere. To mogu biti lokalne inicijative za (1) povećanje produktivnosti i konkurencije specijalizovanih preduzeća i zadruga osoba sa invaliditetom; (2) poboljšanje produktivnosti ljudi u specijalizovanom radnom okruženju i njihovo stručno osposobljavanje i zapošljavanje i (3) unapred utvrđivanje finansijskih i ekonomskih ograničenja preduzeća i zadruga. Agencija za osobe sa invaliditetom može finansirati i specijalizovana preduzeća i zadruge osoba sa invaliditetom na ciljnim projektima i programima. Kada je reč o politici obeštećenja,

bugarska vlada nudi nekoliko mera podrške. Preduzeća koja zapošljavaju lica u nepovoljnom položaju mogu koristiti državni budžet za 30% doprinosa za osiguranje (koje plaća poslodavac) za državno socijalno osiguranje, obavezno zdravstveno osiguranje i dodatno obavezno penzijsko osiguranje za zaposlene osobe sa invaliditetom. Štaviše, Agencija za osobe sa invaliditetom može finansirati poslodavca po nacionalnom programu zapošljavanja osoba sa invaliditetom za kvalifikaciju i prekvalifikaciju, odnosno obuku za stručno usavršavanje, za omogućavanje pristupa radnom mestu licu sa trajnim invaliditetom, za prilagođavanje radnog mesta za lice sa trajnim invaliditetom, a za opremu na radnom mestu za lice sa trajnim invaliditetom. Vlada takođe može pokriti različite programe stažiranja. Svi SPRI u Bugarskoj posluju na privatnim tržištima i tako ostvaruju prihod od svoje ekonomske aktivnosti.

Francuska

Što se tiče mera institucionalne podrške, francuski SPRI imaju koristi od unajmljivanja svakog osetljivog stalno zaposlenog radnika od pomoći državne pošte (čiji iznos svake godine utvrđuje Etta). U zavisnosti od modela SPRI ovaj iznos varira. Konkretno, sve vrste SPRI imaju koristi od javnih politika za integraciju kroz ekonomske aktivnosti. U smislu politike kompenzacije, preduzeća dobijaju podsticaje za zapošljavanje mladih ljudi koji žive u prioritetnim naseljima, tačnije imaju subvenciju u iznosu od 5000€ godišnje u periodu od 3 godine. Druga mera kompenzacije je finansiranje prilagođavanja radnog mesta kako bi bolje odgovaralo potrebama osoba sa invaliditetom. Postoje i finansijski su pokrivena i plaćena praksa za mlade u nepovoljnom položaju u pripravnštvu. Preduzeća mogu da dobiju 5000€ za mlade do 18 godina i 8000€ za mlade između 18 i 30 godina. SPRI u Francuskoj, međutim, ne dobijaju privatnu podršku u bilo kom obliku. Takođe, važno je napomenuti da francuski SPRI ostvaruju 80% svog prihoda od komercijalnih aktivnosti. Ovo se neznatno razlikuje, u zavisnosti od modela, sa stopom koja može ići do 90%, ili čak 95%, za preduzeća za privremeno zapošljavanje. Ovaj trend distribucije (javno/privatno) je stabilan već nekoliko godina.

VIII. Izazovi i preporuke

Uprkos velikom broju propisa koji se odnose na SPRI koji su razvijeni širom Evrope, SPRI u Evropi se i dalje često suočavaju sa izazovima na nacionalnom, regionalnom ili lokalnom nivou. Nekim od ovih prepreka su se zainteresovane strane već javno pozabavile (npr. u Holandiji), druge se čak uzimaju u obzir u trenutnoj politici – ili procedurama donošenja zakona (npr. u Francuskoj) – druge su, međutim, još uvek u mraku ili još uvek nisu obrađeni (npr. u Rumuniji ili Srbiji). Trenutna dinamika razvoja sektora pružalaca usluga obrazovanja odraslih na radu oslikana je kroz individualne primere sledećih zemalja.

a. Mađarska

Pravni okvir u Mađarskoj je izazovan i nedovoljan kako za aspekte obrazovanja tako i za rad. Izazovi koji se mogu identifikovati u Mađarskoj su sledeći.

- Jasno prepoznavanje prethodnog procesa učenja: prema izmenjenom Zakonu o obrazovanju odraslih, koji je na snazi od 1. januara 2020. godine, merenje kompetencija ima za cilj da proceni postojanje potrebnih kompetencija za početak i završetak obuke, ali zakon ne identifikuje dokumentaciju, obim i merni alati za procenu kompetencija. Uredba o sprovođenju zakona dopunjava definiciju „priznavanja prethodnog učenja” da kandidat može biti izuzet od dela obuke ako se studije, koje su overene dokumentom, pokažu adekvatnim. Dakle, dokumentovano znanje ostaje na odluci institucije/organizacije za obuku. Kako je navedeno u propisu o sprovođenju, studenti takođe imaju pravo da zahtevaju izuzeće od učešća, odnosno priznavanje prethodnih studija, a o tome da li imaju pravo na oslobađanje od pohađanja aktivnosti ili određene predmeta i njihove procene, kao što je priznavanje prethodnog znanja ili prakse, odlučuje rukovodilac ustanove za obuku. Zakon ne uređuje priznavanje i vrednovanje kompetencija stečenih u neformalnom i informalnom učenju u slučaju visokog obrazovanja. To je važno pitanje za obrazovanje i obuku odraslih. Poboljšanje validacije, procene i priznavanja prethodnog znanja je osnovni interes svih aktera u obrazovanju i obuci.
- Ne postoji pravni okvir za socijalna preduzeća i SPRI ili, barem, njihova zajednička definicija. Stoga je teško opisati kontekst u Mađarskoj jer istraživači mogu da se baziraju samo na sopstvenom razumevanju i podacima iz mađarskog Centralnog zavoda za statistiku. Jedini postojeći model SPRI, namenjen je ciljnoj grupi osoba sa invaliditetom, isključujući de facto sve ostale ugrožene osobe. Pored toga, finansiranje integracije osoba sa invaliditetom kroz preduzeća se zasniva na

godišnjoj prijavi, što znači da nije moguće napraviti srednjoročni plan razvoja i uključivanja integrisanih radnika. Pored toga, socijalna ekonomija nije dobro priznata u Mađarskoj, čak ni na ekonomskim fakultetima. Potreban je napor da se koncept uvede u ispravnom obliku: ljudi često mešaju socijalnu ekonomiju i dobrotvornu organizaciju.

- Hitna potreba za umrežavanjem. Iako u Mađarskoj postoje zanimljive i dobre pionirske prakse, one su u teškoj izolaciji, ne sarađuju i često se relevantni akteri ne poznaju. Ova izolacija izaziva slabost jer je prepreka pozitivnom lobiranju prema kreatorima politike i sprečava širenje ove teme u zemlji.
- Propis o javnim nabavkama tek bi trebalo da se razvije i unapredi. Takođe, kao što je navedeno u Izveštaju o Mađarskoj 2020. koji prati Saopštenje o Evropskom semestru 2020, neke zakonske promene imaju za cilj da poboljšaju konkurenciju u javnim nabavkama, ali njihov uticaj ostaje da se vidi.
- Nažalost, u mnogim slučajevima se ponuda i potražnja na tržištu rada ne podudaraju, poslodavci se plaše da zaposle osobu sa zdravstvenim problemima, zbog ustaljenih stereotipa. Često nisu svesni uslova rada, posebnih potreba, okolnosti, pa radnik sa invaliditetom uopšte nema priliku da dođe na razgovor za posao, da poslodavac može da proceni njegove kompetencije. Poslodavci koji zapošljavaju radnika sa invaliditetom često dugoročno cene veštine i stavove ovih radnika i navode da se više trude, cene rad i žele da pokažu svoje vrednosti i sposobnost da rade.

b. Irska

SPRI se suočavaju sa brojnim problemima, kao i druga socijalna preduzeća i pružaoci usluga obrazovanja odraslih zasnovanih na radu. Sledeća lista izazova artikuliše neke od tih problema.

- Svest o socijalnom preduzetništvu: Postoji izrazit nedostatak svesti o socijalnom preduzetništvu i pružaocima obrazovanja odraslih na radu. Odeljenje za ruralni razvoj i razvoj zajednice obezbeđuje sredstva za socijalna preduzeća i podršku organizacijama da se sa pozabave nekim od najvećih problema: isticanje primera najbolje prakse socijalnog preduzeća, konferencije, razvoj redovnog biltena na temu ulaganja njihovog odeljenja u preduzeća ovog tipa.
- Liderstvo i upravljanje: Socijalna preduzeća često nisu dobila konkretnu podršku koja bi mogla da pomogne i pruži podršku njihovom razvoju. Menadžeri socijalnih preduzeća često su moraju da balansiraju interese za kreiranjem pozitivnog društvenog uticaja i generisanjem prihoda od prodaje proizvoda i usluga. Ta

Grant Agreement: 621524-EPP-1-2020-1-BE-EPPKA3-IPI-SOC-IN

posebna pažnja i na prodaju i na prihode, ali ujedno i na misiju i svrhu je ostavila socijalna preduzeća bez podrške.

- Pristup finansijama: Kao što finansijska podrška nekada nije dostupna, u istoj meri pravna struktura organizacije može sprečiti pristup postojećim oblicima finansijske podrške. Može se smatrati da finansijska podrška socijalnim preduzećima snosi povećani rizik nego podrška privatnim preduzetnicima lica (kroz kampanje kao što je kraudfanding).
- Tržišne mogućnosti: Prodaja proizvoda i usluga privatnim ili javnim telima ili drugim pružaocima obrazovanja odraslih bila je izazovna u Irskoj. Irska mreža socijalnih preduzeća je obezbedila BuiSocial pokret u skladu sa najboljom međunarodnom praksom i primerima; međutim, ovo pitanje zahteva resurse. Sistem nabavki će početi da se menja u Irskoj sa više organizacija koje će uključiti klauzule o socijalnim i društvenim beneficijama u nabavkama. Ali u ovom trenutku postoji samo nekoliko primera i socijalna preduzeća nisu u mogućnosti da rastu u meri u kojoj bi to mogla u budućnosti.
- Pravni oblik: Ne postoji definisana pravna forma za socijalno preduzeće u Irskoj. Prema Nacionalnoj politici socijalnih preduzeća 2019-2022, definicija ne navodi izričito pravni oblik koji je potreban. Dvosmislenost otežava definisanje socijalnog preduzeća. U Irskoj se završava istraživanje sa DRCD i Rethink koji će dodatno osvetliti ovu temu.
- Podaci i uticaj: Sektor socijalnih preduzeća i sve organizacije koje ga čine relativno su nepoznate široj javnosti.

c. Severna Makedonija

Glavni problemi sa kojima se suočavaju pružaoci usluga obrazovanja odraslih u Severnoj Makedoniji su:

- Sistemu celoživotnog učenja u zemlji je potreban dalji razvoj kako bi se poboljšao kvantitet i kvalitet programa obrazovanja odraslih, uglavnom u oblasti neformalnog obrazovanja. Postoji ograničena ponuda visokokvalitetnih i sertifikovanih programa učenja odraslih i pružaoca usluga obrazovanja odraslih na radnom mestu. Postoji relativno mala potražnja za neformalnim obrazovanjem i obukom i niska svest među kompanijama o prednostima obuke za zaposlene. Na primer, podaci ankete o radnoj snazi pokazuju da je samo 2,3% stanovništva starosti od 25 do 64 godine učestvovalo u obrazovanju i obuci u četiri nedelje pre istraživanja 2017. To je mnogo niže od proseka EU od 10,9%. Podaci iz ankete o doživotnom učenju iz 2016. takođe pokazuju da je oko 10% zaposlenih radnika starosti od 25 do 64

godine bilo uključeno u neformalnu obuku ili obrazovanje u vezi sa poslom (bilo koje plaća njihov poslodavac ili plaća sam radnik). U EU je u proseku više od jedne trećine zaposlenih (35,8%) učestvovalo u nekoj obuci ili obrazovanju u vezi sa poslom. Ovi podaci pokazuju da u Severnoj Makedoniji veoma mali broj odraslih lica unapređuje svoje veštine i znanja tokom svog radnog veka. Ovo verovatno ometa njihovu produktivnost, a samim tim i izgleda za platu i napredovanje.

- Shodno tome, ovo pokazuje potrebu za ublažavanjem neusklađenosti između potražnje i ponude veština. Različite zainteresovane strane su uključene u upravljanje veštinama u zemlji. To uključuje Ministarstvo prosvete i nauke, Ministarstvo rada i socijalne politike, Zavod za zapošljavanje, socijalne partnere, nevladine organizacije, istraživačka tela i međunarodne donatorske organizacije.

d. Portugal

Kao rezultat 11 intervjua od strane SPRI-a u Portugalu, sektor pokazuje zabrinutost u vezi sa finansiranjem. U stvari, svih 11 SPRI je navelo potrebu za većim finansiranjem kako bi se zaposlilo, s jedne strane, više profesionalaca za podršku pripravnici i, s druge, radnicima. Postoji birokratsko opterećenje koje otežava individualizovani odgovor svakom korisniku. Naročito:

- SPRI je potrebna veća podrška i posebne politike kako bi obavljala svoj posao integracije ugroženih pojedinaca kroz rad. Međutim, ispitanicima je sasvim jasno da je zapošljavanje na redovnom otvorenom tržištu cilj koji koristi ciljnim grupama, ali i redovnim preduzećima. Uprkos dimenziji privrednih aktivnosti i raznovrsnosti resursa koje koriste SPRI da bi bili održivi, za de facto SPRI, ekonomska i finansijska održivost je uvek izazov. Zapravo, nedostatak razjašnjenja koncepta socijalnog preduzeća, kako u pravnom smislu tako i u političkom, ideološkom i javnom mnjenju, prirodno je praćen nedostatkom omogućavajućih mera politike koje jasno podržavaju i socijalna preduzeća i preduzeća solidarne ekonomije.
- Nedostatak zakona koji regulišu pravni i poreski režim, nedostatak pristupa određenim ili novim izvorima finansiranja, složenost postojećih mehanizama finansiranja, nedostatak podsticaja za socijalna ulaganja i rezervisane javne nabavke, SPRI su „prinudeni su da pribegavaju projektnom finansiranju, koji ne garantuje održivost“ (Meira & Martinho, 2021).
- Postoji paradoks između socijalne i ekonomske dimenzije SPRI. Čini se da je još teže za SPRI koji ne podržavaju osobe sa invaliditetom. Za one koji podržavaju ovu ciljnu grupu moguće je rešenje proizvodne jedinice u rehabilitacionoj intervenciji. Za SPRI koji podržavaju druge ugrožene ciljne grupe, pošto su to organizacije socijalne ekonomije koje rade u oblasti socijalnih usluga, oni se

suočavaju sa poteškoćama u radu u ekonomskoj dimenziji. Razlog zašto neki od njih stvaraju redovno preduzeće. Ali, bez pravnog okvira kao socijalnog preduzeća, čini se da je teško nastaviti na redovnom tržištu, u konkurenciji sa kapitalističkim kompanijama.

e. Rumunija

U rumunskom scenariju identifikovani su sledeći izazovi:

- Uprkos obećavajućem početku SPRI nisu uspeali da se prošire i integrišu u okvir socijalnih usluga i službi za zapošljavanje i mere javne podrške. Nacionalni programi Evropskog socijalnog fonda fokusirali su se na start-up preduzeća koja su se, s obzirom na loš eko-sistem, pokazala kao neodrživa. U 2020. godini postojalo je samo 13 SPRI, a ovaj broj se povećao 2021. kao posledica novog kruga finansiranja start-upova kroz ESF. Njihova održivost izgleda neizvesna u kontekstu nedostatka kontinuiranih, sistematskih mera podrške usmerenih na radnu integraciju najugroženijih, a posebno kroz socijalna preduzeća. Do marta 2021. bilo je samo 20 aktivnih socijalnih preduzeća – koja su imala važeću socijalnu oznaku (nisu suspendovana) i radnike iz osetljivih grupa u programu obuke. Imali su ukupno 303 zaposlena, od čega su 86 osobe sa invaliditetom. Preduzeću je potrebno poslovno iskustvo – ekonomska i društvena aktivnost pre pokretanja održivog programa radne integracije. Evropski socijalni fond dodeljuje program koji je finansirao start-upove u oblasti socio-profesionalne integracije ugroženih grupe POSDRU 2007-2013 nije doveo do uspostavljanja održivih socijalnih preduzeća na srednji rok. U cilju usklađivanja rumunske politike zapošljavanja sa evropskim politikama zapošljavanja u ovoj oblasti, režim sertifikacije kao kao radna integracije kroz socijalno preduzeće pokazalo se u praksi neefikasnim i stoga se nevladine organizacije u socijalnom sektoru nisu odlučile za ovlašćenje koje donosi samo druge administrativne poslove i nikakve mere javne podrške. SPRI model još uvek nije dobro integrisan u socijalne politike i mere zapošljavanja ranjivih grupa, pa stoga još uvek nije u stanju da pruži očekivane rezultate.
- Nedostatak javne nacionalne politike koja podržava okvir za SPRI u Rumuniji. Postoje samo programi koji podržavaju nacionalni operativni program ESF-a za pokretanje SPRI. Osim toga, SPRI se mogu osloniti samo na simbolične mere podrške, odnosno na usluge savetovanja za registraciju, marketing i podršku za njihove proizvode odstrane lokalnih službi za zapošljavanje koje priznaju SPRI, ili na osnovu postojećih mera podrške iz drugih zakona, od kojih mogu imati koristi na osnovu statusa preduzeća (MSP, poslodavci radnika u nepovoljnom položaju). Zbog toga je pitanje koje se najviše pojavljuje u SPRI zalaganje za bolje zakonodavstvo koje ne samo da

priznaje status preduzeća za radnu integraciju, već i prepoznaje uticaj ovih organizacija na lokalnom nivou i pruža im više alata za povećanje obima aktivnosti. Prvi korak na koji se trenutno ukazuje javnosti jeste potreba za subvencijama i smanjenjem poreza za zaposlene u nepovoljnom položaju i za godišnji porez na dobit.

f. Srbija

Iako je koncept celoživotnog učenja, zajedno sa razvojem SPRI, oblast koju je potrebno razvijati u Srbiji, čini se da su oni posebno ograničeni nedostatkom političke volje, kao i strateškog upravljanja i kapaciteta javne uprave.

- **Proces zagovaranja za usvajanje Zakona o socijalnom preduzetništvu i korišćenje predloga koji je razvilo civilno društvo krajem 2019.** godine, kao i širenje mreže podrške SPRI kroz saradnju svih relevantnih aktera, bilo bi efektivnije i realnije, ako je to potrebno. Metode se razvijaju za merenje društvenog uticaja koji postižu. Pored toga, neophodno je identifikovati i primeniti određena praktična rešenja nakon donošenja zakona, kao što je razvoj sistema podrške za postizanje ekonomske održivosti, kao i za potrebe podrške, koordinacije, praćenja i upravljanja socijalnim preduzetništvom. Uspostavljanje institucionalnog mehanizma za razvoj sektora bi takođe doprinelo povećanju društvene kohezije i opšteg poverenja između privatnog, javnog i civilnog sektora. U tom smislu postoji potreba da se ponovo pokrene javni dijalog. Zakon pruža osnovu za kreiranje razvojnih programa i mera podrške i otvara prostor za uključivanje novih aktera u SPRI ekosistem. Zakona o socijalnom preduzetništvu usvojen 2022. godine predstavlja solidnu osnovu za dalje napore na identifikovanju i uspostavljanju osnova za razvoj sektora. Nastao je nakon dugotrajnog procesa konsultacija, oslanjajući se na dobre prakse EU i regiona, a socijalnim preduzećima pristupa kroz prizmu evropskih standarda, uzimajući u obzir lokalne prilike. Sektor SPRI u Srbiji je mali, ali heterogen, pa ima različite oblike sa različitim oblastima društvenog uticaja, uglavnom ekonomskog osnaživanja i zapošljavanja. Međutim, imaju zajedničke osobine koje se manifestuju u njihovoj društvenoj misiji predstavljenoj brzim prilagođavanjem poslovanja potrebama zajednice; jaka zajednica kupaca i korisnika; i njihova primarna motivacija – da ne izgube posao. Obrazovanje odraslih, prepoznato kao važan element u razvoju SPRI, igra značajnu ulogu u ostvarivanju misije, ali kako uloga koju imaju SPRI još uvek nije prepoznata u punom kapacitetu od strane donosioca odluka, može se reći da dinamika razvoja u sferi obrazovanja odraslih suočava se sa brojnim ograničenjima.

- **Upravljanje pružaocima usluga obrazovanja odraslih angažovanih iz SPRI sektora podleže svim gore pomenutim zakonskim ograničenjima.** Pravac njihovog rada treba da bude usmeren na pitanja pokrivenosti zemlje uslugama podrške u obuci i edukaciji socijalnih preduzetnika – umrežavanje i saradnja institucija, pre svega na lokalnom nivou. Fokusirajući se na konstituisanje mreža i saradnju između SPRI, oni jačaju svoje kapacitete u akciji jačanja sektora i obezbeđuju pravni prostor koji bi im omogućio da slobodno ispunjavaju svoju društvenu misiju. Kroz zagovaranje i organizovanje promotivnih kampanja, SPRI bi povećali svest, vidljivost i značaj usluga podrške i obrazovanja odraslih. Pozitivni makroekonomski trendovi u Srbiji nisu rešili nastanak nejednakosti i produbljivanja ekonomskog jaza, koji državu udaljava od održivog privrednog rasta i ugrožava ostvarivanje radničkih i drugih prava – kriza izazvana pandemijom pogodila je različite grupe zaposlenih na tržištu, posebno onih u neformalnoj ekonomiji i marginalizovanim i ranjivim grupama.
- **Ne postoje jake i posvećene institucije koje bi promovisale i razvijale SPRI i nedostaju mere javne podrške.** SPRI sektor se razvijao isključivo zahvaljujući podršci donatora. Takođe, SPRI posluju u različitim pravnim oblicima (pa podležu različitim poreskim i fiskalnim pravilima), što dodatno komplikuje njihov nepovoljan položaj na tržištu.

g. Slovačka

U Slovačkoj projekat „Investiciona pomoć za socijalna preduzeća – bespovratna komponenta“ – kreiran na nacionalnom nivou sa ciljem podrške registrovanim socijalnim preduzećima, sadrži uslov za dobijanje kredita kako bi se moglo konkurisati za pomoć za ulaganja. Praksa je pokazala da mnogi SPRI nisu ni pokušali da se prijave, a oni koji jesu koristili su obične komercijalne banke da dobiju kredit. Sistem koji primenjuju Slovenska sporitelna i poljska banka TISE (preko slovačkog partnera Social Innovators), za dobijanje socijalne pozajmice, isključuje relativno mnogo SPRI iz mogućnosti dobijanja pomoći, a takođe je složen i posebno dugotrajan za druge. Obično je potrebno više od pola godine za procenu zahteva za kredit.

Ovo se može objasniti nekoliko hipoteza, kao što su:

- Socijalna preduzeća nemaju pristup/ljudski kapital da kvalitetno pristupe savetima i pomoći u pripremi investicionih aplikacija;
- Ljudski kapital nedostaje i na strani Ministarstva rada. Njegovo odeljenje za socijalnu ekonomiju (ne računajući osoblje Reg. centara) čini 5 ljudi, dok u Slovačkoj trenutno postoje 422 registrovana socijalna preduzeća;

- Socijalna preduzeća suočavaju se sa nedoslednošću u pristupu vlasti u odobravanju i plaćanju doprinosa prema Zakonu o službama za zapošljavanje. Opterećujuće je i zbog administrativne složenosti podnošenja zahteva za plaćanje doprinosa.

Među brigama koje najčešće dele socijalna preduzeća su:

- Nesrazmerno administrativno/birokratsko opterećenje vezano za pristup merama podrške zaposlenima;
- Nedostatak jasnoće u okolnostima (pravila, odgovornosti i obaveze) zapošljavanja različitih grupa zaposlenih u nepovoljnom položaju.

h. Druge zemlje

Francuska

U Francuskoj, SPRI su sve više prepoznati kao akteri koji promovišu integraciju radnika koji su najudaljeniji od zaposlenja. Ova podrška je posebno jaka na nacionalnom nivou uz značajnu podršku države. Tako je država u 2019. godini postavila cilj da se do 2022. otvori 100.000 dodatnih radnih mesta za radnu integraciju. Da bi se to postiglo, preduzeto je nekoliko mera: prvo, finansijska podrška sektoru je značajno povećana (sa povećanjem budžeta od 2019, sa 890 miliona evra na 1,3 milijarde evra u 2021); izglasano je nekoliko uredbi za olakšavanje razvoja sektora, kao što je Zakon o inkluziji iz novembra 2020. Na regionalnom i resornom nivou, priznavanje SPRI od strane javnih vlasti nije svuda isto. Dok neke teritorije snažno podržavaju njihov razvoj (promovišući upotrebu SPRI za javne ugovore), druge teritorije još malo usporavaju svoj razvoj. Zaista, neke teritorijalne uprave nastavljaju da ograničavaju razvoj sektora ograničavanjem oblasti delatnosti kompanija (npr. davanje ovlašćenja za rad na reciklaži kartonskih kutija, ali ne i staklenih) ili njihove oblasti teritorijalne intervencije (npr. na prigradskom području grada A, ali ne i na onom grada B). Ova ograničenja su u stvari napravljena u ime regulacije konkurencije, ali bez razmatranja preduzetničke dimenzije SPRI. Francuski SPRI se takođe suočavaju sa izazovima kada je u pitanju efikasnost politika podrške. Iako su pomoć pri zapošljavanju koja je dostupna SPRI za podršku radnicima u prednostima neophodna, nekoliko francuskih studija je pokazalo da iznosi pomoći za trenutne pozicije ne omogućavaju da se nadoknadi zapošljavanje ovih manje obučenih radnika i da se finansira njihova podrška. Štaviše, pitanje koje se već dugo postavlja je nedostatak investicija koje bi omogućile razvoj inkluzivnih socijalnih preduzeća. Fond za razvoj inkluzije (FDI) je od prošle godine dobio dodatne iznose (sa 20 miliona evra na 120 miliona evra u 2020. i 150 miliona u 2021. godini). Raspisani su pozivi za projekte koji promovišu razvoj i otvaranje

Grant Agreement: 621524-EPP-1-2020-1-BE-EPPKA3-IPI-SOC-IN

novih radnih mesta i finansiraju promenu obima (kupovina mašina, komercijalne investicije, istraživanje i razvoj) neophodnih za dostizanje dodatnih 100.000 radnih mesta.

Holandija

Broj SPRI u Holandiji raste, a uloga SPRI u oblasti radne integracije smatra se važnom. Zbog decentralizacije u 2015. godini, dolazi do pomeranja fokusa i javni i privatni sektor odgovaraju na ovu promenu. Kao što je već pomenuto, u toku je politička diskusija o stvaranju pravnog okvira za socijalna preduzeća. Ovo bi mogao biti sledeći korak u jačanju SPRI u Holandiji. Ako bi pravni okvir stupio na snagu, on bi (potencijalno) mogao biti odličan izvor podataka o SPRI. Ovo bi bilo veoma dobrodošlo jer su sada dostupni podaci veoma ograničeni i veoma variraju. Do sada u Holandiji nisu stvorene šeme podrške za socijalna preduzeća i SPRI. Postoje određeni naponi lokalnih samouprava, kao i Social EnterpriseNL (Bui Social), De Omslag (podrška SPRI-ima u regionu Amsterdama) i druge inicijative u vezi sa socijalnim nabavkama. Uticaj ovih napora je do sada bio ograničen, što bi se moglo promeniti kako budu uspeli da podignu svest.

Novu inicijativu nedavno su pokrenule opštine 40 srednjih i velikih gradova Holandije, ujedinjene u tzv. G40. Ova mreža se fokusira na oblasti politike koje se tiču društvenog, ekonomskog i urbanog razvoja. Zajedno sa centralnom vladom, socijalnim partnerima i poslovnom zajednicom, G40 je stvorio City Deal Impact Entrepreneurship, u kojem su partneri „posvećeni rastu, kvalitetu života i inovacijama u holandskoj i evropskoj gradskoj mreži“. Cilj City Deal-a je da se umanje prepreke sa kojima se suočavaju socijalna preduzeća za rast i razvoj. Da bi se to postiglo, ulažu se naponi da se ojača formiranje mreže; dizajnirati poslovne modele za društvene izazove; fokus na rast socijalnih preduzetnika; i učiniti fondove dostupnijim socijalnim preduzećima (Social Enterprise, 2021c). City Deal se može posmatrati kao katalizator za stimulisanje socijalnih preduzeća i SPRI. Efekti City Deal-a još nisu vidljivi jer je inicijativa pokrenuta nedavno, 11. marta 2021.

Zaključak

Manje od 60% analiziranih zemalja ima dobro definisan status i prepoznaje SPRI posebnim zakonom ili politikom. Neke od istraživanih zemalja nemaju čak ni konsenzus u vezi sa glavnim konceptima socijalne ekonomije kao što su socijalna preduzeća, kao što je Mađarska. Ipak, pionir u socijalnoj ekonomiji je Francuska koja je javno priznala SPRI 1979. godine, a 1985. je već usvojila prvi javni program podrške socijalnim preduzećima.

Ne postoji zajedničko razumevanje za 19 istraživanih zemalja u identifikaciji i prepoznavanju SPRI kao pružaoca usluge obrazovanja odraslih (primer je Mađarska koja priznaje kao oblik SPRI samo SPRI koja se obraćaju osobama sa invaliditetom, isključujući bilo koju drugu ranjivost koja bi druga socijalna preduzeća mogla nude usluge ili Severnoj Makedoniji koja SPRI smatra pre neformalnom vrstom obrazovanja nego kao pružaocem usluge formalnog obrazovanja odraslih).

U 19 proučavanih evropskih zemalja, postoji više doslednosti u definisanju i prepoznavanju organizacija koje nude usluge osobama sa invaliditetom, a ne osobama iz osetljivih grupa. Dakle, fiskalne beneficije za organizacije koje se bave osobama sa invaliditetom su doslednije od onih za organizacije koje bave drugim vrstama ugroženih grupa.

Zbog nepriznavanja SPRI, malo je podataka o stanju SPRI, u većini proučavanih zemalja, npr. Mađarska, Irska, Severna Makedonija, Portugal i Holandija.

Većina zakonskih okvira SPRI usvojena je na nacionalnom nivou, sa nekim izuzecima implementacije na regionalnom nivou, kao što su Belgija, Italija, Slovenija i Španija. U evropskim zemljama koje već imaju pravni okvir za SPRI, neke od relevantnih organizacija smatraju da su zakonodavstva restriktivna ili beskorisna za razvoj i održivost SPRI, npr. Rumunije i Srbije. U slučaju Rumunije, zakon o socijalnoj ekonomiji donosi više obaveza nego prava i beneficija za SPRI, stoga je više organizacija odustalo ili ne namerava da dobije svoje pravno priznanje kao SPRI. Fiskalne beneficije na nacionalnom nivou koje dobijaju SPRI u najvećem broju različitih zemalja u Evropi su one u obliku subvencija za zapošljavanje radnika u nepovoljnom položaju, praćene oslobađanjem od poreza na dobit.

Većina SPRI iz istraživanih evropskih zemalja, koji imaju malu finansijsku podršku za svoje usluge prema ugroženim grupama, koriste druge mehanizme kako bi opstali poslujući na privatnim tržištima i tako ostvaruju prihode od svoje ekonomske aktivnosti, privatnog sponzorstva (osim Francuske), opšteg prikupljanja sredstava, mikrofinansiranje, krediti za socijalno finansiranje, pristup grantovima.

Čak i ako zemlje koje učestvuju u ovoj studiji izveštavaju o saradnji između državnih institucija i SPRI ili između samih SPRI, postoji niska zastupljenost nacionalnih mreža SPRI. Od studija o evropskim zemljama, Irska, Srbija i Mađarska su navele najšire i stare nacionalne mreže. Ipak, važnost mreže SPRI je otkrivena, pa čak i otvoreno izražena kao izazov za neke od zemalja koje učestvuju u tekućim istraživanjima (npr. Mađarska ističe izolaciju i nedostatak saradnje između SPRI, što stvara prepreku pozitivnom lobiranju prema kreatorima politike i sprečavanje svesti o ovoj temi u zemlji).

Bibliografija

Mađarska

Evropski centar za prava Roma

<http://www.errc.org/news/road-to-nowhere-for-hungarys-roma-public-works-scheme-is-futile-and-insidious>

Mađarska nacionalna kancelarija za obrazovanje odraslih

https://www.nive.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=2&Itemid=101

Informacije o trenutnom status šeme javnih radova u Mađarskoj

[https://kozfoglalkoztatas.kormany.hu/download/8/3a/51000/Information%20on%20the%20current%20status%20of%20Public%20Work%20Scheme%20\(PWS\)%20in%20Hungary.pdf](https://kozfoglalkoztatas.kormany.hu/download/8/3a/51000/Information%20on%20the%20current%20status%20of%20Public%20Work%20Scheme%20(PWS)%20in%20Hungary.pdf)

Mađarska strategija doživotnog učenja

https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/hungary/lifelong-learningstrategy_ro

Procena progresa strukturnih reformi, prevencija i korekcija makroekonomskih neusklađenosti i rezultati dubiske procene u okviru Regulacije (EU) broj 1176/2011, Nacionalni izveštaj za Mađarsku

https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/2020-european-semester-country-reporthungary_en.pdf

Radni dokument osoblja Komisije, Izveštaj o zemlji za Mađarsku 2020, Prpratni dokument, Saopštenje Komisije Evropskom parlamentu, Savetu Evrope, Evropskoj centralnoj banci i Evrogrupi o Evropskom semestru 2020: Procena napretka u strukturnim reformama in- dubinski pregledi prema Uredbi (EU) Broj 1176/2011

https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/2020-european-semester-country-reporthungary_en.pdf

Irska

O'Hara, P., M. O'Shaughnessy. 2004. "Socijalna preduzeća za radnu integraciju u Irskoj," Radni dokument Izdanje, no. 04/03, Liège: EMES European Research Network

Grant Agreement: 621524-EPP-1-2020-1-BE-EPPKA3-IPI-SOC-IN

<https://www.ess-europe.eu/sites/default/files/publications/files/documentfile-17153-en.pdf>

Nacionalne reforme i doedukacija, trening i obrazovanje odraslih

https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/national-reforms-furthereducation-and-training-and-adult-learning_en

Nacionalna uredba o socijalnim preduzećima u Irskoj 2019-2022

<https://www.gov.ie/en/campaigns/e779c3-social-enterprise-policy/#>

Odljenje za ruralni razvoj

<https://www.gov.ie/en/organisation/department-of-rural-and-community-development/#>

Kancelarija za privredne registre

<https://www.cro.ie/Registration/Company/Company-Type-Information>

Irski poreski sistem i carine, izuzeće od plaćanja poreza

<https://www.revenue.ie/en/companies-and-charities/charities-and-sportsbodies/charitable-tax-exemption/index.aspx>

Porez i dobrotvorne organizacije, Irski poreski sistem i carine

<https://www.revenue.ie/en/tax-professionals/tdm/value-added-tax/part02-ccountablepersons/vat-nd-charities/accountable-persons-charities.pdf>

Šeme podrške zapošljavanju, Informacije za građane

https://www.citizensinformation.ie/en/employment/unemployment_and_redundancy/employment_support_schemes/schemes_to_support_employment.html#

JobsPlus inicijativa, Odeljenje za socijalnu zaštitu

<https://www.gov.ie/en/service/eecbb7-jobsplus/#>

Priming Grantovi, Kancelarija za privredne registre

<https://www.localenterprise.ie/Discover-Business-Supports/Financial-Supports/PrimingGrant/>

Pregled programa usluga u zajednici, Odeljenje za ruralni razvoj i razvoj zajednice

<https://www.gov.ie/pdf/?file=https://assets.gov.ie/88975/10a54dc0-2d02-4e46-8b7b-5f268d38f960.pdf#page=null>

Severna Makedonija

Strategija saradnje Vlade i Civilnog društva, 2012-2017

[https://www.nvosorabotka.gov.mk/sites/default/files/dokumenti/STRATEGY_FOR_COOPERATION_OF_THE_GOVERNMENT_WITH_THE_CIVIL_SOCIETY\(2012-2017\).pdf](https://www.nvosorabotka.gov.mk/sites/default/files/dokumenti/STRATEGY_FOR_COOPERATION_OF_THE_GOVERNMENT_WITH_THE_CIVIL_SOCIETY(2012-2017).pdf)

Razvoj i trenutno stanje u učenju i obrazovanju odraslih (Ale), Nacionalni izveštaj Republike Makedonije

https://uil.unesco.org/fileadmin/multimedia/uil/confintea/pdf/National_Reports/Europe%20-%20North%20America/The_former_Yugoslav_Republic_of_Macedonia.pdf

Centar za obrazovanje odraslih, Skopje

<http://cov.gov.mk/>

VET centar koncept papir za učenje zasnovano na radu

<https://mon.gov.mk/stored/document/Koncept-za-ucenje-preku-rabota.pdf>

Nacionalna strategija za razvoj socijalnih preduzeća u Republici Severnoj Makedoniji

<https://www.mtsp.gov.mk/content/%D0%A4%D0%98%D0%9D%D0%90%D0%9B%D0%9D%D0%90%20%D0%92%D0%95%D0%A0%D0%97%D0%98%D0%88%D0%90%20NACIONALNA%20STRATEGIJA%20ZA%20SP%2009112020.pdf>

Operativni plan programa i mera za aktivno zapošljavanje na tržištu rada i usluga

https://av.gov.mk/content/%D0%9E%D0%9F/OP_2021_ANG_.pdf

Anketa Državnog zavoda za statistiku Severne Makedonije „Nastavak stručnog usavršavanja u privrednim subjektima“

<http://www.stat.gov.mk/>

Portugal

CRL (2020). Izveštaj o zapošljavanju i obuci. Lisabon: Centar za radne odnose

<https://www.crlaborais.pt/documents/10182/13353/Relat%C3%B3rio+EFP+2020/919287e7-3c9e-43ee-ba13-922cc45055e>

Evropska komisija (2019). Socijalna preduzeća i njihovi ekosistemi u Evropi. Ažuriran izveštaj o zemlji: Portugal. Autor: Silvija Ferreira. Luksemburg: Kancelarija za publikacije Evropske unije.

Grant Agreement: 621524-EPP-1-2020-1-BE-EPPKA3-IPI-SOC-IN

<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?advSearchKey=socenterfiches&mode=advancedSubmit&catId=22>

Gomes, M., & Martinho, A. L. (2021). The social disintegration from a mixed approach of quantitative and qualitative analysis. *Revista Nacional De Administración*, 12(2), e3773. <https://doi.org/10.22458/rna.v12i2.3773>

IEFP (2014). *Dodela pratećih proizvoda (tehnička pomoć)*. Lisabon: Institut za zapošljavanje i stručno osposobljavanje <https://www.iefp.pt/documents/10181/190915/Manual+de+Produtos+de+apoio++2.%C2%AA%20revis%C3%A3o++15+de+maio+de+2014/3d841d81-edbb-409f-b93b-6e1ccd987e00>

IEFP (2015). *Inkluzivna robna marka poslodavca*. Lisabon: Institut za zapošljavanje i stručno osposobljavanje. <https://iefponline.iefp.pt/IEFP/apoiIncentivos/detalheMarcaInclusiva.jsp>

IEFP (2016). *Stručno usavršavanje i sertifikacija osoba sa invaliditetom i invaliditetom*. Organizacioni vodič. Lisabon: Institut za zapošljavanje i stručno osposobljavanje

IEFP (2020a). *Zaštićeno zapošljavanje*. Lisabon: Institut za zapošljavanje i stručno osposobljavanje https://www.iefp.pt/documents/10181/7228000/FS_Emprego+Protegido_19-05-2020/6aff7d9a-c796-4eb2-bd47-92297fb12443

IEFP (2020b). *Zapošljavanje uz podršku otvorenog tržišta*. Lisabon: Institut za zapošljavanje i stručno osposobljavanje. https://www.iefp.pt/documents/10181/4881131/FS_Emprego_Apoiado_Mercado_Aberto_31-01-2020/cac63aa1-bbdf-4887-9fc0-01808c3f5035

IEFP (2020c). *Invest loung*. Lisabon: Institut za zapošljavanje i stručno osposobljavanje. https://www.iefp.pt/documents/10181/1395322/FS_Investe+Jovem_19-05-2020

IEFP (2021a). *ATIVAR.PT Internships*. Lisabon: Institut za zapošljavanje i stručno osposobljavanje. https://www.iefp.pt/documents/10181/10178040/FS+Estagios+ATIVAR.PT_22-06-2021/bdbe2142-c853-42e8-8e7d-a9330d73e595

IEFP (2021b). Prakse zapošljavanja za osobe sa invaliditetom i invaliditetom. Lisabon: Institut za zapošljavanje i stručno osposobljavanje
https://www.iefp.pt/documents/10181/190896/FS+Est%C3%A1gios+Inser%C3%A7%C3%A3o_22-06-2021

IEFP (2021c). Podsticajna mera ATIVAR.PT. Lisabon: Institut za zapošljavanje i stručno osposobljavanje.
https://www.iefp.pt/documents/10181/10168394/FS+Incentivo+ATIVAR.PT_29-062021/e315aeb5-041f-45e2-bf0f-acfd6c350260

IEFP (2021d). Ugovor o radu Insercao.Lisboa: Zavod za zapošljavanje i stručno osposobljavanje.
https://www.iefp.pt/documents/10181/190837/FS+CEI_29-06-2021

IEFP (2021e). Ugovor o radu Lisabon: Zavod za zapošljavanje i stručno osposobljavanje.
https://www.iefp.pt/documents/10181/190837/FS+CEImais_29-06-2021

INE (2019). Satelitski račun socijalne ekonomije 2016. Lisabon: Instituto Nacional de Estatistica
https://cases.pt/wp-content/uploads/2019/07/19ContaSatEconSocial_2016ENG.pdf

INR (2019). Praktični vodič. Prava osoba sa invaliditetom u Portugalu. Lisabon: Nacionalni institut za rehabilitaciju, I.P.
<https://www.portugal.gov.pt/downloadficheiros/ficheiro.aspx?v=%3d%3dBAAAAB%2bLCAAAAAAABACzMDW0AAAFlyTYBAAAAA%3d%3d>

MADDELINO, F. (koord.) & MATOS R. de (2015). Studija | Aktivne politike zapošljavanja, javne službe za zapošljavanje i tripartizam. Lisabon: Institut za javne i socijalne politike – Univerzitetski institut u Lisabonu.
http://www.ugt.pt/UGT_Estudo%20Politic%20Ativas%20Emprego_13Jan.pdf

MARTINJO, A.L. (2021). „Aktivne politike tržišta rada u Portugalu za organizacije socijalne ekonomije koje podržavaju ugrožene ljude“. Komunikacija predstavljena na ESPAnet 2021 Online konferencija: 31. avgust – 3. septembar 2021. – Online

MARTINHO, A.L. (predstojeći 2022.) Inkluzivan i dostojanstven rad za ljude u situacijama ugroženosti: od politika do metodologija praćenja u organizacijama socijalne ekonomije. Univerzitet u Valensiji (u toku)

Grant Agreement: 621524-EPP-1-2020-1-BE-EPPKA3-IPI-SOC-IN

MEIRA, D., MARTINHO, A.L (2021). Zadruga socijalne solidarnosti kao paradigma u zadrugnom sektoru radnih integracija socijalnih preduzeća u Portugalu. Studija slučaja Zbornik radova sa ICA CCR EUROPE ISTRAŽIVAČKE KONFERENCIJE, 7-9. jula 2021.

INISTARSTVO PLANIRANJA (2021). Plan oporavka i otpornosti – PRR – Oporavi Portugal, gradimo budućnost. Lisabon. Ministarstvo za planiranje.
<https://www.portugal.gov.pt/downloadficheiros/ficheiro.aspx?v=%3d%3dBQAAAB%2bLCAAAAAABAAzNDQzNgYA62SpeQUAAAA%3d>

PRATAS RODRIGUES, S. (2009). Operativni vodič za obrazovanje i obuku odraslih. Lisabon. ANK – Nacionalna agencija za kvalifikacije, dostupna na: e-knjiga CAPA-Guia Operacionalizacao de Curs. Educ.indd (ankep.gov.pt)

KUINTAO, C. (2008). Deset godina Preduzeća za integraciju u Portugalu – Pregled zvaničnih podataka i nedavnih studija. Zbornik radova VI portugalskog kongresa sociologije. Lisabon: Fakultet društvenih i humanističkih nauka Universidade Nova de Lisboa, 25. do 28. juna 2008. KUINTAO, C., MARTINHO, A.L., GOMES, M. (2018). Uključivanje socijalnih preduzeća u promociju zapošljavanja i socijalne uključenosti iz evropskih studija slučaja.

Revista Eletronica Gestao & Sociedade 13(32): 2349-2366 | maj/avgust – 2018

SILVA, A.B.M, (2017). Analiza portugalske aktivne politike zapošljavanja. Coimbra: Ekonomski fakultet Univerziteta u Koimbri.
<https://estudogeral.sib.uc.pt/bitstream/10316/82205/1/An%C3%A1lise%20das%20pol%C3%ADticas%20ativas%20de%20emprego.pdf>

Rumunija

Lista ANOFM kurseva kvalifikacije
<http://www.bucuresti.anofm.ro/cursuri.htm>

Program druga šansa
<https://www.edu.ro/a%20doua%20sansa>

Društveni uticaj SPRI, ENSIE
<https://www.ensie.org/wises-data/impact-wises>

Socijalna ekonomija u EU

https://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy-eu_en

Regionalna analiza socijalne ekonomije, deo projekta „Prvi korak u socijalnom preduzetništvu – prvi korak do uspeha!“, sufinansiranog od strane Operativnog programa za ljudski kapital (POCU), maj 2020.

https://pas-social.ro/wp-content/uploads/2020/05/127266_ANALIZAREGIONAL%C4%82-A-ECONOMIEI-SOCIALE.pdf

Rumunski barometar socijalne ekonomije, godišnji izveštaj o istraživanju rumunske socijalne ekonomije, Vamesu Ancuta, maj 2021.

<https://acceleratorul.alaturidevoi.ro/barometruleconomiei-sociale-din-romaniaeditia2021/?fbclid=IwAR0rKvsf4hZBhSrGeRgkElcVgV7DhoGqSiIMP1QF3w0BhY4o53ZIUx1FQEc>

Analiza i evaluacija ranjivih grupa u cilju utvrđivanja potreba za socijalnim uslugama, deo projekta „Implementacija sistema razvoja javnih politika u oblasti socijalne inkluzije na nivou MMJS“, sufinansira Operativni ljudski kapital. Program (POCU), 2019

https://mmuncii.ro/j33/images/Documente/MMPS/Rapoarte_si_studii_MMPS/2019_Raport_grupuri_vulnerabile_final.pdf

Srbija

Savet za nacionalni okvir kvalifikacija

<https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-nacionalnom-okviru-kvalifikacija-republikesrbije.html>

Koalicija za razvoj solidarne ekonomije

<https://solidarnaekonomija.rs/>

Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva

http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wpcontent/uploads/2019/02/Treci_nacionalni_izvestaj_o_socijalnom_ukljucivanju_i_smanjenju_siromastva_2014%E2%80%932017.pdf

Slovačka

Živeti i raditi u Slovačkoj

<https://www.eurofound.europa.eu/country/slovakia>

Grant Agreement: 621524-EPP-1-2020-1-BE-EPPKA3-IPI-SOC-IN

Istraživanje o obrazovanju odraslih 2016

https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/EN/trng_aes_12m0_esqrs_sk.htm

Eurofound – podaci o tržištu rada u Slovačkoj

<https://www.eurofound.europa.eu/country/slovakia>

Socijalna preduzeća i njihovi ekosistemi u Evropi, Državni izveštaj Slovačka – Socijalna preduzeća i njihovi ekosistemi u Evropi. Ažurirani izveštaj o zemlji: Slovačka (2019) ASSES SK

<https://www.ases-slovensko.sk/poslanie-a-ciele/>

ASSE Slovačka

https://www.asseslovakia.sk/?page_id=402

Mapa registrovanih socijalnih preduzeća

<https://socialnaekonomika.sk/registrovane-sp-mapa/index.html?undefined=undefined>

Strategija celoživotnog učenja i savetovanja 2021-2030

https://siov.sk/wp-content/uploads/2021/09/na-webNavrh-Strategie-celozivotnehovzdelavania-a-poradenstva-2021-2030-na-webkorjv_ciste.pdf

Mišljenje Evropskog ekonomskog i socijalnog komiteta o „Saopćenju Komisije Evropskom parlamentu, Savetu, Evropskom ekonomskom i socijalnom komitetu i Komitetu regiona: Inicijativa za socijalno poslovanje — Stvaranje povoljne klime za socijalna preduzeća, ključne zainteresovane strane u socijalnoj ekonomiji i inovacijama' COM (2011)682 final

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A52012AE1292>

Saopštenje Komisije Evropskom parlamentu, Savetu, Evropskom ekonomskom i socijalnom komitetu i Komitetu regiona ka oporavku bogatom radnim mestima (2012) - EVROPSKA KOMISIJA Strazbur, 18.4.2012.

Ostale zemlje

Evropski Semestar Socijalnih Prava, ENSIE, 2019

https://www.ensie.org/Portals/ensie/OpenContent/Files/11728/ENSIE_European_Pillar_of_social_rights.pdf

EPSR Akcioni Plan, Evropska komisija, 2021

https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/economy-works-people/jobsgrowth-and-investment/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-actionplan_en

ENSIE Stav o EPSR akcionom planu Evropske komisije, ENSIE, 2021

<https://www.ensie.org/focus-areas/themes/wises-and-policies-2021-epsr-ensie-positionon-the-european-commission-epsr-action-plan>

ENSIE povratne informacije o inicijativi Evropske komisije o unapređenju osnovnih veština odraslih („Preporuka puteva unapređenja znanja“), ENSIE, 2021

<https://www.ensie.org/focus-areas/themes/wises-and-policies-2021-epsr-ensie-positionon-the-european-commission-epsr-action-plan>

Šta je ENSIE, ENSIE, 2021

https://www.ensie.org/Portals/ensie/OpenContent/Files/11720/ENSIE_Presentation_EN.pdf

Socijalna preduzeća i njihovi ekosistemi u Evropi – Uporedni sintetički izveštaj, EURICSE i EMES, Evropska komisija, 2020.

<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8274>

<https://www.bma.gv.at/Themen/Arbeitsmarkt/Arbeitsmarktfoerderungen.html> see also

Ministarstvo rada (2021a, pristupljeno 20. aprila 2021.). Ali, kao što je već naglašeno, ova numeracija daje opštiju definiciju ljudi u nepovoljnom položaju imenovanjem ciljnih grupa za mere povećanja njihove zapošljivosti – samo delimično preklapajući se sa definicijom u Uredbi Komisije EU br. 651/2014 od 17. juna 2014. godine, čl. 2(4).

Arbeitplus, 2018, podaci na osnovu ankete preko svojih članova

<https://arbeitplus.at/statistiken/langzeitbeschaeftigungslosigkeit-entwicklung-von-2007-bis-heute/>

Odeljenje za rad i socijalnu ekonomiju, 2021

<https://www.vlaanderen.be/departement-werk-sociale-economie/publicaties>

Socijalna preduzeća i njihovi ekosistemi u Evropi, Državni izveštaj Belgija, Nisen i Hajbrehts, Evropska komisija, 2019

<https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=22454&langId=en>

Grant Agreement: 621524-EPP-1-2020-1-BE-EPPKA3-IPI-SOC-IN

Valonski portal, Odeljenje za socijalnu ekonomiju

https://economie.wallonie.be/Dvlp_Economique/Economie_sociale/IDESS/base_legale.html

Kratka analiza situacije zapošljavanja osoba sa invaliditetom u Bugarskoj 2015 – 2019, NASO, 2019

<https://naso.bg/9-about-naso/3466-kratyk-analiz-zaetost-2020>

Socijalna preduzeća i njihovi ekosistemi u Evropi, Državni izveštaj Bugarska, Jeliazkova, Evropska komisija, 2019.

<https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=21572&langId=en>

Hrvatski zavod za zapošljavanje (2020.b). Katalog mjera aktivne politike rada koje provodi Hrvatski zavod za zapošljavanje. Zagreb: Hrvatski zavod za zapošljavanje Socijalna preduzeća i njihovi ekosistemi u Evropi, Izveštaj o Hrvatskoj, Vidović, Evropska komisija, 2019.

<https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=20958&langId=en>

Majetić, F., Makarović, M., Šimleša, D., & Golob, T. (2019). Izvođenje socijalnih preduzeća za radnu integraciju u Hrvatskoj, Sloveniji i italijanskim regijama

Lombardija i Trentino. Ekonomija i sociologija, 12(1), 286-301.

Opšti poreski zakonik, Legifrance

https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000036385043/2018-01-01

Ključne figure integracionih preduzeća, Savez preduzeća za integraciju, 2020

http://www.lesentreprisesdinsertion.org/sites/www.lesentreprisesdinsertion.org/files/file_fields/2021/03/02/chiffres-cles-2020-des-entreprises-dinsertion.pdf

Socijalna preduzeća i njihovi ekosistemi u Evropi, Državni izveštaj Francuska, Petrella i Richez-Battesti, Evropska komisija, 2019.

<https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=16378&langId=en>

Socijalna preduzeća i njihovi ekosistemi u Evropi, Državni izveštaj Grčka, Varvarusis i Citsiringkos Evropska komisija, 2019.

<https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=21741&langId=en>

Grčki Ombudsman

<https://www.synigoros-solidarity.gr/452/evalotes-efpatheis-omades>

Istat, Zaposleni i nezaposleni, 2021

<https://www.istat.it/it/archivio/256254>

Socijalna preduzeća i njihovi ekosistemi u Evropi, Državni izveštaj Italija, Borzaga, Evropska komisija, 2019.

<https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=16380&langId=en>

Mapa gostoprimstva, Centri Italije 2021, Openpolis, Actionaid, 2021

https://www.openpolis.it/wp-content/uploads/2021/03/Centri-dItalia_Una-ppadellaccoglienza.pdf

Ministarstvo blagostanja Republike Letonije. Informacije sa veb stranice

<https://www.lm.gov.lv/lv/invaliditate-nozares-politika>

Socijalna preduzeća i njihovi ekosistemi u Evropi, Državni izveštaj Letonija, Licite, Evropska komisija, 2019.

<https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=20564&langId=en>

Razumevanje socijalnog preduzeća u Holandiji: Primena okvira makroinstitucionalnog socijalnog preduzeća za identifikaciju institucionalnih karakteristika socijalnog preduzeća u Holandiji, Social Enterprise Journal, 16(1): 18-45, Backer.

<https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/SEJ-04-2019-0025/full/html>

Socijalna preduzeća i njihovi ekosistemi u Evropi, Državni izveštaj Holandija, Bosma, Evropska komisija, 2019.

<https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=21133&langId=en>

Socijalna preduzeća i njihovi ekosistemi u Evropi, Izveštaj o zemlji, Poljska, Ciepielevska-Kovalik, Evropska komisija, 2019.

<https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=22455&langId=en>

Socijalno preduzetništvo: slučaj Slovenije, Tomažević i Aristovnik, Zavod 14, 2018.

https://zavod14.si/wp-content/uploads/2018/10/Social-Entrepreneurship_Case-ofSlovenia.pdf

Grant Agreement: 621524-EPP-1-2020-1-BE-EPPKA3-IPI-SOC-IN

Socijalna preduzeća i njihovi ekosistemi u Evropi, Državni izveštaj Slovenija, Rakar i Kolarić, Evropska komisija, 2019.

<https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=21575&langId=en>

Opsevatorija za invalidnost i tržište rada u Španiji, Funacion ONCE, 2021

<https://www.odismet.es/>

Socijalna preduzeća i njihovi ekosistemi u Evropi, Državni izveštaj Španija, Diaz, Marcuello i Nogales, Evropska komisija, 2019.

<https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=16383&langId=en>